

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA**

RENATA DAUPARIENĖ

Administracinės teisės studijų programos neakivaizdinio sk. grupės Nr. ADTmn5-01 studentė

**VIEŠOSIOSE INSTITUCIJOSE ESANČIOS INFORMACIJOS PRIEINAMUMO
GALIMYBĖS IR RIBOJIMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Doc. dr. Dainius Žilinskas

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	4
1. TEISĖ Į INFORMACIJĄ – KONSTITUCIJOS LAIDUOJAMA ŽMOGAUS TEISĖ IR LAISVĖ	7
1.1. Bendros nuostatos apie žmogaus teises	7
1.2. Saviraiškos laisvė – universali prigimtinei teisei ir laisvė	9
1.3. Prigimtines teises ir laisves atsveriančios pareigos	11
2. INFORMACIJA, KAIP SOCIALINIS FENOMENAS, - VIENA SVARBIAUSIŲ VERTYBIŲ PILIETINĖS VISUOMENĖS KŪRIMOSI PROCESĖ	15
2.1. Informacijos samprata	15
2.2. Informacijos laisvė kaip demokratijos ir pilietinės visuomenės raidos užtikrinimas ..	18
3. TEISĖS AKTŲ ŽMOGUI GARANTUOTA TEISĖ Į INFORMACIJĄ	24
3.1. Teisė į informaciją – visuotinai pripažinta tarptautinė žmogaus teisė	24
3.2. Europos Sąjungos piliečių teisės į Europos Sąjungos institucijų informavimą įgyvendinimas	28
3.3. Teisės į informaciją reglamentavimas Lietuvoje	33
4. TEISĖ Į VIEŠOSIOSE INSTITUCIJOSE ESANČIĄ INFORMACIJĄ, ŠIOS TEISĖS APSAUGOS IR RIBOJIMO REGULIAVIMAS	48
4.1 Teisės į informaciją teisinį reguliavimą saisto teisinės valstybės principas	48
4.2. Valstybės ir savivaldybių įstaigų pareiga teikti informaciją	53
4.2.1. Viešosios informacijos turinys	54
4.3. Teisės į viešųjų institucijų informaciją ribojimas	57
4.3.1. Apribojimų sąlygos bei apimtys	58
4.3.2. Neteiktina informacija ir atsisakymas teikti informaciją	62
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	69
LITERATŪRA	73
SANTRAUKA	78
PRIEDAI	80

PRIEDŲ SĄRAŠAS

- 1 priedas.** Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme (Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254) įtvirtinti pagrindiniai visuomenės informavimo principai
- 2 priedas.** Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo (Žin., 2005. Nr. 139–5008) nuostatų netaikymo atvejai
- 3 priedas.** Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo (Žin., 1996. Nr. 63–1479) nuostatos, nurodančios, kokiais atvejais duomenų subjektui duomenys susipažinti nepateikiami
- 4 priedas.** Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 5 straipsnyje (Žin., 1999. Nr. 105–3019) tvirtinas įslaptintos informacijos kategorijų sąrašas
- 5 priedas.** Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo (Žin., 1996. Nr. 102–2317) nuostatos, reglamentuojančios paciento teisę į informaciją
- 6 priedas.** Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo (Žin., 1996. Nr. 102–2317) nuostatos, reglamentuojančios privataus gyvenimo neliečiamumą
- 7 priedas.** Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo (Žin., 1996. Nr. 102–2317) nuostatos, įtvirtinančios pacientų dokumentuose esančios informacijos konfidencialumą
- 8 priedas.** Bendrieji duomenų tvarkymo principai

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė.** Informacijos teikimo principų, kuriais įstaigos, teikdamos informaciją, turi vadovautis, turinys 41

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav.** Vidiniai požymiai, būdingi informacijai, kaip teisės saugomai vertybei 16
- 2 pav.** Išoriniai požymiai, būdingi informacijai, kaip teisės saugomai vertybei 17

IVADAS

Konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo Tautos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio. Šis Tautos siekis sietinas su pilietinės visuomenės stiprėjimu, pagarbos žmogaus teisių principams išgalėjimu, tinkamo viešojo administravimo organizavimu.

Informacija, kaip socialinis fenomenas, pilietinės visuomenės kūrimo metu tampa viena svarbiausių visuomenės vertybių, nes būtent informacija daro žmogaus elgesį prasmingą, tikslingą ir rezultatyvų. Saviraiškos laisvė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas. Saviraiškos laisvė ir teisė į informaciją yra vienos pagrindinių žmogaus teisių. Teisė į informaciją buvo deklaruota 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje. Ji reglamentuota ir 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje, taip pat 1950 m. priimtame viename žymiausių Europos tarybos dokumentų – Europos žmogaus teisių konvencijoje. Ši teisė yra minima daugelio valstybių konstitucijose, tačiau nemažai valstybių turi ir atskirus įstatymus, kuriuose įtvirtinta ši teisė.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje suformuluotas bendras principas, kad žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Šiose konstitucinėse nuostatose saviraiškos laisvė ir teisė į informaciją deklaruojama be jokių apribojimų. Teisė į informaciją apima daugelį asmens ir visuomenės gyvenimo sričių. Tai ne tik teisė gauti informaciją apie įvykius valstybėje, susipažinti su oficialiais valstybės institucijų dokumentais, bet ir teisė susipažinti su informacija apie save, savo sveikatą, ir teisė būti apsaugotam nuo valstybės ar kitų asmenų neteisėto tokios informacijos ribojimo ar neteisėto paskleidimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime pabrėžė, kad „bendrų interesų apsauga demokratinėje valstybėje negali paneigti žmogaus teisės į informaciją apskritai. Šios problemos sprendimą žmogaus teisių ir laisvių doktrina ir ja besiremianti tarptautinė ir nacionalinė teisė sieja su teisinių vertybių racionaliu santykiu, laiduojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė“. Tik kai kurios žmogaus teisės priskiriamos absoliučioms, neribojamoms, pavyzdžiui, teisė į gyvybę, teisė nebūti kankinamam ir žalojamam, teisė, kad su asmeniu nebūtų žiauriai, žeminant jo orumą elgiamasi, teisė nebūti vergijoje. Žmogaus teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe ir tam tikrais

atvejais gali būti ribojama. Tai, kad žmogaus teisė ieškoti, gauti, naudotis ir skleisti informaciją nėra absoliuti, patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje formuluojami apribojimai laisvai reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją, nustatant, kad tai gali būti ribojama tik įstatymu ir jei tai būtina norint apsaugoti žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę ar ginti konstitucinę santvarką. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įsakmiai nurodoma, kad informacijos ribojimas turi būti reglamentuojamas įstatymu. Teisėtumo reikalavimas demokratinėje visuomenėje reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai.

Teisė į informaciją traktuojama kaip svarbi asmens konstitucinė teisė. Tinkamas teisės į informaciją įgyvendinimas turėtų padėti asmeniui realizuoti ir kitas teises, įskaitant socialines, ekonomines bei kultūrines. Teisė į informaciją ne tik patenkina individo poreikius, bet ir sudaro jam galimybes įgyvendinti tokią svarbią politinę teisę – teisę dalyvauti valdant savo šalį. Valstybė nenorėdama pažeisti pusiausvyros tarp asmeniui garantuotų teisių ar laisvių bei pačios visuomenės interesų, yra priversta ieškoti būdų, kaip suderinti asmens ir visuomenės interesus. Vienas tokių interesų derinimo būdų ir yra asmens teisių bei laisvių ribojimas vardan viešojo intereso ar teisėto tikslo. Tokių apribojimų leistinas ribas nulemia santykis tarp saugomų vertybių bei tuo metu valstybėje galiojantys teisinių vertybių prioritetai.

Darbo **objektas** – teisės aktai, nustatantys teisę į informaciją ir reglamentuojantys teisės į viešųjų institucijų informaciją įgyvendinimą, nustatant šios teisės prieinamumą ir apribojimus.

Pagrindinis darbo **tikslas** – įvertinti administraciniu teisiniu požiūriu teisės į viešųjų institucijų informaciją įgyvendinimo galimybes ir nustatyti viešosios informacijos teikimo leistinas ribas bei teisės į informaciją apribojimų sąlygas, nagrinėjant teisės į informaciją teisinį reguliavimą.

Magistro baigiamojo darbo **hipotezė**: Viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumo galimybes ir ribojimus lemia teisinio reguliavimo mechanizmas, kurio pagrindą sudaro konstitucinės teisės ir pareigos, ir sąlygų tinkamai įgyvendinti žmogaus teises siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės sudarymas.

Darbo tikslui pasiekti formuluojami tokie **uždaviniai**:

1. Įvertinti teisę į informaciją kaip asmens konstitucinę teisę.
2. Apžvelgti informacijos, kaip socialinio fenomeno, svarbą pilietinės visuomenės kūrimosi procese.
3. Išnagrinėti, kaip teisė į informaciją žmogui garantuojama tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais.

4. Išnagrinėti, kaip reguliuojama teisė gauti informaciją iš viešųjų institucijų ir šių institucijų pareiga teikti informaciją, bei išskirti teisiniu reglamentavimu nustatytas teisės į viešųjų institucijų informaciją apribojimų sąlygas bei apimtį.

5. Atlikti teisės aktų, reglamentuojančių teisę į informaciją, teorinį-praktinį tyrimą, kuris pagrįstų iškeltą hipotezę.

6. Pateikti galimus iškilusių problemų sprendimo variantus.

Tyrimo metodai. Šiame darbe įvairiais metodais nagrinėjami teisės aktai, nustatantys teisę į informaciją, reglamentuojantys teisės į viešųjų institucijų informaciją įgyvendinimą ir nustatantys tokios teisės prieinamumo galimybes ir apribojimus. Pasirinktas tyrimas atliktas taikant lyginamojo tyrimo, istorinį, sisteminių ir kritikos, dokumentų analizės metodus, pasitelkus kiekybinę, loginę ir sistemine analizę.

Lyginamojo tyrimo metodas taikomas siekiant įvertinti teisę į informaciją skirtingose teisinėse sistemose, ir įvardinti šios teisės bruožus. *Istorinis metodas* padės atskleisti esmines galiojančių įstatymų ypatybes bei dėsningumus, vertinti, ar Europos Sąjungos teisės aktai tinka Lietuvai. *Sisteminis ir kritikos* metodai suteiks galimybę nustatyti konkrečių teisės normų svarbą, įstatymų leidėjo tikslus, leis atskleisti teisinio reglamentavimo ir teisės normų spragas. *Dokumentų analizės metodas* taikomas siekiant gauti tyrėją dominančių žinių iš dokumento turinio. Šis metodas pasitelkiamas atliekant dvejopą dokumentų analizę: *kokybinę ir kiekybinę*. Kokybinė dokumentų analizė padės atlikti su nagrinėjamu klausimu susijusios informacijos paiešką, tą informaciją tematiškai apibendrinti ir pan. *Kiekybinė analizė* padės analizuoti teisės į informaciją svarbą bei jos reikšmingumą siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės. Daug dėmesio skiriama *Loginei ir sistemei analizei*. Taikant loginį metodą daromi apibendrinimai, formuluojamos išvados, padedančios tiksliau suvokti nagrinėjamos temos klausimus.

Šio darbo temos aktualumą pabrėžia demokratinėje valstybėje galiojantys teisinių vertybių prioritetai ir prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas. Todėl darbe pateikiami aspektai, kaip valstybė nenorėdama pažeisti pusiausvyros tarp asmeniui garantuotų teisių ar laisvių bei pačios visuomenės interesų, yra priversta ieškoti būdų, kaip suderinti asmens ir visuomenės interesus.

Darbe siekiama įvertinti *teisės į viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumą, suponuotą visuomenės noro būti atvirai, ir šios teisės apsaugos, nulemtos būtinybės užtikrinti kiekvieno asmens, visuomenės, valstybės saugumą, nustatant teisės į viešųjų institucijų informaciją ribas ir apimtį*, teisinio reguliavimo mechanizmą ir atskleisti teisinio reglamentavimo trūkumus.

1. TEISĖ Į INFORMACIJĄ – KONSTITUCIJOS LAIDUOJAMA ŽMOGAUS TEISĖ IR LAISVĖ

1.1. Bendros nuostatos apie žmogaus teises

Visos pasaulyje žinomos religijos, kiek jos liečia žmogų, grindžiamos žmogaus vienodumu – visi esą to paties rango. Ar rojuje, ar pragare, ar bet kokiame kitoje vietoje, kur manoma vėliau egzistuosiant žmogų, vienintelis skirtumas daromas tarp gėrio ir blogio. Maža to – net vyriausybių įstatymai privalo „ilysti“ į šį principą ir laipsniuoti nusikaltimus, o ne asmenis.

Thomas Paine

Žmogaus teisės – šiuolaikinės civilizacijos esminė vertybė. Jos yra ne tik teisinė, bet ir filosofinė, politinė, dorinė kategorija. Lietuvoje žmogaus teisių institutą įtakoja ne tik nacionalinės teisės raida, valstybės konstituciniai politiniai procesai, bet ir tarptautinis žmogaus teisių reglamentavimas. Žmogaus teisių raida tarptautiniu lygiu yra viena iš ryškiausių šiuolaikinės tarptautinės teisės naujovių, nes ji turi galios išjudinti esminį sistemos principą, t.y. valstybės suvereniteto principą¹. Dabartinėje teisės doktrinoje dominuoja nuostata, kad žmogaus teisės negali būti traktuojamos siauru nacionaliniu aspektu, jos yra universalios ne tik jas deklaruojant, bet ir taikant.

Žmogaus teisių terminas yra vartojamas įvairiai: žmogaus teisės, žmogaus prigimtinių teisės, pagrindinės teisės ir laisvės, pilietinės laisvės ir kt. Dažniausiai šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai. Kaip kurie autoriai pažymi, šios teisės ir laisvės nėra nei laisvės, nei teisės, bet yra siekiai ir standartai, kurie turi būti taikomi ir kuriais turi būti vadovaujamas². Žmogaus teisės yra neatskiriamos nuo žmogaus asmenybės. Pažymėtina, kad tarp žmogaus teisių ir laisvių nėra didelio skirtumo, nes laisvės tai taip pat teisės tik kitoje žmogaus funkcionavimo sferoje, į kurią valstybė negali kištis, pvz.: sąžinės laisvė. Nepaisant žmogaus teisių sampratos dinamiškumo yra svarbu išlaikyti šios sąvokos esmę, reiškiančią, kad kiekvienas individas turi tam tikras neatimamas ir teisiškai užtikrintas teises, apsaugančias jį nuo valstybės kišimosi bei vyriausybės piktnaudžiavimo savo valdžia³.

V. Šlapkauskas, kalbėdamas apie žmogaus teises ir laisves, pažymi, kad žmogaus teisės yra teisės, priklausančios kiekvienai žmogiškai būtybei ir jos yra moralinės teisės, kitaip nei tos teisės, kurias išleidžia valstybė, vadinamosios „pozityviosios“ arba „įstatymiškos teisės“, kurios

¹ Akehurst M, Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas // Vilnius, 2000. P. 260.

² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė // Vilnius, 2001. P. 274.

³ Akehurst M, Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas // Vilnius, 2000. P. 258–259.

gali būti žmogaus teisės, bet gali ir nebūti. V. Šlapkauskas žmogaus teises vadina bendriausiomis teisės normomis, išreiškiančiomis teisės gilųjį sluoksnį, jos „genus“⁴. Šiuolaikinė žmogaus teisių ir laisvių samprata susiklostė filosofijos ir dviejų teisės doktrinų – prigimtinės ir pozityviosios – raidos įtakoje⁵. Prigimtinė teisės doktrina žmogaus teises traktuoja kaip neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – protas, dievo valia, žmogaus prigimtis. Pozityvizmas gi žmogaus teises mato kaip valstybės duotas, nustatytas įstatymų ar kitų teisės aktų. V. Šlapkauskas teigia, kad žmogaus teisės ir laisvės yra iš šiuolaikinės valstybės valios kylančios *pozityvinės teisės pagrindas*⁶. Jis žmogaus teises ir laisves apibrėžia kaip žmogaus galimybes, leidžiančias jam oriai gyventi ir dirbti. „Jos (žmogaus teisės ir laisvės) priklauso kiekvienam žmogui nuo jo gimimo, nepaisant jo turtinės ir socialinės padėties. Jos kyla iš žmogaus (aukščiausios vertybės) orios egzistencijos sampratos, kuri paverčiama teisinėmis idėjomis, o pastarosios įgyvendinamos teisės normų pavidalu“⁷.

1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnio nuostata orientuota į prigimtinių žmogaus teisių supratimą. Ji skelbia: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai“⁸. Prigimtinės teisės ir laisvės – tai bet kurioje valstybėje ar niekieno žemėje gimstant (ne gaunant pilietybę) įgyjamos pagrindinės teisės ir laisvės. Tai yra kiekvieno žmogaus buvimo, veikimo ar neveikimo ir neliečiamumo galimybės (ir tam tikros nepriklausomybės nuo kolektyvo – visuomenės ar valstybės – garantijos) bei kartu visos žmonijos vertybės, kurios istoriškai yra ankstesnės, negu susikūrė valstybė, o teisiškai yra aukščiau suverenios valstybės valdžios⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau –Konstitucijos) 18 straipsnyje įtvirtinta: „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“¹⁰. Valstybinė bendruomenė, referendumu priėmusi Konstituciją, sukuria tik teises formuluotes, kuriomis išreiškiama gamtos sukurtų vertybių esmė. Konstitucija Lietuvos valstybės nesukuria, bet konstatuoja, kad yra gamtos sukurtos (gimstant įgyjamos) žmogaus teisės ir laisvės, kurioms apsaugoti ir ginti yra skirtos specialios Konstitucijos nuostatos (18-26 str.). Tokiu būdu Konstitucijoje valstybė įpareigojama gerbti žmogaus teises ir laisves ir teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti šių teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsینimosi ar ribojimo. Lietuvos Respublikos

⁴ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 338.

⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė // Vilnius, 2001. P. 275.

⁶ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 338.

⁷ Ten pat, p. 338.

⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68–2497.

⁹ Dambraskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai // Vilnius, 2004. P. 89.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33–1014.

Konstitucinis Teismas (toliau –Konstitucinis Teismas) ne kartą yra pažymėjęs, kad žmogaus teisės ir laisvės yra didžiausia teisinė vertybė¹¹. Valstybė, pripažindama, kad gamtos sukurtos teisės ir laisvės yra vertybės, išpareigoja jas besąlygiškai ginti, o esant neišvengiamai būtinybei – jas riboti. Tačiau tai ji gali atlikti nepažeisdama ribojamos teisės ar laisvės esmės – tai be ko teisė ar laisvė būtų beprasmė.

Žmogaus teisės yra visuomeninės vertybės – laisvės, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti žmogus „kaip savo teisės“ kiekvienoje visuomenėje, kurioje jis gyvena¹². Anot Konstitucinio Teismo „Valstybės institucijos, pareigūnai turi saugoti, ginti žmogaus teises ir laisves, o ypač svarbu, kad, vykdydami jiems patikėtas funkcijas, jie patys nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių“¹³. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad turi būti laikomasi esminės nuostatos, jog apribojimais negalima pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui¹⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus teisės – nuo žmogaus asmenybės neatsiejamos esminės žmogaus vertybės, kurias pripažįsta valstybė. Tuo pačiu jos yra sudėtinga teisinė kategorija, kadangi žmogaus teisės turi Konstitucijos įtvirtintą tam tikrą norminį turinį ir suponuoja teisinį santykį tarp asmens ir viešosios valdžios institucijų tikslu apsaugoti esmines žmogiškąsias vertybes bei poreikius nuo nepagrįsto viešosios valdžios institucijų įsikišimo.

1.2. Saviraiškos laisvė – universali prigimtinė teisė ir laisvė

Prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta. Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.

¹² Vadapalas V. Tarptautinė teisė // Vilnius, 1998. P. 235.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 54–1587.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“ // Žin., 2000. Nr. 17–419.

jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai reiškia, kad jas turi ir geriausiai, ir blogiausiai žmonės¹⁵.

Konstitucijoje, aukščiausios galios teisės normose, įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš žmogaus prigimties, ir šioms teisėms pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas. Pagal konstitucinį asmens teisių ir laisvių esmę ir pobūdį, t.y. pagal tai, kam apsaugoti ir ginti – gamtos sukurtoms vertybėms ar visuomenės ir valstybės sukurtoms vertybėms – jos gali būti taikomos, ir turėtojus, jos skirstomos į prigimtines universaliasias ir specialiasias¹⁶. Klasikinės prigimtines teisės ir laisvės įtvirtintos Konstitucijos 19-26 straipsniuose. *Prigimtinių universalios teisės ir laisvės* – tai kiekvieno žmogaus teisės ir laisvės (nesvarbu, kokia jo tautybė, religija, gimtoji kalba, lytis ar pilietybė), kurios pagal savo esmę ir pobūdį įgyjamos gimstant, be to, leidžia žmogui apsaugoti ir apginti savo autonomiją nuo valstybės institucijų ar pareigūnų. *Specialios teisės* – konkretaus žmogaus, turinčio tam tikrą pilietybę, tautybę, lytį ar amžių, teisės arba kiekvieno žmogaus teisės (pvz., teisė laisvai pasirinkti darbą; Konstitucijos 48 str. 1 d.), yra išvestinės iš gimstant įgyjamų teisių kaip vertybių (pvz., žmogaus orumo neliečiamumo), bet jų tikslas nėra tiesiogiai apsaugoti žmogų nuo valstybės savivalės ar piktnaudžiavimo¹⁷. Taigi, prigimtines teisės yra tos, kurios priklauso žmogui dėl jo teisės egzistuoti, o specialios arba dar vadinamos pilietinėmis, yra tokios, kurios priklauso žmogui dėl teisės būti visuomenės nariu. Minėtina, kad Konstitucijos 19-26 straipsniuose įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės:

- ▶ teisė į gyvybę (19 str.);
- ▶ teisė į laisvės neliečiamumą (20 str.);
- ▶ teisė į orumą, jo neliečiamumą (21 str.);
- ▶ teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą (22 str.);
- ▶ teisė į nuosavybės neliečiamumą (23 str.);
- ▶ teisė į būsto neliečiamumą (24 str.);
- ▶ **teisė į saviraiškos laisvę** (teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (25 str. 1 d.), taip pat informacijos laisvė (25 str. 2 d.));
- ▶ teisė į minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę (26 str.).

Akcentuotina, kad viena iš prigimtinių žmogaus teisių yra saviraiškos laisvė. Jai skirtas Konstitucijos 25 str., kuriame plačiai reglamentuojama informacijos laisvė, apimanti laisvę turėti įsitikinimus ir juos reikšti, teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 109–3004.

¹⁶ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai // Vilnius, 2004. P. 90.

¹⁷ Ten pat, p. 90.

informacijos priemonių laisvę. Prigimtinė saviraiškos laisvė yra reglamentuojama ir Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnyje. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „Prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmoniškąjį orumą socialinio gyvenimo srityje. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes“¹⁸.

Konstitucinės prigimtinės saviraiškos laisvės nuostatos formuluoja du svarbius teisės į informaciją aspektus, tai teisė gauti informaciją ir teisė ją skleisti. Šiuo metu teisei į informaciją skiriamas ne mažas dėmesys, kadangi šios teisės tinkamas įgyvendinimas turėtų asmeniui padėti realizuoti ir kitas teises, tarp jų socialines, ekonomines, kultūrinės. Tačiau saviraiškos laisvė nėra absoliuti, ji gali būti ribojama. Kadangi laisvė turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas yra susijusi ir su pareigomis bei atsakomybe, tai naudojimasis šiomis laisvėmis gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą¹⁹.

Apibendrinant galima pastebėti, kad saviraiškos laisvė, kaip prigimtinė žmogaus teisė, yra Konstitucijos saugoma vertybė, užtikrinanti asmens žmoniškąjį orumą socialinio gyvenimo srityje. Saviraiškos laisvė yra vienas iš atspirties taškų, nuo kurio plėtojamos ir kitos teisės, pripažintos vertybėmis, garantuojamos ir saugomos valstybės.

1.3. Prigimtines teises ir laisves atsveriančios pareigos

Nors žodis „teisės“ sukelia laisvės pojūtį, kuris yra visiškai priešingas prievartos pojūčiui, jų įgyvendinimas susijęs su pareigų atlikimu. Priešingu atveju būtų neįmanoma kalbėti apie teises²⁰. Pareiga yra pamatinis teisės elementas. Profesorius A. Vaišvila pagrįstai teigia, kad demokratinėje visuomenėje teisė neegzistuoja kitaip, kaip tik teisių ir pareigų vienovės pavidalu, ir ta vienovė yra ne teisės principas, o pati šiuolaikinės teisės esmė²¹. S. Šedbaras sako, kad

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 109–3004.

¹⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė // Vilnius, 2001. P. 327.

²⁰ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 336.

²¹ Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 104.

teisinėje valstybėje negali būti taip, kad vieno teisinio santykio dalyvio subjektinės teisės neatsvertų kito dalyvio subjektinė pareiga, ir atvirkščiai²². Minėtina, kad kiekviena teisė turi tam tikrą norminį turinį ir suponuoja teisinį santykį tarp asmens ir viešosios valdžios institucijų. Tipiška norminė žmogaus teisės struktūra apima subjektą, objektą ir teisinio santykio turinį. Kiekviena žmogaus teisė sukuria ir reguliuoja dvišalį neindividualizuotą viešosios teisės santykį, kuris formuoja teises ir pareigas. Vienos pusės teisė suponuoja kitai pusei pareigą. Teisės objektas ar turinys atsispindi teisiniame santykiyje ir kartais įvardijamas tokiomis abstrakčiomis kategorijomis, kaip „laisvė“, „gyvybė“, „privatus gyvenimas“ ir kt.²³.

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsnio 1 ir 2 dalyse²⁴. įtvirtinta, kad kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystytis jo asmenybė. Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, kiekvienas žmogus negali patirti jokių kitų apribojimų, kaip tik įstatymo numatyjimų, vien tam, kad garantuotų deramą kitų žmonių teisių ir laisvių pripažinimą bei gerbimą siekiant patenkinti teisingus moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimus demokratinėje visuomenėje. Konstitucijos 28 straipsnyje²⁵ įtvirtinta: „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad minėtuoju Konstitucijos straipsniu yra nustatytas vienas esminių principų, kuris reiškia, kad žmogaus teisėtus elgesys nėra neribotas ir absoliučiai laisvas. Žmogus, būdamas socialinė būtybė, gyvena visuomenėje tarp į save panašių ir lygių savo orumu ir teisėmis žmonių. Kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystytis jo asmenybė, o pagrindinė iš tų pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių²⁶. Pilietinės visuomenės formavimasis neatsiejamai susijęs su individualios laisvės, kaip kiekvienos asmenybės, vertingumo pripažinimo idėja ir asmenybės išsipareigojimais visuomenei. Tarp individualios laisvės ir išsipareigojimų visuomenei yra priešastinis ryšys. „Akivaizdu, kad individualios laisvės reikia individo savarankiškumui skleistis. Jos turi būti tiek, kad ji skatintų individo savirealizaciją ir netaptų kitų individų gyvenimą griauančia jėga“²⁷. Prigimtinės „yra visos intelektinės, arba minties, teisės, taip pat visos teisės, leidžiančios elgtis kaip individui savo patogumo ir laimės vardan, bet nepažeidžiant

²² Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje // Vilnius, 2006. P. 99-100.

²³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė // Vilnius, 2001. P. 280.

²⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68–2497.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33–1014.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.

²⁷ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 505.

kitų žmonių prigimtinių teisių²⁸. Taigi kiekvieno žmogaus pareiga laikytis Konstitucijos ir įstatymų bei nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių yra teisinės valstybės principo dalis. Ši pareiga rodo, kad saviraiškos laisvė, taip kaip ir nė viena kita prigimtinė žmogaus teisė ar laisvė, nėra visiškai absoliuti, jei ja piktnaudžiaujama siekiant varžyti analogišką ar panašią kito žmogaus teisę. Žmogaus teisės ir laisvės gali ir turi būti ribojamos proporcingai kitų žmonių teisių ir laisvių varžymui²⁹. Be to, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalies nuostatos leidžia įstatymais riboti teises (laisves) skleisti informaciją, jei tai būtina apsaugoti žmogaus garbę ir orumą, sveikatą, privatų gyvenimą, dorovę ar ginti konstitucinę santvarką. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijos 28 straipsnio nuostatoje, kad *žmogus, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių*, nustatytos ne valdžios institucijų, bet žmogaus elgesio ribos³⁰. Žmogus, siekdamas, kad jo poreikis virstų teise, neišvengiamai turi prisiimti ir pareigą. Jis turi suvokti, jog gaus tiek laisvių, kiek pareigų prisiims vykdyti. O jei pareigos nevykdomos, individas gali netekti ir teisių³¹. Tačiau žmogaus pareiga paklusti nereiškia, kad valdžios įstaigos gali veikti savavališkai. S. Šedbaras pažymi, kad „asmuo privalo paklusti valstybės valdžiai tik tada, kai to reikia viešajam interesui arba kai jis pats pažeidžia teisinius imperatyvus“³².

Teisių ir pareigų vienybė įtvirtinta 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnyje, kurio nuostatos teigia, jog „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai“³³. Anot Konstitucinio Teismo, „tarp asmenų teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas“³⁴.

²⁸ Paine T. Žmogaus teisės // Vilnius, 2003. P. 87.

²⁹ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai // Vilnius, 2004. P. 101.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.

³¹ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 16.

³² Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje // Vilnius, 2006. P. 100.

³³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68–2497.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1997. Nr. 15–314.

Apibendrinat pažymėtina, kad teisinėje demokratinėje valstybėje negalima pripažinti tik vieno asmens interesus ir neigti kito asmens teisėtus interesus. Pareiga nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių liečia ir saviraiškos laisvę, taip kaip ji nėra visiškai absoliuti, jei ja piktnaudžiaujama siekiant varžyti analogišką ar panašią kito žmogaus teisę.

Išvados

1. Žmogaus teisės – nuo žmogaus asmenybės neatsiejamos esminės žmogaus vertybės, kurias pripažįsta valstybė. Tuo pačiu jos yra sudėtinga teisinė kategorija, kadangi žmogaus teisės turi Konstitucijos įtvirtintą tam tikrą norminį turinį ir suponuoja teisinį santykį tarp asmens ir viešosios valdžios institucijų tikslu apsaugoti esmines žmogiškąsias vertybes bei poreikius nuo nepagrįsto viešosios valdžios institucijų įsikišimo.

2. Teisė į informaciją, kaip prigimtinė žmogaus teisė, yra Konstitucijos saugoma vertybė, užtikrinanti asmens žmoniškąjį orumą socialinio gyvenimo srityje. Saviraiškos laisvė yra vienas iš atspirties taškų, nuo kurio plėtojamos ir kitos teisės, pripažintos vertybėmis, garantuojamos ir saugomos valstybės.

3. Žmogaus teisės, kylančios iš žmogaus prigimties, ir kurioms pripažįstamas konstitucinių vertybių statusas, negali būti varžomos peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jų teisinis gynimas, nes tokiu atveju demokratinėje visuomenėje būtų pažeidžiama pati teisės esmė.

4. Žmogus, siekdamas, kad jo poreikis virstų teise, neišvengiamai turi prisiimti ir pareigą visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystytis jo asmenybė, o pagrindinė iš tų pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.

5. Teisinėje demokratinėje valstybėje negalima pripažinti tik vieno asmens interesus ir neigti kito asmens teisėtus interesus. Pareiga nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių liečia ir saviraiškos laisvę, taip kaip ji nėra visiškai absoliuti, jei ja piktnaudžiaujama siekiant varžyti analogišką ar panašią kito žmogaus teisę.

2. INFORMACIJA, KAIP SOCIALINIS FENOMENAS, – VIENA SVARBIAUSIŲ VERTYBIŲ PILIETINĖS VISUOMENĖS KŪRIMOSI PROCESĖ

2.1. Informacijos samprata

Dabartinis lietuvių kalbos žodynas terminą „Informacija“ įvardija kaip: 1) žinios, paaiškinimai; 2) specialiai kaupiamos, laikomos ir perduodamos žinios³⁵. Vadinasi terminas informacija pirmiausia siejamas su *žiniomis*, kurias galima perduoti, priimti, išiminti. „Žinios – tai idėjų, taisyklių, instinktų bei procedūrų kombinacija, kuriomis naudojantis atliekami atitinkami veiksmai bei priimami sprendimai“³⁶. Žinios, įjungtos į komunikacijos procesą, tampa informacija. Informacijos fiksavimas – dokumentavimas – yra išeities taškas, nuo kurio prasideda informacijos cirkuliavimas socialiniais kanalais. Tuomet, kai žinios yra užfiksuojamos, jos tampa informacija, informacijos ištekliumi³⁷. Informacija – naujos žinios, leidžiančios daryti įtaką materialiams procesams ir susijusios su realių objektų ir pačios informacijos būkle bei kitimu³⁸.

Informacija – tai³⁹:

a) bet koks veiksnys, kurio veikiamas objektas (žmogus, organizacija, sistema) geriau gali pažinti aplinką arba efektyviau atlikti tikslinį darbą;

b) žinios, perduodamos žodžiu arba komunikacijos priemonėmis.

Informacija hierarchijoje užima vietą tarp duomenų ir žinių. Pažymėtina, kad informacijos turinį sudaro duomenys, informacija, žinios. „Informacija – žaliava žinioms gauti, žinių pusfabrikatis, surogatas; tuo tarpu duomenys – tai informacijos pusfabrikatis. Tuo būdu, tarp duomenų – *informacijos* – žinių suvokimo nusistovi toks pat logiškas santykis, kaip ir tarp grūdai – miltai – duona. Taigi, bet kokios žinios turi savyje informacijos ir gali būti pateiktos duomenų pavidalu“⁴⁰. Galima teigti, kad duomenys, informacija ir žinios neegzistuoja vieni be kitų. Duomenys virsta informacija, kai jiems suteikiamas kontekstas ir jie priskiriami tam tikrai problemai ar sprendimui. Vadinasi informaciją galima apibrėžti kaip faktus, kuriems buvo suteikta reikšmė, o reikšmę gali suteikti tik žmogus. Manytina, kad „informacija negali būti kam

³⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993. P. 213.

³⁶ Barčkutė O., Mikalauskienė A., Skyrius R. Ekonominė informatika // Vilnius, 1999. P. 8.

³⁷ Atkočiūnienė Z., Mieželiene A. Kompiuteriniai informacijos ištekliai (mokomoji medžiaga) // Vilnius, 2000. <http://www.pprc.lt/profilinis/kaita/pagrindinis.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-27.

³⁸ Barčkutė O., Mikalauskienė A., Skyrius R. Ekonominė informatika // Vilnius, 1999. P. 7.

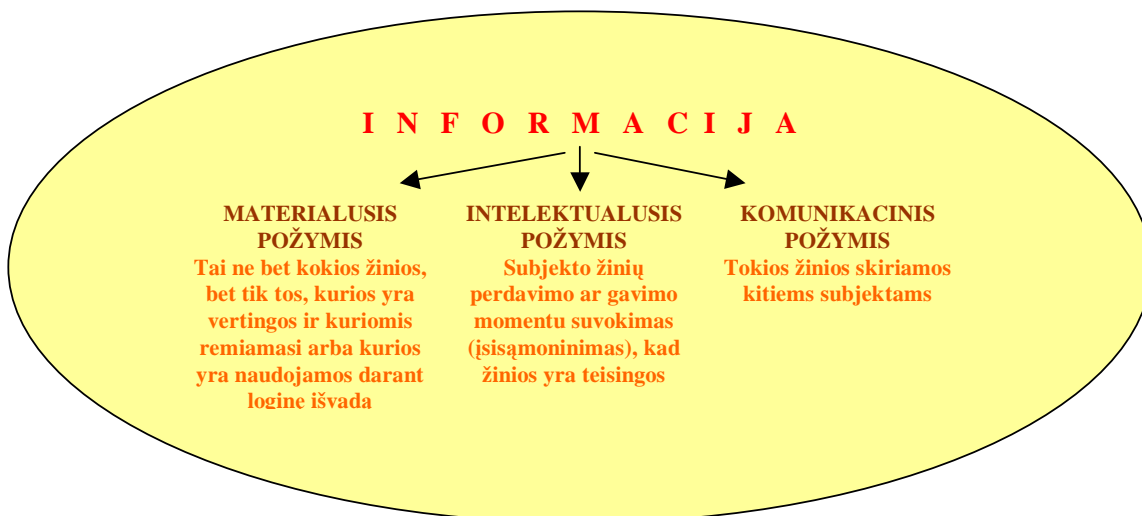
³⁹ Atkočiūnienė Z., Mieželiene A. Kompiuteriniai informacijos ištekliai (mokomoji medžiaga) // Vilnius, 2000. <http://www.pprc.lt/profilinis/kaita/pagrindinis.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-27.

⁴⁰ Ten pat, <http://www.pprc.lt/profilinis/kaita/pagrindinis.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-27.

nors išsiūsta, ją galima tik gauti, nes kol gavėjas nepripažino informacijos kaip tokios, ji negali vadintis informacija⁴¹.

Informacija, kaip žinių objektas, suprantama gana plačiai. Ji apima „visas žinias, susijusias su faktais, idėjas, nuomones, požiūrius, komentarus, taip pat komercinę reklamą. Informacija apima ir kūrybą bei jos raišką intelektualinėje ir meno srityje, žmogaus intelekto išraišką“⁴². Teisėje „informacija“ dažniausiai nagrinėjama kaip teisinių santykių objektas. Pasak profesoriaus A. Vaišvilos, teisinių santykių objektas yra tai, kuo to santykio dalyviai gali legaliai naudotis, tai vertybės, kurias įsigyti, kuriomis pasinaudoti siekia teisinio santykio dalyviai įgyvendindami savo teises⁴³.

Taigi informacija – tai vertybė, įgyjama, siekiant pasinaudoti savo teisėmis. A. Panomariovas, nagrinėdamas informaciją kaip teisinių santykių objektą, pažymi, kad ji gali būti suprantama „kaip formalizuotos, vertingos žinios (t.y. žinios, kuriomis remiasi arba kurios yra naudojamos darant loginę išvadą), kurios yra suvoktos (įsisąmonintos) kaip teisingos ir yra skiriamos kitiems asmenims“⁴⁴. Taip apibrėždamas informaciją, A. Ponomariovas išskiria informacijai, kaip teisės saugomai vertybei, būdingus vidinius ir išorinius požymius. Jie išskirti 1 ir 2 pav.:

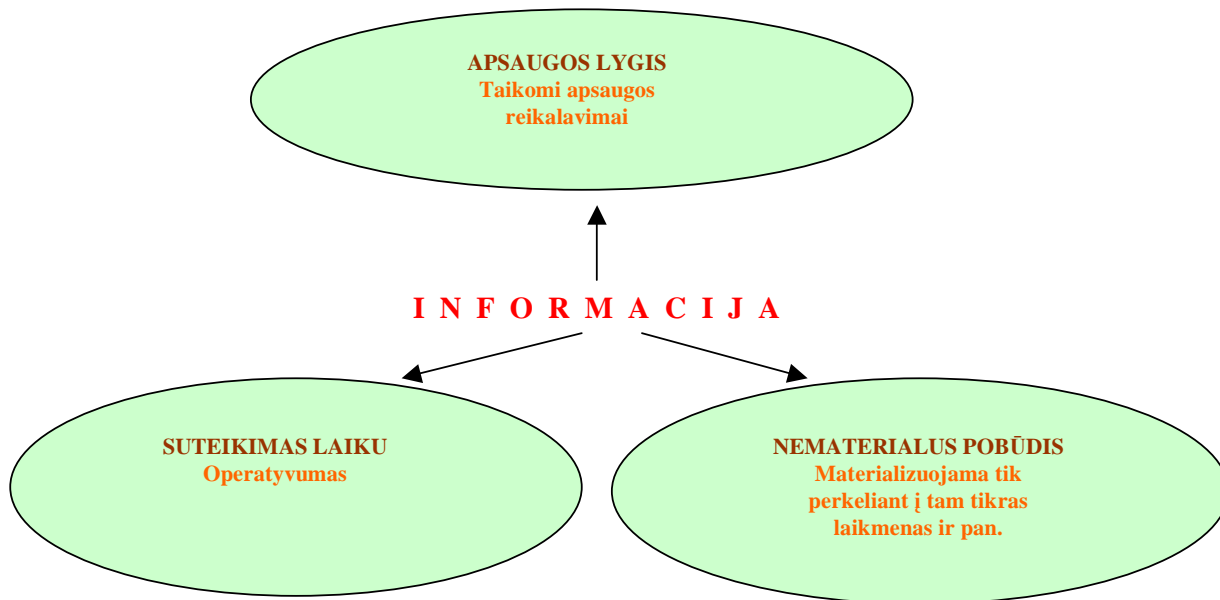
1 pav. Vidiniai požymiai, būdingi informacijai, kaip teisės saugomai vertybei

⁴¹ Atkočiūnienė Z., Mieželiene A. Kompiuteriniai informacijos ištekliai (mokomoji medžiaga) // Vilnius, 2000. <http://www.pprc.lt/profilinis/kaita/pagrindinis.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-27.

⁴² Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 250.

⁴³ Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 324.

⁴⁴ Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškinys // Jurisprudencija. 2002 T. 32 (24). P. 84.

2 pav. Išoriniai požymiai, būdingi informacijai, kaip teisės saugomai vertybei

Pažymėtina, kad remiantis išoriniu informacijos požymiu – apsaugos lygiu – informaciją galima išskirti į dvi dideles grupes: viešąją informaciją ir viešai neskelbiamą informaciją.

Konstitucinis teismas yra konstatavęs, jog „visuotinai pripažįstama, kad šiuolaikinėje visuomenėje **informacija yra žmogaus poreikis, jo žinojimo matas**. Ji šalina nežinojimą, daro žmogaus elgesį prasmingą“⁴⁵. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas nustato informacijos laisvės svarbaus komponento – teisės gauti informaciją – įgyvendinimo tvarką. Šio įstatymo 2 str. 2 dalyje pateikta *informacijos* sąvoka: „Informacija – žinios, kuriomis disponuoja valstybės ir savivaldybių institucija ar įstaiga“⁴⁶.

Visuomenė yra vientisa informacinė erdvė, kurioje egzistuoja įvairiausi informaciniai ir komunikaciniai ryšiai. Teisinės komunikacijos funkcija – tai socialinės teisinės sąveikos rūšis, kai perduodama ir priimama teisinės reikšmės informacija. Teisinės komunikacijos funkcija apima:

- 1) teisinių reikšmių informacijos rengimą ir perdavimą;
- 2) teisinės informacijos priėmimą;
- 3) grįžtamąjį teisinės informacijos gavėjo ir siuntėjo ryšį⁴⁷.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996, Nr. 126–2962.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymas // Žin., 2005, Nr. 139–5008.

⁴⁷ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 455-456.

V. Šlapkauskas, kalbėdamas apie teisinės komunikacijos funkciją, teigia, kad *teisinė informacija* yra viena socialinės informacijos liepiamojo pobūdžio rūšių, o *teisinės informacijos nešėjai* yra visi teisiniai dokumentai, pavyzdžiui, teisės aktai: teisės normų aktai (įstatymai ir poįstatyminiai aktai), teisės aiškinimo aktai ir teisės normų taikymo aktai; įvairaus lygio sutartys⁴⁸. Teisiniai dokumentai praneša individams ir socialinėms grupėms svarbią informaciją apie jų teisių ir pareigų turinį ir reikalavimus, kuriuos jiems nustatė, pripažįsta valstybė ir visuomenė. Tuo pačiu teisės subjektai informuojami apie priemones ir būdus, kuriuos jie gali pasitelkti įgyvendindami savo interesus bei atsakomybę, kurią užsitrauktų teisinių paliepimų nesilaikymo atveju.

Apibendrinant galima pažymėti, kad informacijos turinio sudėtiniai elementai yra duomenys, informacija, žinios. Visi minėtieji elementai neegzistuoja vienas be kito. Reikšmingumą informacijai suteikti gali tik žmogus, nes informacija yra vertybė, kurią jis gali įsigyti ir pasinaudoti siekdamas įgyvendinti savo teises. Teisinė informacija praneša teisės subjektui jo teisių ir pareigų turinį, kuriuos jam nustatė valstybė. Informacijos vertingumas pripažįstamas kaip žmogaus poreikis, žinojimo matas vardan prasmingo ir teisingo žmogaus elgesio.

2.2. Informacijos laisvė kaip demokratijos ir pilietinės visuomenės raidos užtikrinimas

Vienas pagrindinių pilietinės visuomenės tikslų yra apsaugoti ir garantuoti žmogaus teises. Tauta, būdama suvereniteto šaltinis, savo piliečių valia kuria konstitucijas, kuriose įtvirtinamos žmogaus teisės, nustatomi valstybės institucijų veiklos principai ir įgaliojimai bei kitos svarbios visuomenės gyvenimo nuostatos⁴⁹. „Žmogus nestoja į visuomenę tam, kad taptų blogesnis, nei jau buvo, ar tam, kad turėtų mažiau teisių, nei prieš tai turėjo, bet tam, kad tos teisės būtų geriau užtikrintos. Jo prigimtinės teisės yra visų jo pilietinių teisių pagrindas“⁵⁰. Manytina, kad pilietinės visuomenės pagrindas – kultūringas, iniciatyvus ir visateisis pilietis, nes jis yra svarbiausias ir mažiausias socialinės sistemos savivaldus elementas. Pažymėtina, kad pilietinės visuomenės formavimasis neatsiejamai susijęs ir su individualios laisvės, kaip kiekvienos asmenybės, vertingumo pripažinimo idėja ir asmenybės įsipareigojimais visuomenei⁵¹. Pripažįstama, jog tik pilietinė visuomenė gali kurti teisinę valstybę, o ši negali

⁴⁸ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 456.

⁴⁹ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P.109.

⁵⁰ Paine T. Žmogaus teisės // Vilnius, 2003. P. 87.

⁵¹ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 505.

plėtotis kaip teisinė, neturėdama svarbiausios prielaidos – pilietinės visuomenės⁵². Sąvoka „pilietinė visuomenė“ pirmiausia siejama su teisine valstybe.

Stabili Konstitucija ir joje įtvirtintos vertybės sudaro tvirtas prielaidas veiksmingai saugoti žmogaus teises ir laisves, riboti valstybės valdžios galias, skatinti pilietinės visuomenės raidą ir konstitucingumo plėtrą. Tačiau akcentuotina ir tai, kad be pilietinės visuomenės Konstitucija, valdžios ribojimas, žmogaus teisių įtvirtinimas ir jų apsauga neturi tikros vertės. Konstitucinis teismas pažymėjo, kad „Pilietinė visuomenė – tai sąmoningų piliečių visuomenė. Tai visuomenė, kurios nariai sugeba teisinėmis priemonėmis ginti savo interesus. Tai visuomenė, kurioje veikia įvairiausi piliečių susivienijimai, bendrijos, asociacijos ir kitokios piliečių organizacijos, galinčios padėti apsisaugoti ir nuo valstybės piktnaudžiavimo valdžia. Tai teisės prioritetu grindžiama visuomenė. Pilietinė visuomenė negali suklestėti ir apsaugoti asmens, jeigu nebus laikomasi Konstitucijos ir įstatymų, jei valstybės valdžia, institucijos ir pareigūnai pažeidinės nustatytą kompetenciją“⁵³. Tauta, būdama vienintele suvereniteto savininkė, egzistuojančio ir konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo modelio neturėtų suprasti kaip galutinai išreikšto ir dėl to nekeičiamo. Visuomenė, stebėdama procesus, gali ir turi juos vertinti, turėti jiems įtakos, o jeigu reikia, ir keisti⁵⁴. Pilietinė visuomenė demokratijos institutais, įstatymais, pripažįstančiais ir ginančiais žmogaus teises ir laisves, visuomenės nuomone, daugiapartinė sistema, įtakingomis grupėmis ir laisva spauda stengiasi paveikti valstybę ir ši tampa visuomeninio kompromiso pasiekimo priemone, socialinių prieštaravimų ir jų mažinimo, visuomenės reikalų valdymo mechanizmu⁵⁵. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas skleisti – būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti. Todėl demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina ir gina ne tik subjektyvią žmogaus teisę turėti ir laisvai reikšti įsitikinimus – jais informacijos laisvė įtvirtinama kaip objektyvus visuomenės poreikis⁵⁶.

Pilietinė visuomenė – tai intelektualių ir aktyvių narių visuomenė. Aktyvumas yra būtinas ne kaip savitikslis saviraiškos požymis, bet kaip būseną, leidžianti pasiekti norimus tikslus⁵⁷. Visuomenė suinteresuota teisinės sąmonės formavimu, nes teisinė sąmonė yra stiprus socialinės

⁵² Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P.109.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 34–847.

⁵⁴ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P.129.

⁵⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 60.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 34–847.

⁵⁷ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P.129.

kontrolės dvasinis įrankis. Per savo teisinę sąmonę individai įgyja naujas vertybines orientacijas, socialinę doktriną, kuri virsta žmogaus moraline pozicija, teisėto elgesio paskata⁵⁸. Pilietinėje visuomenėje sąmoningai kuriamos asmenybės subjektyvizacijos – asmeninių pažiūrų, interesų, skonio formavimosi ir raiškos socialinės sąlygos. Šis procesas nėra visiškai savaiminis ir neribotas: jis vyksta susiorganizavimo funkcijos skleidimosi pagrindu, kai visuomenės nariai vis labiau internalizuoja žmogaus teises ir laisves. Asmenybės subjektyvizacijos socialinių sąlygų kūrimo procese žmogaus teisės ir laisvės atlieka dvejopą funkciją: jų visuotinis įgyvendinimas yra šio proceso sklaidos teisinis pagrindas ir kartu jo teisinės ribos⁵⁹.

Pilietinės visuomenės tikslas ir pareiga yra stebėti valdžios institucijų tarpusavio santykius ir teisinėmis priemonėmis juos veikti. Konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų. Ši laisvė – svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, kadangi asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių tik turėdamas laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją. Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai⁶⁰. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus turi būti pagrįsta realia galimybe laisvai juos formuoti įvairios informacijos pagrindu, įskaitant teisę nevaržomai gauti informaciją. Teisė laisvai reikšti įsitikinimus yra viena iš vadinamųjų komunikacijos laisvių. Ji suprantama kaip kitiems asmenims skirtos informacijos skleidimas. Tik tokiaime procese atsiranda visuomeninis kontaktas, formuojasi viešoji nuomonė“⁶¹. Pažymėtina, kad išvystyta visuomenė turi įteisintas institucines struktūras, kurios išreiškia viešąją nuomonę. Tokios institucijos yra realių pilietinių laisvių ir teisių buvimas, periodišką valdžios institucijų rinkimas, visuomenės dalyvavimas teisėkūros procese referendumų organizavimo būdu, žiniasklaidos veikla ir t.t. Viešoji nuomonė, kaip socialinis institutas, funkcionuoja tik tose visuomenėse, kuriose yra garantuota pačios visuomenės atvirumo raiškos laisvė. Anot V. Šlapkausko, viešosios nuomonės buvimas – tai visuomeninės sąmonės ir apskritai socialinių santykių lygio kokybinis apibūdinimas. Šiuo požiūriu viešoji nuomonė, kaip socialinis institutas, egzistuoja tik pilietinėse visuomenėse⁶².

⁵⁸ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 492.

⁵⁹ Ten pat, p. 505.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002. Nr. 104–4675.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitiktimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 34–847.

⁶² Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 160.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su žmogaus galimybe gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ja naudotis. Tai yra vienas iš pliuralistinės demokratijos laimėjimų, užtikrinančių visuomenės raidą⁶³. Bet to, Konstitucinis Teismas yra akcentavęs, kad *tik laisvai keičiantis informacija* atsiveria galimybė individui plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei. Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinų procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas⁶⁴. V. Šlapkauskas, nagrinėdamas pliuralizmą, teigia, kad šiuolaikinėse Europos visuomenėse vyksta kultūrinė polemika. Ji apima ne tik viena kitai „svetimų“ kultūrų sąveiką, bet ir skirtingų kultūrinių nuostatų koegzistavimo (sugyvenimo) tos pačios visuomenės viduje problemą, vadinamą realiu pliuralizmu. Pagrindinę pliuralizmo problemą sudaro individualumo ir socialumo, laisvės ir tvarkos santykiai. Žodis pliuralizmas reiškia, kad egzistuoja keli vienas nuo kito nepriklausomi, tarpusavyje prieštaraujantys arba vienas kitą atmetantys požiūriai į tuos pačius reiškinius⁶⁵.

Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta: „Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad šios normos paskirtis – garantuoti žmogaus subjektines teises ir laisves⁶⁶. Anot V. Šlapkausko, tik ten kur iš tikrųjų egzistuoja pilietinė visuomenė, laipsniškai kuriama demokratinų teisių ir pareigų vienovės ir jos prisiėmimo vienodų galimybių socialinė erdvė, kurioje⁶⁷:

- ▶ įgyvendinama veiklos ir mainų formų pasirinkimo laisvė;
- ▶ asmeninės iniciatyvos ir saviraiškos, nedarančios žalos kitų piliečių ir visuomenės interesams, laisvė;
- ▶ bet kokios informacijos, jeigu ji neprieštaruja bendražmogiškosioms vertybėms ir normoms, perdavimo laisvė.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1997. Nr. 15–314.

⁶⁵ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 351.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 34–847.

⁶⁷ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 505.

Informacijos laisvė paprastai traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti (t.y. skleisti informaciją), bet ir teisę gauti informaciją. Konstitucinis teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos sudaro informacijos laisvės konstitucinį pagrindą. Jos visos yra tarpusavyje susijusios, viena kitą papildo. Konstitucinė informacijos laisvė yra neatsiejama nuo konstitucinės įsitikinimų ir jų raiškos laisvės, yra jos sąlyga⁶⁸. Asmens konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją yra neatskiriamai susijusi su konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinės teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintos informacijos laisvės, kaip žmogaus prigimtinės laisvės, turinį Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog ši laisvė yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų, svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, ***nes asmuo visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių gali tik turėdamas laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją***⁶⁹.

Apibendrinus galima pastebėti, kad teisinė valstybė negali plėtotis kaip teisinė, neturėdama svarbiausios prielaidos – pilietinės visuomenės, grindžiamos teisės prioritetu, kurios pagrindinis tikslas apsaugoti ir garantuoti žmogaus teises. Pilietinės visuomenės formavimasis neatsiejamai susijęs su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, kaip kiekvienos asmenybės, vertingumo pripažinimo idėja ir asmenybės išipareigojimais visuomenei. Demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina informacijos laisvę kaip objektyvų visuomenės poreikį, nes tik būdama informuota visuomenė stebi procesus, juos vertina, gali turėti jiems įtakos, įtakoti pokyčius. Būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti – ir yra galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas skleisti. Informacijos laisvė traktuotina kaip svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, nes tik jai esant asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių. Taigi, informacijos laisvė yra pilietinės visuomenės raidos ir demokratijos užtikrinimo garantas.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“ // Žin., 2005. Nr. 113–4131.

⁶⁹ Ten pat.

Išvados

1. Informacijos turinio sudėtiniai elementai yra duomenys, informacija, žinios. Visi minėtieji elementai neegzistuoja vienas be kito. Reikšmingumą informacijai suteikia žmogus, nes informacija yra vertybė, kurią jis gali įsigyti ir pasinaudoti siekdamas įgyvendinti savo teises.

2. Teisinė informacija praneša teisės subjektui jo teisių ir pareigų turinį, kuriuos jam nustatė valstybė.

3. Informacijos vertingumas pripažįstamas kaip žmogaus poreikis, žinojimo matas vardan prasmingo ir teisingo žmogaus elgesio.

4. Teisinė valstybė negali plėtotis kaip teisinė, neturėdama svarbiausios prielaidos – pilietinės visuomenės, grindžiamos teisės prioritetu, kurios pagrindinis tikslas apsaugoti ir garantuoti žmogaus teises.

5. Pilietinės visuomenės formavimasis neatsiejamas susijęs su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, kaip kiekvienos asmenybės, vertingumo pripažinimo idėja ir asmenybės įsipareigojimais visuomenei.

6. Būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti – galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas skleisti. Demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina informacijos laisvę kaip objektyvų visuomenės poreikį, nes tik būdama informuota visuomenė stebi procesus, juos vertina, gali įtakoti pokyčius.

7. Tik esant informacijos laisvei asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių, nes ši laisvė yra svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, o tuo pačiu – pilietinės visuomenės raidos ir demokratijos užtikrinimo garantas.

3. TEISĖS AKTŲ ŽMOGUI GARANTUOTA TEISĖ Į INFORMACIJĄ

3.1. Teisė į informaciją – visuotinai pripažinta tarptautinė žmogaus teisė

Saviraiškos laisvė ir teisė į informaciją yra vienos pagrindinių žmogaus teisių. Teisė į informaciją atsispindi daugelyje tarptautinių dokumentų. Teisė į informaciją reglamentuota 1948 m. Jungtinių tautų Organizacijos (toliau – JTO) Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, taip pat 1950 m. priimtame viename žymiausių Europos Tarybos dokumentų – Europos žmogaus teisių konvencijoje. Teisė į informaciją taip pat išskiriama ir JTO 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, kuris įsigaliojo 1976 m. ir prie kurio Lietuva prisijungė 1991 m. kovo 12 d. Teisė į informaciją yra minima daugelio valstybių konstitucijose, tačiau nemažai valstybių turi atskirus įstatymus, kuriuose įtvirtinta ši teisė.

JTO 1948 m. Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos priėmimu siekiama, kad joje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir jų būtų laikomasi. Šios deklaracijos 19 straipsnio⁷⁰ nuostatose numatyta, kad kiekvienas žmogus turi teisę į įsitikinimų ir jų reiškimo laisvę, kuri apima teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų ir teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas nepaisant valstybių sienų ir kokiomis priemonėmis jos būtų išreikštos.

Teisė į informaciją svarbi ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos požiūriu. Tai svarbus žmogaus teises reglamentuojantis dokumentas, savo veiksmingu apsaugos mechanizmu išsiskiriantis iš kitų tokio pobūdžio tarptautinių dokumentų. Atsižvelgiant į Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos siekį visuotinai pripažinti joje skelbiamas teises ir veiksmingai jų laikytis, Vyriausybės, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių Konvencijos signatarės, atsižvelgdamos į Europos Tarybos tikslą siekti didesnės savo narių vienybės ir kad vienas iš būdų siekti šio tikslo – ginti ir toliau įgyvendinti žmogaus teises ir pagrindines laisves, bei tikėdamos, kad pagrindinės laisvės yra teisingumo bei taikos pasaulyje pagrindas ir kurias geriausiai apsaugo, viena vertus, veiksminga politinė demokratija, ir, kita vertus, jas apsprendžiantis žmogaus teisių bendras supratimas ir jų laikymasis, susitarė garantuoti kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam žmogui šios Konvencijos apibrėžtas teises bei laisves⁷¹.

Šią Konvenciją Lietuva ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d., Lietuvoje ji įsigaliojo tu pačių metų birželio 20 d. Minėtina, kad Konvencija yra svarbus Lietuvos teisės šaltinis, nes yra viena iš ratifikuotų tarptautinių sutarčių. Pagal Konstitucijos 138 straipsnio nuostatas Lietuvos

⁷⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68–2497.

⁷¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40–987.

Respublikos Seimui ją ratifikavus – ji tapo sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi. Pabrėžtina, kad Konvencija reikšminga dėl jos išskirtinio turinio – „suformuluoto žmogaus teisių katalogo ir veiksmingo jų įgyvendinimo mechanizmo. Asmuo, kuris mano, kad jo teisės, numatytos konvencijoje, yra pažeistos ir jau išnaudojo visas teises gynybos priemones savo valstybėje, gali kreiptis į Europos Žmogaus teisių Teismą, kad būtų apgintos jo teisės“⁷². Saviraiškos laisvei, teisei į informaciją yra skirtas Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis⁷³, skelbiantis:

„1. Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis neturi trukdyti valstybėms kelti reikalavimą licenzuoti radijo, televizijos ar kino įstaigas.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai susiję su pareigomis bei atsakomybe, gali būti sąlygojamas tokių formalumų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kurias numato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar viešosios tvarkos interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti“.

Taigi minėtas straipsnis nurodo, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę.

JTO 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte išskiriamos teisės į informaciją interpretacija panaši į JTO Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatas. Pakto 19 straipsnyje⁷⁴ numatoma:

„1. Niekam neturi būti kliudoma laikytis savo įsitikinimų.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai reikšti savo įsitikinimus; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą, arba meninėmis išraiškos formomis, arba kitokiais būdais savo nuožiūra.

3. Naudojimasis šio straipsnio 2 dalyje numatytomis laisvėmis uždeda ypatingas pareigas ir ypatingą atsakomybę, todėl jis gali būti susijęs su tam tikrais apribojimais, kurie turi būti įstatymo nustatyti ir kurie yra būtini:

a) kitų asmenų teisėms ir orumui gerbti;

b) valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti“.

⁷² Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 255.

⁷³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40–987.

⁷⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žin., 2002. Nr. 77–3288.

Pažymėtina, kad reglamentuojant žodžio laisvę ir teisę gauti informaciją, reikšmingi vadinamieji Johannesburgo principai „Nacionalinis saugumas, žodžio laisvė ir teisė gauti informaciją“, kuriuos 1995 m. spalio 1 d. priėmė tarptautinės teisės, nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių ekspertų grupė, kurią Johannesburge sukviėtė Tarptautinis kovos su cenzūra centras kartu su Witwatersrando universiteto Taikomųjų teisės studijų centru⁷⁵. Taigi, tikslu – aiškiau suformuluoti tarptautinės teisės principus, 35 tarptautinės teisės specialistai susirinko Johannesburge aptarti pusiausvyros tarp teisės gauti informaciją ir jos ribojimo remiantis teisėtais nacionalinio saugumo sumetimais. Ir kaip jau minėta, šio susitikimo rezultatas buvo įkūnytas vadinamuosiuose „Johannesburgo principuose“, kuriuos vėliau parėmė JT Žmogaus teisių Komisija ir JT specialusis įgaliotinis (Special Rapporteur) išraiškos laisvės klausimais⁷⁶. Pagal šiuos principus visi turi teisę iš valdžios institucijų gauti informaciją, taip pat informaciją, susijusią su nacionaliniu saugumu. Šios teisės negalima varžyti remiantis nacionaliniu saugumu, jei vyriausybė negali įrodyti, kad apribojimas yra numatytas įstatyme ir yra būtinas demokratinėje visuomenėje norint apginti teisėtus nacionalinio saugumo interesus⁷⁷.

Johannesburgo 1 principas „Nuomonės, žodžio ir informacijos laisvė“ deklaruoja, kad:

- ▶ kiekvienas žmogus turi teisę nekludomas turėti savo nuomonę;
- ▶ kiekvienas žmogus turi teisę į žodžio laisvę; į šią laisvę įeina teisė, neatsižvelgiant į valstybių sienas, ieškoti, gauti ir suteikti visokiąsias informacijas žodžiu, raštu, spausdintame ar menine forma, ar koku nors kitu savo pasirinktu būdu;
- ▶ galimybei naudotis nustatytais teisėmis dėl tam tikrų tarptautinėje teisėje nustatytų priežasčių, įskaitant nacionalinio saugumo priežastį, gali būti taikomi apribojimai;
- ▶ jei vyriausybė negali įrodyti, kad apribojimas yra įteisintas įstatyme ir yra būtinas, norint demokratinėje visuomenėje apginti teisėtus nacionalinio saugumo interesus; žodžio ir informacijos laisvei negalima taikyti jokių apribojimų vadovaujantis nacionaliniu saugumu. Apribojimų teisėtumą įrodyti privalo vyriausybė⁷⁸.

Daug dėmesio Johannesburgo principai skiria ir teisei prieiti prie viešosios informacijos. Viename iš principų reikalaujama, kad valstybė privalo turėti atitinkamas priemones, kurios užtikrintų teisės gauti informaciją įgyvendinimą. Teisės aktuose turi būti nustatyta, kad institucijos, atsisakiusios patenkinti prašymą suteikti informaciją, kuo greičiau raštu nurodytų tokio atsisakymo priežastis, be to, numatyta teisė į nepriklausomos institucijos tokio atsisakymo priežasčių ir galiojimo priežiūrą, įskaitant ir tam tikras atsisakymo teisėtumo teisminės priežiūros

⁷⁵ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 261.

⁷⁶ <http://www.osf.lt/TransInt/ALipstoPranesimas.doc>; prisijungimo laikas: 2006-09-29.

⁷⁷ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 261.

⁷⁸ Ten pat, p. 262.

formas. Atsisakymą peržiūrinti institucija turi turėti teisę susipažinti su atsisakyta atskleisti informacija⁷⁹.

11 principas nustato, kad visi turi teisę iš valdžios institucijų gauti informaciją, taip pat ir informaciją, susijusią su nacionaliniu saugumu. Šiuose principuose pateikiamas nacionalinio saugumo apibrėžimas, apibrėžiant jį kaip poreikį:

⇒ ginti šalies egzistavimą ar jos teritorinį vientisumą nuo jėgos panaudojimo ar grasinimų panaudoti jėgą;

⇒ ginti šalies pajėgumą atsakyti į jėgos panaudojimą ar grasinimą panaudoti jėgą, kylančius tiek iš išorės (pvz., karinė grėsmė) tiek iš vidaus (pvz., raginimai prievarta nuversti vyriausybę).

Juose taip pat pateikiami pavyzdžiai, ko negalima slėpti po nacionalinio saugumo gynimo skraiste, įskaitant informaciją, kuri slepiama siekiant apsaugoti valdžią nuo neteisėtų jos darbų atskleidimo ar nepatogių klausimų, jos institucijų veiklos atskleidimo, ar siekiant įtvirtinti tam tikrą ideologiją⁸⁰. Pažymėtina, kad teisės iš valdžios institucijų gauti informaciją, susijusią su nacionaliniu saugumu negalima varžyti vadovaujantis nacionalinio saugumo principais, jei vyriausybė negali įrodyti, kad apribojimas yra numatytas įstatyme ir yra būtinas demokratinėje visuomenėje norint apginti teisėtus nacionalinio saugumo interesus.

Johanesburgo principuose pateikiamas žodžio ir informacijos laisvės apribojimo įstatyme, taip pat būtinumo demokratinėje visuomenėje principo interpretavimas. „Būtinumo demokratinėje visuomenėje principas turi būti taip interpretuojamas, kad vyriausybė, siekdama apriboti žodžio ar informacijos laisvę, norėdama apginti teisėtus nacionalinio saugumo interesus, turi įrodyti, kad:

- tam tikros informacijos ar žodžio laisvė kelia rimtą grėsmę teisėtiems nacionalinio saugumo interesams;
- taikomas apribojimas yra pats mažiausias, kuris gali apginti tuos interesus;
- apribojimas neprieštarauja demokratiniais principais“.

Apibendrinant galima pastebėti, kad visuomenės teisė gauti informaciją apie dalykus, įtakojančius jos gyvenimą, yra pripažįstama tarptautiniu mastu.

Būtinumas demokratinėje visuomenėje saviraiškos laisvės požiūriu suprantamas kaip valstybės saugumo, jos teisinio vientisumo ir visuomenės apsaugos būtinumas. Juo siekiama užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar

⁷⁹ Ten pat, p. 262-263.

⁸⁰ <http://www.osf.lt/TransInt/ALipstoPranesimas.doc>; prisijungimo laikas: 2006-09-29.

morale, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą.

3.2. Europos Sąjungos piliečių teisės į Europos Sąjungos institucijų informavimą įgyvendinimas

Europos Sąjunga nėra Europos žmogaus teisių konvencijos dalyvė, tačiau Maastrichto sutarties 6 straipsnio 2 dalyje (buvusio F straipsnio 2 dalyje) pažymima, kad „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos teisės principai“⁸¹. Tad pažymėtina, kad Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos ir jų interpretacija pripažįstamos Europos Sąjungos teisėje, o ir visos valstybės, Europos Sąjungos narės, yra ir Europos žmogaus teisių konvencijos dalyvės.

Europos Sąjungos teisėje ilgą laiką nebuvo žmogaus teises reglamentuojančio specialaus dokumento. Šį trūkumą ir papildė Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos. 2000 m. buvo priimta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, kurioje atsispindi naujoji Europos Sąjungos politika žmogaus teisių srityje, nes pilietinės ir politinės teisės aptariamoms kartu su socialinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis, taip pabrėžiant jų nedalumo ir visų teisių vienodo svarbumo principą⁸².

Žmogaus teisių chartijoje teisei į informaciją skirti keletas straipsnių. Chartijos 11 straipsnis „Saviraiškos ir informacijos laisvė“ skirtas saviraiškos laisvei ir teisei gauti informaciją. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Teisė į informaciją minima ir chartijos 42 straipsnyje „Teisė susipažinti su dokumentais“, kuriame formuluojama Europos Sąjungos piliečių, taip pat ir asmenų, kurie gyvena ar turi įregistruotas įmones Europos Sąjungos valstybėse narėse, teisė gauti Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentus.

Asmens duomenų apsaugai skirtas chartijos 8 straipsnis. Jame nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į savo asmens duomenų apsaugą; tokie duomenys turi būti tvarkomi tinkamai, tam tikrais nurodytais tikslais, atitinkamam asmeniui sutinkant arba remiantis kitais įstatyme numatytais teisėtais pagrindais; kiekvienas asmuo turi teisę susipažinti su apie jį surinktais

⁸¹ Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija) <http://www.lrs.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-10-07.

⁸² Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 263.

duomenimis ir reikalauti tuos duomenis ištaisyti. Trečioji šio straipsnio dalis nurodo, kad nepriklausoma institucija kontroliuoja, kaip laikomasi šių taisyklių.

Europos Sąjungos teisėje egzistuoja ir specialios teisės nuostatos, garantuojančios informacijos prieinamumą. Paminėtina Tarybos direktyva, garantuojanti geresnį visuomenės prieinamumą prie aplinkosaugos informacijos. Direktyva reikalauja, kad kuomet asmuo mano, kad jam nepagrįstai atsakoma pateikti informaciją ar jo prašymas ignoruojamas, jis turi teisę kreiptis į teismą ar specialią administracinę instituciją pagal galiojančios valstybės vidaus teisės nuostatas⁸³.

Remiantis Europos Bendrijos sutarties 296 straipsniu, valstybės narės gali apriboti informacijos, susijusios su tarptautiniais santykiais, nacionaliniu saugumu ir visuomenės saugumu, prieinamumą. Šiame straipsnyje nurodoma, kad „Sutarties nuostatos nekliudo taikyti šias taisykles:

a) jokia valstybė narė neprivalo teikti informacijos, kurios atskleidimą ji laiko prieštaraujančiu gyvybiniais savo saugumo interesams;

b) kiekviena valstybė narė gali imtis priemonių, kurias mano esant būtinas apsaugoti gyvybiniais savo saugumo interesams, susijusiems su ginklų, amunicijos ir karinės paskirties medžiagų gamyba ar prekyba; šios priemonės neturi kenkti gaminiams, kurie nėra specialiai skirti karo tikslams, konkurencijos bendrojoje rinkoje sąlygoms“⁸⁴.

Europos Bendrijos sutarties 255 straipsnis garantuoja Europos Sąjungos piliečiams ir gyventojams teisę susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais. Taip pat minėtame straipsnyje pasakyta, kad bendruosius principus ir visuomenės arba asmens interesais grindžiamus apribojimus, reglamentuojančius šią teisę susipažinti su dokumentais, per dvejus metus nuo Amsterdamo sutarties įsigaliojimo nurodyta tvarka nustato Taryba. O kiekviena institucija savo Darbo tvarkos taisyklėse turi išsamiau išdėstyti konkrečias savo dokumentų prieinamumo nuostatas.

Europos Parlamentas ir Taryba 2001 m. gegužės 30 d. priėmė reglamentą Nr. 1049/2001 dėl galimybės visuomenei susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais. Šio reglamento tikslas yra:

a) nustatyti EB sutarties 255 straipsnyje numatytos teisės susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais principus, sąlygas bei visuomenės ar privačių interesų sąlygojamus apribojimus, kad būtų užtikrinta kaip galima platesnė susipažinimo su dokumentų galimybė;

⁸³ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 264.

⁸⁴ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // Žin., 2004. Nr. 2–2.

- b) numatyti taisykles, kurios leistų kaip galima labiau palengvinti naudojimąsi šia teise;
- c) skatinti gerą administracinę patirtį, susijusią su galimybe susipažinti su dokumentais⁸⁵.

Pagal minimą reglamentą teisę gauti dokumentą (ar susipažinti su juo) iš Tarybos, Komisijos ar Parlamento (ir jų institucijų) turi kiekvienas Europos Sąjungos pilietis – fizinis arba juridinis asmuo, reziduojantis valstybėje narėje arba turintis joje savo buveinę. Iš pareiškėjo neprašoma nurodyti, kokiais tikslais ji nori gauti dokumentą.

Dokumento sąvoka aiškinama pakankamai plačiai. Ji apima ir dokumentus, parengtus toje institucijoje, ir parengtus trečiosios šalies ir esančius institucijos dispozicijoje. Trečiaja šalimi gali būti kiekvienas juridinis arba fizinis asmuo. Reglamente ši sąvoka apibrėžiama kaip bet kuris fizinis ar juridinis asmuo arba kitas subjektas, nepriklausantis atitinkamai institucijai, įskaitant valstybes nares, kitas Bendrijos arba ne Bendrijos institucijas ir įstaigas bei trečiąsias šalis. Be abejo, jei dokumente, parengtame trečiosios šalies, yra informacija, kurios gavimas ribojamas, ji nebus suteikiama. O tais atvejais, kai kils abejonių dėl tokio dokumento prieinamumo, bus kreipiamasi ir į trečiąją šalį norint susipažinti su jos parengtu dokumentu.

Sąvoka „Dokumentas“ reglamente apibrėžiama kaip bet kuria forma (parašytas ant popieriaus, elektroninėje laikmenoje arba garso, vaizdo ar audiovizualiniame įrašė) pateiktas turinys, susijęs su į institucijos atsakomybės sferą įeinančia politika, veikla ir sprendimais. Taigi, dokumento terminas apribojamas tik administraciniais dokumentais, kuriuose formuluojami įvairūs politikos aspektai, veikla ir sprendimai, priskirti institucijos kompetencijai. Pagal šį reglamentą dokumento samprata netaikoma individualioms nuomonėms, dokumentams, atspindintiems įvairias diskusijas, vidaus konsultacijas, svarstymus, kompiuterinio pašto žinutėms. Jeigu administracinis dokumentas jau paskelbtas ar yra visuomenei prieinamas kitu būdu, jam netaikoma šiame reglamente nustatyta tvarka. Ši tvarka netaikoma ir tiems dokumentams, kuriems nustatyta speciali prieinamumo tvarka.

Reglamento 4 straipsnio nuostatos nurodo atvejus, kai susipažinimas su dokumentais bus ribojamas. Nustatyta, kad institucijos nesuteikia galimybės susipažinti su dokumentais, dėl kurių atskleidimo nukentėtų apsauga:

- a) visuomenės intereso, susijusio su:
 - ↪ visuomenės saugumu,
 - ↪ gynybos ir kariniais reikalais,
 - ↪ tarptautiniais santykiais,
 - ↪ Bendrijos arba valstybės narės finansine, pinigų ar ekonomine politika;

⁸⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 30 d. reglamentas (EB) Nr. 1049/2001 dėl galimybės visuomenei susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais. <http://www.lrs.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-10-30.

b) individo privatumu ir neliečiamumu, ypač pagal asmens duomenų apsaugą reglamentuojančius Bendrijos teisės aktus.

Taip pat institucija turi atsisakyti suteikti galimybę susipažinti su dokumentais, jeigu jų paskelbimas gali pakenkti tokių interesų apsaugai kaip:

→ komercinių fizinių arba juridinių asmenų interesų, įskaitant intelektinės nuosavybės,

→ teismo proceso ir teisinės pagalbos,

→ inspekcijų, tyrimų ir audito tikslų

Institucija negalėtų atsisakyti suteikti galimybę susipažinti su dokumentais tik tuo atveju, kai informacijos atskleidimo reikalautų viršesnis viešasis interesas.

Reglamentas numato, kad paraiška dėl galimybės susipažinti su dokumentais pateikiama bet kuria raštiška forma, įskaitant elektroninę, viena iš EB sutarties 314 straipsnyje minimų kalbų, bei pakankamai tiksliai nurodant dokumentą, kad institucija galėtų jį identifikuoti. Institucija turi teikti informaciją bei pagalbą piliečiams apie tai, kaip ir kur pateikti paraiškas dėl galimybės susipažinti su dokumentais. Paraiška dėl galimybės susipažinti su dokumentais turi būti vykdoma nedelsiant. Prašytojui išsiunčiamas patvirtinimas apie paraiškos gavimą. Per 15 darbo dienų nuo paraiškos užregistravimo, institucija arba duoda leidimą susipažinti su dokumentu ir per tą laikotarpį suteikia tokią galimybę, arba pareiškėjui raštu nurodo visiško arba dalinio atsisakymo priežastį bei informuoja jį apie jo teisę pateikti kartotinę paraišką. Visiško arba dalinio atsisakymo atveju pareiškėjas gali per 15 darbo dienų nuo institucijos atsakymo gavimo pateikti kartotinę paraišką, prašydamas, kad institucija dar kartą peržiūrėtų savo poziciją. Ypatingais atvejais, pavyzdžiui, jei prašoma labai ilgo dokumento arba paraiška susijusi su labai dideliu dokumentų skaičiumi, numatytas 15 d. terminas gali būti pratęstas 15 darbo dienų, su sąlyga, kad pareiškėjui pranešama iš anksto ir nurodomos konkrečios priežastys. Kartotinė paraiška taip pat turi būti vykdoma nedelsiant. Per 15 darbo dienų nuo tokios paraiškos užregistravimo, institucija arba duoda leidimą susipažinti su dokumentu ir per tą laikotarpį suteikia tokią galimybę pagal 10 straipsnį⁸⁶, arba prašytojui raštu nurodo visiško arba dalinio atsisakymo priežastį. Visiško arba dalinio atsisakymo atveju institucija informuoja prašytoją apie tai, kokiomis priemonėmis jis gali ginti savo teises, tai

⁸⁶ 10 straipsnis. Galimybės susipažinti su dokumentais realizavimas pateikus paraišką.

1. Prašytojui suteikiama galimybė susipažinti su dokumentais, leidžiant juos peržiūrėti vietoje arba atsiunčiant kopiją, įskaitant ir, jei įmanoma, elektroninę kopiją, pagal prašytojo pasirinkimą. Kopijų gamybos ir siuntimo išlaidos gali būti pateikiamos apmokėti prašytojui. Šis mokestis neturi viršyti realių kopijų gamybos ir persiuntimo išlaidų. Susipažinimas su dokumentu vietoje, mažiau nei 20 puslapių A4 formato kopijų ir tiesioginis priėjimas prie dokumentų elektroniniu būdu arba per registrą yra nemokamas.

2. Dokumentai pateikiami tuo pavidalu ir forma (įskaitant elektroniniu būdu), arba alternatyviame formate, pavyzdžiui Brailio raštu, stambiais rašmenimis (spaudos ar mašinosraščio), visiškai atsižvelgiant į prašytojo pageidavimus.

yra: jis gali pradėti teisminį procesą prieš pareikšti teisminį ieškinį instituciją ir/arba paduoti skundą Ombudsmenui⁸⁷, atitinkamai EB sutarties 203 ir 195 straipsniuose numatytomis sąlygomis.

Siekiant užtikrinti piliečių teisių pagal aptariamą reglamentą veiksmingumą, kiekviena institucija turi suteikti visuomenei galimybę susipažinti su jos dokumentų registru. Registras turėtų būti prieinamas elektroniniu būdu. Nuorodos apie dokumentus registre turi būti įrašomos nedelsiant.

Remdamasis Europos Bendrijos sutarties 195 straipsniu Europos parlamentas skiria ombudsmeną, turintį įgaliojimus priimti kiekvieno Sąjungos piliečio arba kiekvieno valstybėje narėje gyvenančio ar savo registruotą buveinę turinčio fizinio arba juridinio asmens skundus dėl netinkamo administravimo atvejų Bendrijos institucijų ar įstaigų veikloje, išskyrus Teisingumo Teismą ir Pirmosios instancijos teismą, kai šie vykdo teismines funkcijas. Ombudsmenas gali atlikti, jo nuomone, reikalingą tyrimą savo iniciatyva ar remdamasis skundu. Tais atvejais, kai ombudsmenas nustato netinkamo administravimo atvejį, jis šiuo reikalu kreipiasi į atitinkamą instituciją, kuri per tris mėnesius privalo informuoti jį apie savo požiūrį. Paskui ombudsmenas siunčia pranešimą Europos Parlamentui ir atitinkamai institucijai. Skundą pateikęs asmuo informuojamas apie tokių tyrimų rezultatus.

Kaip jau paminėta, dėl apribojimo galimybės susipažinti su dokumentais ir gauti jų kopijas iš Europos Sąjungos institucijų galima kreiptis ir į Europos ombudsmeną. Nepagrįstas atsisakymas suteikti asmeniui galimybę tokiu būdu gauti informaciją iš Europos Sąjungos institucijų suprantamas kaip netinkamas administravimas. Reglamento 15 straipsnis nustato, kad siekiant lengviau įgyvendinti šiuo reglamentu garantuojamą teisę susipažinti su dokumentais, institucijos turi plėtoti gerą administracinę veiklą. Tad pažymėtina, kad tinkamas teisės gauti informaciją įgyvendinimas suprantamas kaip svarbi žmogaus teisė ir tinkamo administracinio elgesio standartas.

Reglamento siekis – padaryti visuomenės teisę susipažinti su dokumentais kaip galima veiksmingesnę bei numatyti tokios galimybės principus ir visuomenės arba asmens interesais grindžiamus apribojimus. Tuo siekiama, kad institucijų darbas būtų kuo atviresnis. Manytina, kad atvirumas leidžia piliečiams artimiau dalyvauti sprendimų priėmimo procese bei garantuoja didesnę valdymo teisėtumą ir veiksmingumą bei aukštesnę atskaitomybės piliečiui mastą demokratinėje sistemoje. Atvirumas padeda stiprinti demokratijos principus ir pagarbą pagrindinėms teisėms, kaip numatyta Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnyje bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

⁸⁷ Ombudsmenas yra nepriklausomas tarpininkas, kurio pagrindinė užduotis – ginti piliečių, kurie jaučiasi nuskriausti dėl neteisėtų ir neteisingų viešojo administravimo institucijų pareigūnų veiksmų, teises. Pagal: Pranevičienė B. Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje // Vilnius, 2003. P. 97.

Apibendrinant galima pažymėti, kad Europos Sąjungos institucijos skiria pakankamai dėmesio piliečių teisės į Europos sąjungos institucijų informaciją įgyvendinimui, tikslu – stiprinti demokratijos principus ir pagarbą pagrindinėms teisėms. Pažymėtina, kad aptartas reglamentas Europos Sąjungos piliečiams ir kitiems Europos Sąjungoje gyvenantiems asmenims sudaro sąlygas gauti informaciją apie Europos Sąjungos institucijų veiklą ir turėtų daryti įtaką valstybių Europos Sąjungos narių teisės gauti informaciją politikai. Kiekviena Europos Sąjungos valstybė turėtų siekti veiksmingo teisės į informaciją įgyvendinimo ir riboti šią teisę tik tuo atveju, jeigu jos įgyvendinimas pakenktų kai kurių visuomenės ir asmeninių interesų apsaugai. Tinkamas teisės gauti informaciją įgyvendinimas traktuojamas ne tik kaip svarbi žmogaus teisė, bet ir kaip tinkamo administracinio elgesio standartas. Šios teisės užtikrinimu rūpinasi ir Europos Sąjungos ombudsmenas.

3.3. Teisės į informaciją reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo rengiama atsižvelgiant į tarptautinius dokumentus, kuriuose reglamentuojamos žmogaus teisės. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija turėjo įtakos formuluojant žmogaus teisių nuostatas. Ši konvencija Lietuvoje tiesiogiai taikoma ir turi įstatymo galią. Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Konstitucinis teismas pažymėjo, kad „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi“⁸⁸. Tad pažymėtina, kad Konstitucijoje teisės į informaciją reglamentavimas atitinka tarptautinių dokumentų reikalavimus.

Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina saviraiškos laisvę. Šio straipsnio nuostatos teigia, kad:

„Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.

Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 109–3004.

Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

*Pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį*⁸⁹.

Matyti, kad šios Konstitucijos nuostatos formuluoja du svarbius teisės į informaciją aspektus – tai teisę gauti informaciją ir teisę ją skleisti. Teisėje gauti informaciją gali būti išskiriama ir teisė gauti informaciją apie save (taip pat teisė susipažinti su bylomis). Konstitucijos 25 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad pilietis turi teisę įstatyme nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį. Šio Konstitucijos straipsnio 3 dalyje formuluojami ir kai kurie apribojimai gauti ir skleisti informaciją, nustatant, kad tai gali būti ribojama tik įstatymu ir jei tai būtina norint apsaugoti žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę ar ginti konstitucinę santvarką. Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje teigiama, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

Konstitucijos nuostatos interpretuojamos atskiruose įstatymuose. Įvairūs teisės į informaciją aspektai interpretuojami Civiliniame kodekse, Baudžiamajame kodekse, Administracinių teisės pažeidimų kodekse, Visuomenės informavimo įstatyme, Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatyme, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme, Operatyvinės veiklos įstatyme ir kt. Teisė į informaciją ir jos prieinamumo ribojimas interpretuojami ir specialiuose įstatymuose: Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo, Psichikos sveikatos priežiūros, Biomedicininiių tyrimų etikos ir kai kuriuose kituose. Kai kuriais atvejais atskirų teisės subjektų teisinis statusas reglamentuojamas specialiuose įstatymuose, kuriuose jiems, be kitų, formuluojamos ir teisės į informaciją nuostatos: Seimo statute, Advokatūros įstatyme ir kituose.

Teisės į informaciją reglamentavimo požiūriu svarbios yra Civiliniame kodekse formuluojamos nuostatos. Su teise į informaciją glaudžiai susiję kodekso 2.23 straipsnis „Teisė į privatų gyvenimą ir jo slaptumą“, 2.24 straipsnis „Asmens garbės ir orumo gynimas“, 2.22 straipsnis „Teisė į atvaizdą“⁹⁰.

Civilinio kodekso 2.23 straipsnyje suformuluotas privataus gyvenimo neliečiamumo principas, teigiantis, kad informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33–1014.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 74–2262 (su vėlesniais pakeitimais).

asmens sutikimu. Po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Pagal šį kodekso straipsnį draudžiama rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą pažeidžiant įstatymus. Asmuo turi teisę susipažinti su apie jį surinkta informacija, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Draudžiama skleisti surinktą informaciją apie asmens privatų gyvenimą, nebent, atsižvelgiant į asmens einamas pareigas ar padėtį visuomenėje, tokios informacijos skleidimas atitinka teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą tokią informaciją žinoti. Pažymėtina, kad privataus asmens gyvenimo duomenų, nors ir atitinkančių tikrovę, paskelbimas, taip pat asmeninio susirašinėjimo paskelbimas pažeidžiant Civilinio kodekso 2.23 straipsnio nuostatas, įėjimas į asmens gyvenamąjį būstą be jo sutikimo, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, asmens privataus gyvenimo stebėjimas ar informacijos rinkimas apie jį pažeidžiant įstatymą bei kiti neteisėti veiksmai, kuriais pažeidžiama teisė į privatų gyvenimą, yra pagrindas pareikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmis padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

Civilinio kodekso 2.23 straipsnio 2 dalyje suformuluota privataus gyvenimo pažeidimo samprata. *Privataus gyvenimo pažeidimu* laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens pokalbių telefonu, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas, duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką bei kitokie neteisėti veiksmai. Civilinio kodekso 2.23 straipsnis „Teisė į privatų gyvenimą ir jo slaptumą“ formuluoja atsakomybės pagrindus tais atvejais, kai paskelbiami asmens privataus gyvenimo duomenys, net ir atitinkantys tikrovę.

Civilinio kodekso 2.24 straipsnio nuostatos suteikia asmeniui galimybes ginti pažeistą garbę ir orumą. Šis straipsnis numato, kad asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskelbtus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Po asmens mirties tokią teisę turi jo sutuoktinis, tėvai ir vaikai, jeigu tikrovės neatitinkančių duomenų apie mirusįjį paskelbimas kartu žemina ir jų garbę bei orumą. Prezumuojama, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, kol juos paskleidęs asmuo neįrodo priešingai. Jeigu tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemonę (spaudoje, per televiziją, radiją ir pan.), asmuo apie kurį šie duomenys buvo paskleisti, turi teisę surašyti paneigimą ir pareikalauti, kad ta visuomenės informavimo priemonė šį paneigimą nemokamai išspausdintų ar kitaip paskelbtų. Visuomenės informavimo priemonė šį paneigimą privalo išspausdinti ar kitaip paskelbti per dvi savaites nuo jo gavimo dienos. Visuomenės informavimo priemonė turi teisę atsisakyti spausdinti ar paskelbti paneigimą tik tuo atveju, jeigu paneigimo turinys prieštarauja

moralei. Visuomenės informavimo priemonė, paskleidusi asmens reputaciją žeminančius ir tikrovės neatitinkančius duomenis, privalo atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą tik tais atvejais, kai ji žinojo ar turėjo žinoti, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, taip pat kai tuos duomenis paskelbė jos darbuotojai ar duomenys paskleisti anonimiškai, o visuomenės informavimo priemonė atsisako nurodyti tuos duomenis pateikusį asmenį. Visais kitais atvejais turtinę ir neturtinę žalą privalo atlyginti duomenis paskleidęs asmuo. Asmuo, paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis, atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, jeigu tie duomenys paskelbti apie viešą asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla.

Pažymėtina, kad Civilinis kodeksas suteikia asmeniui daugiau galimybių ginti pažeistą garbę ir orumą, kai informacija apie jo privatų gyvenimą be jo sutikimo neteisėtai renkama ar paskelbiama spaudoje. Tuo tarpu viešieji asmenys turi mažiau galimybių nei visi kiti reikalauti atlyginti turtinę ir neturtinę žalą tais atvejais, kai duomenys apie jį ir jo veiklą viešai paskelbiami, net ir tais atvejais, kai jie nėra tikslūs.

Baudžiamasis kodeksas ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksas nustato draudimus skelbti tam tikro turinio informaciją, taip pat tam tikros informacijos viešo skelbimo ribojimus. Įstatymuose įtvirtinta ir atsakomybė už įstatymuose nustatytų draudimų skelbti tam tikro turinio informaciją ar tam tikros informacijos viešo skelbimo ribojimų nepaisymą. Antai pagal Baudžiamąjį kodeksą⁹¹ draudžiama:

- ▶ platinti žinias kuriomis raginama smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą (122 straipsnis);
- ▶ neteisėtai disponuoti informacija, kuri yra valstybės paslaptis (124 straipsnis);
- ▶ atskleisti valstybės paslaptį (125 straipsnis);
- ▶ skleisti žinias, skatinančias ar kurstančias terorizmą (250¹ straipsnis);
- ▶ disponuoti (pagaminti, įsigyti, laikyti, demonstruoti ir pan.) pornografinio turinio dalykais (309 straipsnis);
- ▶ skleisti apie žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją (154 straipsnis);
- ▶ skleisti įstatymų saugomą kompiuterinę informaciją apie juridinį ar fizinį asmenį (198 straipsnis) ir kt.

Administracinių teisės pažeidimų kodekse⁹² yra įtvirtinti tokie draudimai, kaip antai:

⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 89–27411 (su vėlesniais pakeitimais).

⁹² Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985. Nr. 1–1 (su vėlesniais pakeitimais).

⇒ laikyti, platinti arba viešai demonstruoti informavimo produkciją, propaguojančią nacionalinę, rasinę arba religinę nesantaiką (214¹² straipsnis);

⇒ pažeisti erotinio bei smurtinio pobūdžio spaudinių platinimo tvarką (214 straipsnis);

⇒ skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančią viešąją informaciją, kurios skelbimas ir platinimas ribojamas (214¹⁹ straipsnis), ir kt.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas įtvirtina tam tikrą viešosios valdžios institucijų (pareigūnų) įgaliojimus imtis veiksmų, kuriais būtų užkirstas kelias tokioms veikoms, kuriomis yra nepaisoma įstatymų nustatytų reikalavimų, taigi ir įstatymų nustatytų draudimų skleisti tam tikrą informaciją ir (arba) tam tikros informacijos skleidimo ribojimų. Viena iš tokių viešosios valdžios institucijų yra Policijos veiklos įstatyme nurodytas Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos⁹³. Konstatuotina, kad minėtuose įstatymuose yra: a) apibrėžtas informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinys ir būdai, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti; b) nustatyta atsakomybė už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą; c) nustatyti ir subjektai, kurie turi įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją, bei subjektai, kurie taiko atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją nepaisymą. Taip pat pažymėtina, kad pagal Konstituciją asmenys turi pareigą neskleisti tokios informacijos, kurią skleisti draudžia įstatymai, taip pat pareigą nepažeisti ribojamos informacijos platinimo tvarkos. Asmenys, sužinoję, kad jie koku nors būdu dalyvauja skleidžiant informaciją, kurią skleisti draudžia įstatymai, arba kitaip prisideda prie tokios informacijos skleidimo, arba koku nors būdu pažeidžia informacijos, kurios skleidimas yra ribojamas įstatymu, skleidimo tvarką, privalo tokią savo veiklą nedelsiant nutraukti.

Vienas svarbiausių įstatymų, reglamentuojančių saviraiškos laisvę, yra **Visuomenės informavimo įstatymas**. Šio įstatymo paskirtis – nustatyti viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę.

Informacijos laisvė Visuomenės informavimo įstatyme apibrėžta 4 straipsnyje ir ji suprantama taip:

„1. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, nevaržomai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Laisvė rinkti, gauti ir skleisti informaciją negali būti

⁹³ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Žin., 2000. Nr. 90–2777.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254.

ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei yra būtina apsaugoti konstitucinę santvarką, žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę.

2. Lietuvos Respublikoje laiduojamas laisvas televizijos programų, kurios transliuojamos laikantis Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytų reikalavimų, priėmimas ir retransliavimas iš Europos Sąjungos valstybių narių ir kitų Europos Tarybos konvenciją dėl televizijos be sienų ratifikavusių Europos šalių⁹⁴.

Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtinti pagrindiniai visuomenės informavimo principai (1 priedas). Be bendrų visuomenės informavimo principų įstatyme formuluojami kai kurie esminiai informacijos laisvės principai.

Visuomenės informavimo įstatyme nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę rinkti informaciją ir ją skelbti visuomenės informavimo priemonėse. Niekas negali būti verčiamas, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, platinti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, kitų biudžetinių įstaigų informaciją.

Įstatymo 6 straipsnio nuostatos nustato, kad:

1. Kiekvienas asmuo turi teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, kitų biudžetinių įstaigų viešąją informaciją apie jų veiklą, oficialius jų dokumentus (kopijas), taip pat informaciją, kurią minėtos įstaigos turi apie jį patį.

2. Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos turi informuoti visuomenę apie savo veiklą.

3. Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos privalo Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo bei kitų įstatymų nustatyta tvarka teikti viešąją informaciją, taip pat turimą privačią informaciją, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, kai privati informacija neteikiama.

4. Informacija, kurią rengiant nereikia kaupti papildomų duomenų, viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams, žurnalistams pateikiama ne vėliau kaip per vieną darbo dieną, o informacija, kurią rengiant reikia kaupti papildomus duomenis, – ne vėliau kaip per savaitę.

5. Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, kitos biudžetinės įstaigos, atsisakiusios teikti viešąją informaciją viešosios informacijos rengėjui, ne vėliau kaip kitą darbo dieną turi raštu pranešti rengėjui apie atsisakymo suteikti informaciją priežastis.

6. Valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų viešojoji informacija yra nemokama. Šios įstaigos gali imti mokestį tik už paslaugas ir patarnavimus, susijusius su teikiamos

⁹⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254.

informacijos paieška, informacijos ar dokumentų dauginimu (kopijavimu). Šis mokestis negali būti didesnis už realias informacijos pateikimo sąnaudas.

7. Kitos įstaigos ir įmonės, taip pat politinės partijos, politinės organizacijos, profesinės sąjungos, asociacijos ir kitos organizacijos teikia viešosios informacijos rengėjams ir kitiems asmenims viešąją informaciją apie savo veiklą šių įstaigų, įmonių ar organizacijų įstatų (nuostatų) nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime yra suformulavęs valstybės bei savivaldybių tarnautojų veiklos viešojo pobūdžio principą. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „valstybės bei savivaldybių pareigūnų ir tarnautojų veikla, susijusi su valstybės bei savivaldybių valdžios ir valdymo funkcijų įgyvendinimu, visada yra viešo pobūdžio. Demokratinėje teisinėje valstybėje jos pareigūnų ir tarnautojų viešas pareigų atlikimas yra vienas esminių principų, saugančių nuo jų savivalės ar piktnaudžiavimo“⁹⁵.

Visuomenės informavimo įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje formuluojama nuostata, kad kiekvienas asmuo turi teisę apskusti teismui valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, pareigūnų sprendimus ir veiksmus, jeigu šie pažeidžia ar neteisėtai apriboja asmens teisę gauti, rinkti ar skleisti informaciją.

Įstatyme numatyta ir privataus gyvenimo apsauga. Įstatymo 14 straipsnyje nurodoma, kad rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą. Minėtina, kad informaciją apie privatų gyvenimą galima skelbti tik gavus žmogaus sutikimą ir jeigu paskelbta informacija nedaro jam žalos, taip pat kai kuriais kitais įstatyme numatytais atvejais. Informacija apie privatų gyvenimą gali būti skelbiama be žmogaus sutikimo tais atvejais, kai ji padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas, taip pat kai informacija yra pateikiama viešai nagrinėjant bylą. Be to, informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas asmens privatų gyvenimą tiesiogiai susiejo su asmens garbe ir orumu, konstatuodamas, kad teisė į asmens privatumą apima „privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą“⁹⁶.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukščiausiosios tarybos 1991 m. sausio 31 d.

Manytina, kad Visuomenės informavimo įstatymas turėtų būti priskiriamas sudėtingų teisės aktų kategorijai, nes reglamentuoja teisinius santykius, kurių ribos negali būti formalizuotos ir apima labai platų jų diapazoną – nuo intymiausių vieno asmens privataus gyvenimo dalykų iki visuomenės informavimo principų klausimų sprendimo⁹⁷.

Kitas svarbus įstatymas, kuriame reglamentuojama teisė į informaciją, – **Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas**. Šis įstatymas užtikrina asmenims teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų⁹⁸, nustato šios teisės įgyvendinimo tvarką ir reguliuoja valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų veiksmus teikiant informaciją asmenims. Įstatymu siekiama sudaryti palankias sąlygas asmenims gauti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų disponuojamą informaciją ir panaudoti ją komerciniams ar nekomerciniams tikslams. Įstatymas formuluoja nuostatas, kada jis netaikomas (2 priedas). Minėtina, kad įstatymu reglamentuojamas ne tik viešosios informacijos gavimas, bet ir privačios informacijos⁹⁹ apie save, esančios valstybės ar savivaldybių įstaigose gavimas, jeigu tokia informacija kaupiama neautomatiniu būdu. Įstatymo 7 straipsnis numato privačios informacijos gavimo tvarką ir nustato, kad „pareiškėjas turi teisę gauti privačią informaciją apie save, išskyrus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus atvejus, kai tokia informacija neteikiama. Privati informacija apie save pareiškėjui¹⁰⁰ pateikiama šio įstatymo nustatyta tvarka pateikus prašymą ir įstatymais nustatyta tvarka patvirtinus asmens tapatybę“.

Įstatymas nustato, kad įstaigos privalo teikti pareiškėjams informaciją. Atsisakyti suteikti informaciją galima šio įstatymo nustatyta tvarka. Įstaigos teikia informaciją pareiškėjams įstaigoje tvarkomais dokumentais, informacijos rinkmenomis arba jų dalimis, pirmenybę teikiant informacijos teikimui internetu ar kitokiomis elektroninėmis priemonėmis. Informacijos teikimas įstatyme apibrėžiamas kaip informacijos atskleidimas perduodant ar kitu būdu padarant ją prieinamą pareiškėjams, užtikrinant jiems teisę laisvai susipažinti su dokumentais ir (ar)

nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1999. Nr. 90–2662.

⁹⁷ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė // Vilnius, 2004. P. 37.

⁹⁸ **Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos** – atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, auditą, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms įstatymai suteikia viešojo administravimo įgaliojimus, taip pat įmonės ir įstaigos, teikiančios asmenims viešąsias paslaugas. Pagal: Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymą // Žin., 2005. Nr. 139–5008.

⁹⁹ **Privati informacija** – ypatingi fizinio asmens duomenys, kaip juos nustato Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, informacija apie asmenį ir jo šeimos gyvenimą, su fizinio asmens garbe ir orumu susijusi informacija. Pagal: ten pat.

¹⁰⁰ **Pareiškėjas** – Lietuvos Respublikos pilietis, valstybės, pasirašiusios Europos ekonominės erdvės susitarimą, pilietis, užsienietis, turintis leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje, ar šių asmenų grupė, Lietuvos Respublikos juridinis asmuo, juridiniai asmenys ar kitos organizacijos, įregistruotos valstybėje, pasirašiusioje Europos ekonominės erdvės susitarimą, ar jų atstovybės ir filialai, įsteigti Lietuvos Respublikoje. Pagal: Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymą // Žin., 2005. Nr. 139–5008.

panaudoti komerciniams arba nekomerciniams tikslams. Sąvoka „Dokumentas“ suprantama kaip „bet kokia valstybės, savivaldybių institucijos ar įstaigos sukurta ar gauta teiktina informacija ar jos dalis, išreikšta rašytine, įskaitant elektroninę, grafine, garsine ir (ar) vaizdine forma“¹⁰¹.

Įstatymas formuluoja įstaigų pareigą informuoti apie savo veiklą. Įstaiga privalo turėti Vyriausybės patvirtintus reikalavimus atitinkančią interneto svetainę, kurioje teiktą informaciją apie savo funkcijas, struktūrą, informacijos teikimui skirtos informacijos rodyklę, kitą teisės aktais nustatytą informaciją. Įstatymu nustatyta, kad visa informacija apie įstaigos veiklą vykdančios teisės aktais pavestas funkcijas turi būti visiems prieinama ir teikiama neatlygintinai.

Vadovaujantis įstatymo nuostatomis, pareiškėjas, norėdamas gauti iš įstaigos informaciją, turi pateikti prašymą. Įstatymas nustato, kas turi būti nurodoma prašyme informacijai gauti. Prašymo pateikimo formą įstaiga turi paskelbti savo interneto svetainėje. Prašymai gali būti teikiami tiesiogiai, pareiškėjui atvykus į įstaigą, siunčiami paštu ar per pasiuntinį arba elektroninėmis priemonėmis, jei yra galimybė identifikuoti pareiškėją. Įstaiga, nustačiusi, kad prašyme nepakanka informacijos arba pateikta informacija yra netiksli, per 5 darbo dienas nuo prašymo gavimo įstaigoje dienos turi kreiptis į pareiškėją, kad šis patikslintų prašymą. Jeigu prašoma informacija yra kitoje įstaigoje, prašymas per įstatymo nustatytą terminą turi būti persiunčiamas kitai kompetentingai įstaigai ir apie tai atitinkamai informuojamas pareiškėjas. Persiūtą prašymą gavusi įstaiga informaciją pareiškėjui pateikia šio įstatymo nustatytais terminais. Jei pareiškėjas kreipėsi žodžiu, įstaiga iš karto turi informuoti pareiškėją ir nurodyti, į kokią įstaigą pareiškėjas turėtų kreiptis dėl pageidaujamos informacijos ir tos įstaigos duomenis ryšiui palaikyti.

Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo nuostatos susijusios su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies norma, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms ir 25 straipsnio nuostatomis, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas; kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai; kad pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį.

Pažymėtina, kad įstatymas nustato informacijos teikimo principus, kuriais įstaigos, teikdamos informaciją, turi vadovautis (žr. 1 lentelę).

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymas // Žin., 2005. Nr. 139–5008.

1 lentelė. Informacijos teikimo principų, kuriais įstaigos, teikdamos informaciją, turi vadovautis, turinys

	Informacijos teikimo principas	Principo turinys
1.	IŠSAMUMO	Pareiškėjui turi būti pateikta visa pagal teisės aktus teiktina jo prašymo turinį atitinkanti informacija
2.	TIKSLUMO	Pareiškėjui teikiama informacija turi atitikti įstaigos disponuojamą informaciją
3.	TEISĖTUMO	Įstaigos veiksmai teikiant informaciją grindžiami Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymu ir kitais įstatymais ar kitais teisės aktais
4.	OBJEKTIVUMO	Įstaigos valstybės tarnautojai ar darbuotojai teikdami informaciją turi būti nešališki ir objektyvūs
5.	NEDISKRIMINAVIMO	(1) Įstatymais ir (ar) kitais teisės aktais gali būti nustatytos skirtingos informacijos teikimo ir panaudojimo sąlygos komerciniams ar nekomerciniams tikslams, tačiau jos neturi diskriminuoti pareiškėjų, naudojančių informaciją tam pačiam tikslui. (2) Jei įstaiga savo tvarkomą informaciją naudoja veiklai, kuri nėra susijusi su teisės aktais pavestų funkcijų vykdymu, tai ji šią informaciją teikia sau tokiomis pat sąlygomis kaip ir visiems pareiškėjams.

Kitas svarbus įstatymas, reglamentuojantis įvairius teisės į informaciją aspektus, yra **Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas**. Šio įstatymo nuostatos reguliuoja santykius, atsirandančius renkant, kaupiant, apdorojant, saugant, naudojant ir teikiant duomenis apie fizinius asmenis valstybės kompiuterizuotosioms informacinėms sistemoms, tarp jų ir valstybiniais registras. Įstatymo tikslas – nustatyti duomenų subjektų teises ir šių teisių apsaugos tvarką, teisių į duomenis bei duomenų apsaugos garantijas tvarkant asmens duomenis informacinėse sistemose. Įstatymas netaikomas santykiams, kuriuos reguliuoja kiti įstatymai.

Įstatymas saugo ypatingus ir kitus asmens duomenis, kurių paskelbimas ar perdavimas kitiems asmenims gali padaryti žalos pačiam duomenų subjektui ar su juo susijusiems asmenims. Asmens duomenys įstatyme apibrėžiami kaip „duomenys apie konkretų arba iš duomenų nustatomą fizinį asmenį, jo dalykinius santykius ir išvados apie asmenį, padarytos remiantis šiais duomenimis“, o „ypatingi asmens duomenys“ apibrėžiami kaip asmens duomenys apie jo rasinę kilmę, tautinį ir etninį priklausomumą, politinius, religinius ir kitus įsitikinimus, partiškumą, teistumą, sveikatą, patologinius defektus ir intymų gyvenimą (privatų

asmens gyvenimą)¹⁰². Įstatymas duomenų subjektams suteikia teisę susipažinti su savo duomenimis ir juos patikslinti bei gauti informaciją, iš kokių šaltinių gauti duomenys, kokių tikslu ir kada jie buvo panaudoti, yra naudojami arba gali būti panaudoti. Duomenų valdytojui įstatymas formuluoja pareigą, gavus motyvuotą prašymą, šias žinias pateikti duomenų subjektui nemokamai per įstatymo nustatytą terminą. Numatyti atvejai, kada duomenų subjektui duomenys susipažinti nepateikiami (3 priedas).

Taigi, šiame įstatyme taip pat įgyvendinama viena iš Konstitucijos 25 straipsnio 5 dalies nuostatų, kad pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį.

Dar vienas svarbus teisės į informaciją požiūriu įstatymas – **Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas**. Šis įstatymas reglamentuoja valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios informacijos išlaptinimą, saugojimą, naudojimą, išslaptinimą, apsaugos koordinavimą bei kontrolę. Pagal šį įstatymą informacija priskiriama valstybės ir tarnybos paslapčiai¹⁰³ – todėl jos gavimas yra ribotas. Įstatymas įtvirtina išlaptintos informacijos kategorijų sąrašą (4 priedas). Pažymėtina, kad kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų paslaptį sudaranti informacija, perduota Lietuvos Respublikai, saugoma ir naudojama Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir šio įstatymo

nustatyta tvarka. Įstatymo nuostatos numato, kad tais atvejais, kai įsigaliojusiose Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse yra nustatytos kitokios užsienio valstybių ar tarptautinių organizacijų paslapčių saugojimo bei naudojimo taisyklės, nei numato šis įstatymas, yra taikomos tarptautinių sutarčių taisyklės. Taigi pirmumas teikiamas tarptautinės sutarties nuostatomis.

Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas reikšmingas informacijos apie asmens sveikatą pasaugos ir gavimo požiūriu. Vadovaujantis įstatymo nuostatomis „pacientas – asmuo, kuris naudojasi asmens sveikatos priežiūra nepriklausomai nuo to, ar jis sveikas, ar ligonis“¹⁰⁴. Su teise į informaciją sietinos įstatymo 6 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios paciento teisę į informaciją (5 priedas), įstatymo 10 straipsnis formuluoja paciento privataus

¹⁰² Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996. Nr. 63–1479.

¹⁰³ **Valstybės paslaptis** – politiniai, ekonominiai, kariniai, teisėtvarkos, mokslo ir technikos duomenys, kurių praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą, gynybinę ar ekonominę galią, pakenkti Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai, politiniams interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei bei sveikatai, jo konstitucinėms teisėms. Valstybės paslapčių kategorijų sąrašą nustato šis įstatymas.

Tarnybos paslaptis – politiniai, ekonominiai, kariniai, teisėtvarkos, mokslo ir technikos duomenys, kurių platinimas ribojamas dėl valstybės bei jos institucijų interesų, taip pat siekiant apsaugoti žmogaus konstitucines teises. Tarnybos paslapčių kategorijų sąrašą nustato šis įstatymas. Pagal: Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymą // Žin., 1999. Nr. 105–3019.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 102–2317.

gyvenimo apsaugos nuostatas (6 priedas), 12 straipsnio nuostatos įtvirtina pacientų dokumentų būtinumą ir informacijos, esančios šiuose dokumentuose, konfidencialumo principą (7 priedas).

Teisė į informaciją ir jos prieinamumo ribojimas interpretuojamas ir kitame specialiaame įstatyme – **Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme**. Įstatymo tikslas – nustatyti asmenų, kurie naudojami psichikos sveikatos priežiūra, teises, psichikos sveikatos priežiūros tvarką ir kontrolę. Šiame įstatyme formuluojamos nuostatos dėl pacientų teisės į informaciją apie jų sveikatą konfidencialumo užtikrinimo vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais ir medicinos etikos reikalavimais. Nustatoma, kad informacija kitiems asmenims apie pacientų sveikatos būklę pateikiama Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka. Pacientas turi būti informuotas apie jo sveikatos sutrikimus, teikiamą sveikatos priežiūrą ir šios informacijos mastą nustato psichiatras, atsižvelgdamas į paciento būklę, vadovaudamasis medicinos etikos reikalavimais. Įstatymo nustatyta, kad pacientas turi teisę susipažinti su ištraukomis iš ligos istorijos, išskyrus atvejus, kai informacija gali iš esmės pakenkti jo sveikatai ¹⁰⁵.

Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas nustato biomedicininų tyrimų ¹⁰⁶ etikos reikalavimus ir principus, leidimų atlikti biomedicininus tyrimus išdavimo tvarką, biomedicininų tyrimų atlikimo kontrolės tvarką bei atsakomybę už šio įstatymo reikalavimų pažeidimus. Įstatymas formuluoja svarbią nuostatą, kad biomedicininiai tyrimai turi būti atliekami vadovaujantis principu – žmogaus interesai svarbesni už visuomenės ir mokslo interesus. Įstatymas numato, kad biomedicininiai tyrimai gali būti atliekami tik pagal įstatymo nustatytus reikalavimus, kurių vienas yra užtikrinti tiriamojo interesų apsaugą bei informacijos apie tiriamąjį konfidencialumą. Įstatymo nuostatos nustato, kad informacija, gauta atliekant biomedicininį tyrimą, apie tiriamojo sveikatos būklę, diagnozę, prognozę, gydymą ir kitus su tiriamojo sveikata susijusius asmeninio pobūdžio faktus yra konfidenciali ir gali būti teikiama tik Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nustatyta tvarka. Tokia informacija nelaikoma konfidencialia ir gali būti paskelbta be tiriamojo asmens sutikimo, jei paskelbus tokią informaciją nebus galima identifikuoti tiriamojo.

Minėtina, kad kai kuriais atvejais atskirų teisės subjektų teisinis statusas, susijęs su teise į informaciją, reglamentuojamas specialiuose įstatymuose, kuriuose jiems formuluojamos ir teisės į informaciją nuostatos. Pavyzdžiui, **Lietuvos Respublikos Seimo statuto** nuostatos, įtvirtinančios Seimo komitetų įgaliojimus atliekant parlamentinę kontrolę, nustato, kad komitetai

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas // Žin., 1995. Nr. 53–1290.

¹⁰⁶ **Biomedicininiai tyrimai** - biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslo tiriamaisiais metodais ir žmogaus sveikatos ypatumų pažinimo plėtojimas. Pagal: Lietuvos Respublikos Biomedicininų tyrimų etikos įstatymą // Žin., 2000. Nr. 44–1247.

turi teisę išreikalauti iš valstybės institucijų, išskyrus teismus, ir pareigūnų dokumentus, išvadas raštu, ataskaitas bei kitokią reikiamą medžiagą¹⁰⁷.

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, reglamentuodamas advokatų veiklos sąlygas bei tvarką, įtvirtina advokato, vykdančio advokato veiklą, teises. Įstatymo nuostatos formuluoja advokatui teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų veiksmingoms teisinėms paslaugoms teikti reikalingą valstybės ir savivaldybių institucijų turimą ar kontroliuojamą informaciją, dokumentus, jų nuorašus arba motyvuotą atsisakymą juos pateikti¹⁰⁸. Pažymėtina, kad advokato kreipimesi turi būti pateikti duomenys, įrodantys prašomų pateikti dokumentų ar jų nuorašų ryšį su teisinių paslaugų teikimu¹⁰⁹.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Konstitucijoje teisės į informaciją reglamentavimas atitinka tarptautinių dokumentų reikalavimus ir Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina saviraiškos laisvę.

Teisę į informaciją reglamentuojantys įstatymai priimti siekiant užtikrinti svarbios Konstitucinės nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, įgyvendinimą. Demokratinėje teisinėje valstybėje pripažįstama, kad žmogaus interesai svarbesni už visuomenės interesus, siekiama pareigūnų ir tarnautojų viešo pareigų atlikimo, vertinant, kad tai yra vienas esminių principų, saugančių nuo jų savivalės ar piktnaudžiavimo.

Įgyvendinant konstitucines saviraiškos laisvės nuostatas ir jų įgyvendinimą reglamentuojant įstatymais siekiama, kad žmogui nebūtų kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, kad pilietis įstatymo nustatyta tvarka galėtų gauti valstybės įstaigų turimą informaciją bei informaciją apie ją patį. Taip pat vadovaujantis konstitucinėmis nuostatomis įstatymais atitinkamai ribojama teisė gauti ir skleisti informaciją vardan žmogaus sveikatos, garbės ir orumo, privataus gyvenimo, dorovės apsaugos ar konstitucinės santvarkos gynimo. Tuo tikslu įstatymuose yra apibrėžiami: 1) informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinys ir būdai, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti; 2) nustatyta atsakomybė už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą; 3) nustatyti ir subjektai, kurie

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994. Nr. 15–249.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žin., 2004. Nr. 50–1632.

¹⁰⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas 2005 m. gegužės 3 d. nutartyje, aiškindamas advokato teisę gauti iš institucijų informaciją apimtį, nurodė, kad pagal Advokatūros įstatymo 3 straipsnio 1 dalį Lietuvos advokatūra yra nepriklausoma teisinės sistemos dalis. To paties įstatymo 44 straipsnyje numatytos advokato teisės. Viena iš jų – advokato teisė gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų veiksmingoms teisinėms paslaugoms teikti reikalingą valstybės ar savivaldybės institucijų turimą ar kontroliuojamą informaciją, dokumentus, jų nuorašus arba motyvuotą atsisakymą juos pateikti. LVAT konstatavo, kad ši advokato teisė numato valstybės ar savivaldybės institucijų pareigą pagal advokato paklausimą teikti minėtą informaciją. Teismas pabrėžė, kad pagal Advokatūros įstatymo 44 straipsnio nuostatas advokato teisė gauti informaciją siejama su kreipimusi į atitinkamą instituciją bei pateikimu duomenų, įrodančių, jog prašomi dokumentai ar jų nuorašai turi ryšį su teisinių paslaugų teikimu // JUSTITIA 2005. Nr. 3(57). P. 77-78.

turi įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų, ribojimų skleisti tam tikrą informaciją, bei subjektai, kurie taiko atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją nepaisymą.

Teisė į informaciją apima daugelį asmens ir visuomenės gyvenimo sričių. Tai ne tik teisė gauti informaciją apie įvykius valstybėje, susipažinti su valstybės institucijų dokumentais, bet ir teisė susipažinti su informacija apie save, savo sveikatą, ir teisė būti apsaugotam nuo valstybės ar kitų asmenų neteisėto tokios informacijos ribojimo ar neteisėto paskleidimo.

Išvados

1. Visuomenės teisė gauti informaciją apie dalykus, įtakančius jos gyvenimą, yra pripažįstama tarptautiniu mastu.

2. Saviraiškos laisvės požiūriu „būtinumas“ demokratinėje visuomenėje suprantamas kaip valstybės saugumo, jos teisinio vientisumo ir visuomenės apsaugos būtinumas. Juo siekiama užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisinės valdžios autoritetą ir nešališkumą.

3. Europos Sąjungos institucijos įgyvendina piliečių teisę į Europos sąjungos institucijų informaciją tikslu – stiprinti demokratijos principus ir pagarbą pagrindinėms žmogaus teisėms. Europos Sąjungos teisės į informaciją reglamentavimas sudaro sąlygas piliečiams ir kitiems Europos Sąjungoje gyvenantiems asmenims gauti informaciją apie Europos Sąjungos institucijų veiklą. Tinkamas teisės gauti informaciją įgyvendinimas traktuojamas ne tik kaip svarbi žmogaus teisė, bet ir kaip tinkamo administracinio elgesio standartas.

4. Vadovaujantis Europos Sąjungos teisės gauti informaciją politika, kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė turėtų siekti veiksmingo teisės į informaciją įgyvendinimo ir riboti šią teisę tik tuo atveju, jeigu jos įgyvendinimas pakenktų kai kurių visuomenės ir asmeninių interesų apsaugai.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindu įtvirtinta žmogaus teisių ir laisvių sistema iš esmės atitinka Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų bei šiuolaikinei civilizuotai valstybei keliamus reikalavimus. Saviraiškos laisvę įtvirtina Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos.

6. Teisę į informaciją reglamentuojantys įstatymai priimti siekiant užtikrinti svarbios Konstitucinės nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, įgyvendinimą. Demokratinėje teisinėje valstybėje pripažįstant, kad žmogaus interesai svarbesni už visuomenės interesus,

siekama pareigūnų ir tarnautojų viešo pareigų atlikimo, vertinant, kad tai yra vienas esminių principų, saugančių nuo jų savivalės ar piktnaudžiavimo.

7. Įgyvendinant konstitucines saviraiškos laisvės nuostatas ir jų įgyvendinimą reglamentuojant įstatymais siekiama, kad žmogui nebūtų kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, kad pilietis įstatymo nustatyta tvarka galėtų gauti valstybės įstaigų turimą informaciją bei informaciją apie jį patį.

8. Vadovaujantis konstitucinėmis nuostatomis įstatymais atitinkamai ribojama teisė gauti ir skleisti informaciją vardan žmogaus sveikatos, garbės ir orumo, privataus gyvenimo, dorovės apsaugos ar konstitucinės santvarkos gynimo. Tuo tikslu įstatymuose: 1) apibrėžiami informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinys ir būdai, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti; 2) nustatyta atsakomybė už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą; 3) nustatyti ir subjektai, kurie turi įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų, ribojimų skleisti tam tikrą informaciją, bei subjektai, kurie taiko atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją nepaisymą.

9. Teisė į informaciją apima daugelį asmens ir visuomenės gyvenimo sričių. Tai ne tik teisė gauti informaciją apie įvykius valstybėje, susipažinti su valstybės institucijų dokumentais, bet ir teisė susipažinti su informacija apie save, savo sveikatą, ir teisė būti apsaugotam nuo valstybės ar kitų asmenų neteisėto tokios informacijos ribojimo ar neteisėto paskleidimo.

4. TEISĖ Į VIEŠOSIOSE INSTITUCIJOSE ESANČIA INFORMACIJA, ŠIOS TEISĖS APSAUGOS IR RIBOJIMO REGULIAVIMAS

4.1. Teisė į informaciją teisinį reguliavimą saisto teisinės valstybės principas

Žmogaus teisių ir laisvių pagrindu teisė tapo svarbiausia socialinio reguliavimo forma, nes ji vienodai saugo ir gina visų visuomenės narių pamatinius interesus. Šiuo pagrindu teisė atlieka visos socialinės sistemos regulatoriaus arba metaregulatoriaus vaidmenį. Šiuolaikinėje visuomenėje teisė suprantama kaip socialinio gyvenimo metaregulatorius (reguliavimo išplėtimas), nes dėl savo visuotinio pobūdžio ji reguliuoja ir kitų reguliatorių veikimą. Teisė, kaip metaregulatorius, įsiviešpatauja tokioje visuomenėje, kuri sukuria socialinės teisinės valstybės būklę, t.y. visuomenėje, kurioje teisė tapo visavertiškai viską apimančiu reguliatoriumi, subordinuojančiu kitus reguliatorius¹¹⁰.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambulėje. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus¹¹¹. Pasak profesoriaus A. Vaišvilos demokratinė visuomenė teisės esmė – teisių ir pareigų vienovė. Jis teigia, kad subjektinių teisių ir pareigų vienovė reikšminga tuo, kad „ji atskleidžia demokratinę teisės prigimtį, t.y. teigia vienodą visų žmonių prigimtinių vertingumą, jų teisinę lygybę, draudžia bet kokią diskriminaciją, įpareigoja derinti priešingus interesus ir siekti jų kompromiso suteikiant tų interesų priešpriešai minėtos subjektinių teisių ir pareigų vienovės pavidalą bei prasmę. Šitaip paaiškėja, kad demokratiškumas slypi pačioje teisės prigimtyje ir kad jis čia pasirodo ne kaip ideologinis, o kaip teisinis principas“¹¹². Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų paskirčių, turi lemti ir garantuoti žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimą. Valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti vadovaudamosi teise ir paklusti teisei, o visi teisės aktai turi atitikti aukščiausią teisinę galią turintį teisės aktą – Konstituciją. „Neatskiriamos teisinės valstybės principo sudedamosios dalys

¹¹⁰ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 543.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 106–2381.

¹¹² Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 103.

yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Neįgyvendinant teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo nebūtų pasiekiamas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise¹¹³. Valstybė žmogaus teisių ir laisvių doktrinoje traktuojama tiek kaip šių teisių ir laisvių svarbiausias garantas, tiek kaip subjektas, potencialiai galintis pažeisti šias teises ar laisves. Todėl jei norima laiduoti šių teisių įgyvendinimą, jas visų prima reikia apsaugoti nuo gresiančio pavojaus. Tokią apsaugą gali užtikrinti tik valstybė¹¹⁴. Vienas iš pagrindinių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo sudedamųjų dalių yra teisinio saugumo principas. Jis reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir lūkesčius. Iš anksto numatytas šio principo tikslas – laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise. Teisinio saugumo imperatyvas ir lemia tam tikrus privalomus paties teisinio reguliavimo įgyvendinimo veiksmus. Demokratinėje visuomenėje teisė neegzistuoja kitaip, kaip tik teisių ir pareigų vienovės pavidalu, ir „ta vienovė yra ne teisės principas, o pati šiuolaikinės teisės esmė. Jai pavaldi ir viešoji teisė. Valdžia čia gali turėti piliečio atžvilgiu tik tiek teisių, kiek jam vykdo pareigų“¹¹⁵. Būtent padalijus valstybės valdžią sudaromos prielaidos teisės viršenybei, kai valdžios veiksmus saisto pagrindinės teisės. Tiek šių teisių ir laisvių, tiek valdžių padalijimo prasmė vienoda: užtikrinti asmens laisvę, kai valstybės valdžia yra saistoma teisės. Minėtina, kas Konstitucija skelbia, jog „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“. Tai viena iš valdžių padalijimo principo sąlygų.

Pasak profesoriaus A. Vaišvilos „individo pirmumo pripažinimas verčia valstybę keisti savo socialinę paskirtį. Pripažinus vertybinį individo pirmumą, valstybė pirmą kartą istorijoje atsigręžia į pilietį ne kaip į konkrečios socialinės grupės atstovą, o kaip į individualiai savarankišką vertybę, kuri dabar virsta valstybinės veiklos tikslu“¹¹⁶. Šiandieninė valstybė ir jos viešojo administravimo institucijos teisingų įstatymų pagrindu privalo užtikrinti žmogaus saugumą ir gerovę. „Valstybė, reguliuodama sudėtingus visuomeninius santykius valstybinio valdymo srityje, naudoja specialias teises priemones: nustato veiksmų ir neveiksmų subjektų ratą, pareigas, pareigūnų ir valstybinių institucijų kompetenciją. Valstybė nustato platų ratą teisinių galimybių, kurių sistemą sudaro subjektų teisinė padėtis (piliečių, kolektyvų, pareigūnų, valstybinių institucijų). Ši teisinė padėtis vadinama teisinio statuso kategorija, kurios pagrindas yra konstitucinės teisės ir pareigos“¹¹⁷. Teisės normos turi taip reglamentuoti viešojo

¹¹³ Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė // Vilnius, 2005. P. 240.

¹¹⁴ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas // Vilnius, 2003. P. 142.

¹¹⁵ Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 104.

¹¹⁶ Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2004. P. 472.

¹¹⁷ Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė // Vilnius, 2005. P. 173.

administravimo institucijų veiklą, kad neva valdžios efektyvumo tikslais nebūtų kėsiamasi į konstitucines žmogaus teises ir laisves.

Taigi, teisėtumas yra labai svarbus demokratijos ir teisinės valstybės pagrindas. Kaip sako profesorius A. Vaišvila – „Demokratijos stiprumas – tai pirmiausiai teisėtumo tvirtumas. Bet ne tik teisėtumas stiprina demokratiją, bet demokratijos raida irgi grįžtamuoju ryšiu stiprina teisėtumą“¹¹⁸. Teisėtumas – tai įstatymų ir juos atitinkančių teisės aktų veikimas arba įgyvendinta teisinė tvarka. Teisėtumas remiasi prielaida, kad teisės normos iš tikrųjų gali kreipti teisinius sprendimus, siekiant užtikrinti piliečių apsaugą nuo valdžios.

„Teisinio reguliavimo mechanizmas – teisinių priemonių, taip pat procesų ir būklių visumos sistema, kuria teisė veikia visuomeninius santykius valstybiniame valdyme“¹¹⁹. Administraciniame teisiniame reguliavimo mechanizme teisiniai norminiai aktai atlieka dvejopą vaidmenį: Pirma, jie teikia valdymo santykių dalyviams informaciją apie teisinius valstybės reikalavimus. Antra, rodo teises priemones, kuriomis geriausiai galima suderinti individų ir jų kolektyvinę valią su valstybės valia, t.y. visuomeninius santykius su daugumos žmonių interesais. Pažeidus teisės normų reikalavimus, valstybė panaudoja teisinės atsakomybės institutą. Pažymėtina, kad „demokratinėje valstybėje prievartos turi būti tik tiek, kiek jos reikia teisinės valybės funkcionavimui užtikrinti. Teisingumo teismo praktikoje tai vadinama proporcingumo principu. Pagal šį principą riboti kiekvieno žmogaus ar jų grupės teises galima tik tiek, kiek taikomų prievartos priemonių apimtį ir intensyvumą pateisina siekiamas tikslas“¹²⁰. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įstatymų ir poįstatyminių valdymo aktų reguliavimo ribos priklauso nuo daugelio veiksnių – teisės tradicijų, visuomenės politinės ir teisinės kultūros lygio, tačiau tiek teisės teorijos, tiek įstatymų leidybos praktikos požiūriu tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. *Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais*. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.“¹²¹. Profesorius A. Vaišvila sako, kad teisės doktrina turi „žinoti“, jog egzistuoja neatskiriama teisių ir pareigų vienovė ir tik dėl tam tikrų priežasčių sąmoningai siekdamas ją pažeisti ir nustatyti

¹¹⁸ Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 128.

¹¹⁹ Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė // Vilnius, 2005. P. 172.

¹²⁰ Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje // Vilnius, 2006. P. 97.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio

kitokį teisių ir pareigų santykį, įstatymų leidėjas turi tai formuluoti pačiame įstatyme¹²². Konstitucinis Teismas pažymi, kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę¹²³. Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.

Teisinio saugumo principo turi laikytis visos valstybinės valdžios institucijos. Ypač svarbu, kad šio principo laikytųsi įstatymų leidėjas, nustatydamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, kad nepagrįstai nebūtų pabloginta asmens teisinė padėtis, paneigtos įgytos teisės, teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai. Pažymėtina, kad teisinio saugumo principas lemia ir tai, kad jei dėl valstybinės valdžios institucijų veiksmų ar sprendimų yra pažeidžiamos žmogaus teisės, jam turi būti garantuota šių teisių veiksminga teisminė gynyba. „Patikimai nustatyta, kad pasitikėjimas įstatymu sustiprėja, kai įstatymo nuostatos sutampa su didesniosios visuomenės dalies socialiniais lūkesčiais, poreikiais ir interesais. Kuo didesnę naudą visuomenė gali gauti iš naujo teisinio reguliavimo, tuo labiau ji laikosi tų teisinių paliepimų, ir atvirkščiai“¹²⁴.

Administracinis teisinis reguliavimo veiksmingumas ir socialinis naudingumas gali būti pasiektas tik tiksliai apibrėžus ir nustatčius šalies valdymo sistemos tikslus, kryptis ir ribas. Nė viena žmonijos veiklos sritis nėra reguliuojama tik vienos teisės šakos. Kiekvienos teisės šakos dalyko srityje akivaizdi tam tikra daugelio teisės šakų sąveika ir deriniai, tačiau vienai šakai tenka svarbiausias vaidmuo. Kiekvienos teisės šakos teisinio reguliavimo sritis yra visuomeniniai santykiai tarp dviejų arba kelių subjektų, tam tikru interesu susijusių dėl konkretaus nagrinėjamos sferos dalyko, arba teisės subjekto elgesys, vertinamas visos visuomenės, valstybės arba kitų subjektų interesų požiūriu¹²⁵. Teisės į informaciją teisiniai santykiai įeina į viešosios teisės srities reguliavimo sritį, kadangi turi konstitucinį teisinį bei administracinį teisinį pobūdį. Tuo paaiškinama būtinybė užtikrinti konstitucinę teisės į informaciją subjektų teisę, įgyvendinant viešojo administravimo funkcijas. Kai kuriais atvejais šios srities visuomeninių teisinių santykių pobūdis gali būti ir civilinis teisinis, t.y. privatinės teisės srities. Taigi, teisės į informaciją teisininkus santykius galima būtų apibrėžti kaip viešojo teisinio tiek privataus teisinio pobūdžio

pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 89–2007.

¹²² Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 105.

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 54–1587.

¹²⁴ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005. P. 609.

¹²⁵ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė // Vilnius, 2004. P. 24.

teisinius santykius, kurių pagrindinis objektas yra viešoji informacija ir kurie atsiranda, realizuojant valstybės garantuojamą asmens konstitucinę teisę į saviraiškos laisvę.

Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, konstitucinių vertybių pusiausvyrą¹²⁶. Minėta, kad konstitucinė informacijos laisvė yra žmogaus prigimtinė laisvė. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad visa, kas yra susiję su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi būti reglamentuojama įstatymais; tie įstatymai turi atitikti Konstituciją. Todėl ir teisinis reguliavimas, apibrėžiantis informacijos laisvės įgyvendinimo ribas, turi būti nustatytas įstatymu. Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalis įstatymų leidėją įpareigoja įstatymu apibrėžti informacijos, kurią skleisti yra draudžiama arba kurios skleidimas yra ribojamas, turinį, taip pat būdus, kuriais tam tikros informacijos neleidžiama skleisti, bei kitas atitinkamos informacijos skleidimo sąlygas, jeigu tai bent kaip riboja informacijos laisvę. Įstatymų leidėjas taip pat turi įstatymu nustatyti: atsakomybę už minėtų draudimų ir ribojimų nepaisymą, įskaitant atsakomybę už informacijos, kurią skleisti draudžiama, skleidimą; subjektus, turinčius įgaliojimus prižiūrėti, kaip laikomasi įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją; subjektus, taikančius atsakomybę už įstatymų nustatytų draudimų ir (arba) ribojimų skleisti tam tikrą informaciją nepaisymą; veiksmingas informacijos laisvės teismo gynimo priemonės.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad teisingumas yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Jis įgyvendinamas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą ir išvengiant interesų priešpriešos. Šio principo imperatyvumas lemia tam tikrus privalomus teisinio reguliavimo tikrumo ir stabilumo įgyvendinimo veiksmus, siekiant laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir lūkesčius.

Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta asmens laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją gali būti realizuojama tik remiantis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principais. Tad teisės į informaciją teisinis reguliavimas yra saistomas teisinės valstybės principo ir šią teisę reglamentuojančių įstatymų normų paskirtis turėtų būti ne kas kita, kaip konstitucinių principų įgyvendinimas ir tuo pačiu tinkamo asmens informacijos laisvės realizavimo užtikrinimas.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002. Nr. 104–4675.

4.2. Galimybė gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir jų pareiga teikti informaciją

Konstitucijos nuostatos skelbia, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Vadinasi, žmogaus ir valstybės santykiuose prioritetą yra žmogus ir valstybės pirmumas asmens atžvilgiu nesuderinamas su šiuo Konstitucijos principu. „Todėl teisės taikymo praktikoje neturi kilti dviprasmiškų klausimų, ar valdžios įstaigų tarnavimas žmonėms iš tikrųjų yra pareiga? Tai ne tik pareiga, bet ir svarbiausias demokratinės, socialiai orientuotos valstybės tikslas, aiškus prioritetų santykiuose tarp žmogaus ir valstybės, valstybės pirmumo asmens atžvilgiu nustatymas. Iš šio principo išplaukianti socialinė teisinė orientacija santykiuose „žmogus – visuomenė – valstybė“ patvirtina, kad žmogus valstybei yra tikslas, o žmogui visuomenė ir valstybė – priemonė“¹²⁷. Valstybės pirmumas žmogaus atžvilgiu gali būti suprantamas kaip reguliuojamoji, apsauginė teisinė norminė nuostata. „Teisinis reguliavimas yra teisės veikimo dalis, apibūdinanti teisės poveikį subjektų elgesiui ir veiklai. Teisiškai reguliuojant teisiniais įsakymais (liepimais) nustatomi reguliuojamų santykių dalyvių veiklos orientyrai ir pasiekiami faktinių teisės tikslų“¹²⁸. Minėtina, kad teisėtumo principas įtakoja teisės į informaciją realizavimą. „Teisėtumo principas išreiškia humanišką vyraujančios pasaulėžiūros turinį, visuomeninės sistemos prigimtį, jos nuostatą apsaugoti asmens teises, pašalinti savivalę. Teisėtumas yra demokratijos sudedamasis elementas ir visuomenės civilizacijos požymis“¹²⁹. Taigi, teisės normomis daromas poveikis socialiniam žmonių elgesiui, t.y. žmonių tarpusavio santykiams, kurių pagrindu žmonės siekia apsaugoti ir įgyvendinti savo teises ir interesus. Valstybės dominavimo ribojimas užtikrinamas daugelyje įstatymų, reglamentuojančių valstybės pareigūnų teisinį statusą ir nustatančių atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnyba arba už biurokratizmo, korupcijos ir kitus neteisėtus veiksmus.

Nors asmenų teisę į informaciją reguliuoja įvairaus lygmens teisės aktai, pastebima, jog šis administracinės teisės institutas formavosi gana lėtai. Pagrindiniai jo aktai buvo priimti tik apie 2000 metus. Darytina išvada, kad Konstitucijoje įtvirtinta informacijos teisė šalies gyventojams beveik dešimtį metų buvo vargiai prieinama¹³⁰.

Dabartiniu metu informacijos prieinamumas traktuotinas kaip aktyvios pilietinės visuomenės vystimosi pagrindas. Demokratinėje visuomenėje turi būti užtikrintas teisinis informacijos prieinamumas visuomenei, kad būtų kuriamas teisinės sąmonės ugdymo pagrindas,

¹²⁷ Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė // Vilnius, 2005. P. 27.

¹²⁸ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 192.

¹²⁹ Ten pat, p. 206.

¹³⁰ Andruškevičius A. Administracinės teisės principai ir normų ribos // Vilnius, 2004.

ugdomas savarankiškai mąstantis pilietis, sugebantis savarankiškai pasinaudoti savo teisėmis ir vykdyti savo pareigas. Teisė į informaciją reiškia, kad informacija turi būti laisvai prieinama plačiajai visuomenei.

Konstitucinis Teismas, 2002 m. spalio 23 d. nutarime, aiškindamas Konstitucijos 25 straipsnį, nurodė, kad „asmens konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją yra neatskiriamai susijusi su konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu“¹³¹.

Tame pačiame nutarime Konstitucinis teismas nurodė ir tai, kad *konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų.*

Minėtina, kad teisė į informaciją yra svarbus saviraiškos laisvės elementas, apimantis tokius aspektus kaip: 1) teisę gauti informaciją ir 2) teisę skleisti informaciją.

Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas nustato informacijos laisvės svarbaus komponento – teisės gauti informaciją – įgyvendinimo tvarką. Šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje pateikta informacijos sąvoka: *Informacija – žinios kuriomis disponuoja valstybės ir savivaldybių institucija ar įstaiga.* To paties straipsnio 9 dalyje apibrėžta, kas yra privati informacija: *Privati informacija – ypatingi fizinio asmens duomenys, kaip juos nustato Asmens duomenų teisinės saugos įstatymas, informacija apie asmenį ir jo šeimos gyvenimą, su fizinio asmens garbe ir orumu susijusi informacija.* Analogiškos sąvokos įtvirtintos Piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo viešojo administravimo ir kitose institucijose pavyzdinės tvarkos aprašo 4 punkte. Tačiau nei viename čia paminėtų teisės aktų nėra apibrėžta *viešosios informacijos* sąvoka.

4.2.1. Viešosios informacijos turinys

Reglamentuojant informacijos gavimą iš valstybės ir savivaldybių įstaigų, svarbi yra viešosios informacijos sąvoka. Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos *viešąją informaciją* apibrėžia kaip informaciją, skirtą viešai skleisti, išskyrus privataus pobūdžio informaciją¹³², taip pat informaciją, kuri pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai skleidžiama.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002. Nr. 104–4675.

¹³² *Privataus pobūdžio informacija* – žmogaus teisės į privataus gyvenimo apsaugą užtikrinimo požiūriu neskelbtina informacija apie žmogaus asmenį ir jo šeimos gyvenimą, jo sveikatą ir kt. Pagal: Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymą // Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254.

Sąvoka „viešoji informacija“ pagal Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodyne pateiktą terminologiją reiškia:

„1. informacija, skirta viešai platinti ar kitaip viešai prieinama;

2. visa informacija, išskyrus privačią informaciją ir valstybės, tarnybos, profesinę, komercinę ar banko paslaptį sudarančią informaciją“¹³³.

Viešosios informacijos sąvoką savo praktikoje aiškino Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2003 m. birželio 16 d. sprendime teismas konstatavo, kad: „Viešąją informaciją sudaro visa informacija, kuria disponuoja valstybės ar savivaldybių įstaigos, išskyrus privačią informaciją apie asmeninį ir šeimos gyvenimą, asmens sveikatą, su asmens garbe ir orumu susijusią informaciją bei informaciją, sudarančią valstybės, tarnybos, profesinę, komercinę ar banko paslaptį. Todėl vertinant [...] nustatytą pareigą valstybės ir savivaldybių įstaigoms teikti informaciją apie savo veiklą, darytina išvada, kad šios **įstaigos asmeniui privalo teikti apie savo veiklą visą informaciją, kuri atitinka viešosios informacijos sąvoką. Pastaroji sutampa ir su atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principais**“¹³⁴.

Pažymėtina, kad minėtoje byloje teismas taip pat konstatavo, kad asmeniui yra garantuota teisė gauti, o **valstybės ir savivaldybių įstaigoms numatyta pareiga pateikti trejopo pobūdžio informaciją:**

- 1) viešąją informaciją apie valstybės ir savivaldybių įstaigų veiklą, įskaitant ir veiklą vidaus administravimo srityje¹³⁵;
- 2) privačią informaciją apie save, t.y. privačią informaciją apie asmenį, kuris kreipėsi tokios informacijos gavimo reikalu;
- 3) oficialius dokumentus.

(1) Teismas, sprenddamas minėtą bylą, pažymėjo kad viešojo administravimo subjekto veikla apima tiek viešąjį, tiek vidaus administravimą, t.y. įstatyme numatyta pareiga teikti informaciją apie savo veiklą yra platesnė sąvoka už viešojo ir vidaus administravimo sąvokas.

¹³³ Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas // Vilnius, VĮ Teisinės informacijos centras. 2000. P. 478.

¹³⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. birželio 16 d. sprendimas byloje byla Nr. A⁸-559/2003 pagal pareiškėjo A. B. apeliacinį skundą administracinėje byloje.

¹³⁵ **Viešasis administravimas** – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, numatytoms viešosioms paslaugoms administruoti.

Vidaus administravimas – administravimo veikla, kuria užtikrinamas valstybės ar vietos savivaldos konkrečios institucijos, įstaigos, tarnybos ar organizacijos savarankiškas funkcionavimas (struktūros tvarkymas, personalo valdymas, turimų materialinių-finansinių išteklių valdymas ir naudojimas, raštvedybos tvarkymas), kad jos galėtų tinkamai vykdyti joms priskirtus viešojo administravimo ar kitos valstybinės veiklos uždavinius. Pagal: Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymą // Žin., 1999. Nr. 60–1945.

(2) Konstitucinis teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 25 straipsnio penktosios dalies nuostata „piliietis turi įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį“ yra įpareigojimas įstatymų leidėjui įstatymu nustatyti, kokia tvarka valstybės įstaigos privalo suteikti piliečiui atitinkamą informaciją apie jį¹³⁶.

(3) Pagal Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas *„oficialūs valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų dokumentai* – su valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių bei įstaigų, valstybės įgaliotų asmenų vykdančios teisės norminių aktų nustatytus įgaliojimus sukurti, patvirtinti arba gauti su jų veikla susiję rašytiniai, grafiniai, garsiniai, kompiuterinės informacijos ar kitokie dokumentai, įtraukti į šių institucijų, įmonių ir įstaigų dokumentų apskaitą“¹³⁷. Iš šios sąvokos matyti, kad oficialaus dokumento sukūrimas arba gavimas, t.y. atsiradimas yra kildinamas iš valstybės ir savivaldybių įstaigų vykdomos veiklos. Kadangi valstybės ir savivaldybių įstaigų veikla apima ir vidaus administravimą, todėl valstybės ir savivaldybių įstaigos privalo teikti asmenims oficialius dokumentus ar juose esančią informaciją ir iš veiklos, kurią šios įstaigos vykdo vidaus administravimo atvejais.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog „valstybės bei savivaldybių pareigūnų ir tarnautojų veikla, susijusi su valstybės bei savivaldybių valdžios ir valdymo funkcijų įgyvendinimu, visada yra viešo pobūdžio. Demokratinėje teisinėje valstybėje jos pareigūnų ir tarnautojų viešas pareigų atlikimas yra vienas esminių principų, saugančių nuo jų savivalės ar piktnaudžiavimo“¹³⁸.

Apibendrinant galima pastebėti, kad konstituciškai įtvirtinta valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms pareiga vertintina ne tik kaip pati pareiga, bet ir kaip svarbiausias demokratinės, socialiai orientuotos valstybės tikslas. Teisė į informaciją reiškia, kad informacija turi būti laisvai prieinama plačiajai visuomenei, kadangi informacijos prieinamumas traktuotinas kaip aktyvios pilietinės visuomenės, kurioje ugdoma teisinė sąmonė bei savarankiškai mąstantis pilietis, sugebantis savarankiškai pasinaudoti savo teisėmis ir vykdyti savo pareigas, vystimosi pagrindas. Kadangi viešosios informacijos sąvoka sutampa su atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principais – įstaigos turi pareigą teikti asmeniui visą informaciją apie savo veiklą, įskaitant ir veiklą vidaus administravimo srityje.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.

4.3. Teisės į viešųjų institucijų informaciją ribojimas

Žmogaus teisių ribojimas – sudėtinga teisės problema. Tik kai kurios žmogaus teisės priskiriamos absoliučioms, neribojamoms, pavyzdžiui, teisė į gyvybę, teisė nebūti kankinamam ir žalojamam, teisė, kad su asmeniu nebūtų žiauriai, žeminant jo orumą elgiamasi, teisė nebūti vergijoje. Kitos teisės gali būti ribojamos. Žmogaus teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama. Tai, kad žmogaus teisė ieškoti, gauti, naudotis ir skleisti informaciją nėra absoliuti, patvirtina ir ankstesnė tarptautinių teisės aktų, deklaruojančių žmogaus teises, bei Konstitucijos analizė.

Informacijos laisvė – konstitucinė vertybė. Informacijos laisvės ribas lemia šios konstitucinės vertybės susidūrimas su kitomis Konstitucijoje saugomomis vertybėmis, išreiškiančiomis tiek kitas pagrindines teises, tiek kitų asmenų teises ir teisėtus interesus arba būtinus visuomenės poreikius. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas“¹³⁹. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą santykius, susijusius su informacijos ieškojimu, gavimu ir sklaidimu, įstatymais reguliuoti taip, kad, viena vertus, būtų užtikrinta viena iš prigimtinių žmogaus laisvių – informacijos laisvė ir kad, kita vertus, įgyvendinant informacijos laisvę nebūtų pažeidžiamos konstitucinės vertybės, kad jos būtų apsaugotos ir apgintos¹⁴⁰. Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, kiekvienas žmogus negali patirti jokių kitokių apribojimų, kaip tik įstatymo numatyjų, vien tam, kad garantuotų deramą kitų žmonių teisių ir laisvių pripažinimą bei gerbimą siekiant patenkinti teisingus moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimus demokratinėje visuomenėje. Be to, „kiekviena pilietinė teisė turi savo pagrindą, kažkokią iš anksto turimą individo prigimtine teisę, kuria pasinaudoti žmogus individualiai ne visada pakankamai gali. Šiai rūšiai priklauso teisės, susijusios su saugumu ir gynyba“¹⁴¹.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1997. Nr. 15–314.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“ // Žin., 2005. Nr. 113–4131.

¹⁴¹ Paine T. Žmogaus teisės // Vilnius, 2003. P. 87.

Pasak profesoriaus A. Vaišvilos teisėtas žmogaus teisių ribojimas galimas tik dviem atvejais:

1) kai reikalinga apsaugoti kito asmens teises (imperatyvas naudotis savo teisėmis nevaržant kito asmens teisių (Konstitucijos 28 str.)).

2) kai reikia užkirsti kelią religinės, tautinės neapykantos kurstymui, karo ir prievartos propagandai.

„Visais kitais atvejais žmogus yra laisvas įgyvendindamas savo teises. Tos teisės negali būti juridiskai apribotos, kol pats asmuo neduoda tam pagrindo nevykdydamas pareigų“¹⁴².

A. Vaišvila teigia, kad riboti asmens teises reikia todėl, kad žmogus yra ne tik teisės subjektas, bet ir agresorius prieš artimo teisę. Tai, kad asmens teisės gali būti teisėtai ribojamos tik kito asmens teisėmis, kad ta riba slypi pačių individų interesuose, vertybėse, dar kartą patvirtina jau įrodytą tiesą, jog teisė pirmiausia kyla ne iš valstybės, o iš pačių individų tarpusavio santykių (iš visuomenės). Iš tų pačių santykių kyla ne tik pačios teisės, bet ir jų ribos.

4.3.1. Apribojimų sąlygos bei apimtys

Visuotinai pripažinta, kad žmogaus teisės ir laisvės gali būti ribojamos esant būtinybei ir tik įstatymu nustačius tvarką bei ribas.

Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje numatyta galimybė riboti informacijos laisvę, kai:

1) *informacijos laisvės ribojimas yra nustatytas įstatymu,*

2) *informacijos ribojimu siekiama apsaugoti kitas konstitucines vertybes: teisę į sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą ar konstitucinę santvarką.*

Be to, Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad *informacijos laisvė yra nesuderinama ir su nusikalstamais veiksmais* – tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižimu ir dezinformacija. Šios Konstitucijos nuostatos ir juose formuluojami apribojimai koreliuojasi su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalimi, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsnio 2 dalimi, tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnio 3 dalimi. Visuotinai nustatyta, kad teisės į informaciją apribojimai demokratinėje visuomenėje laikomi pagrįstais, jeigu tokiais apribojimais siekiama:

⇒ *užtikrinti nacionalinio saugumo, teritorinio vientisumo ir viešosios tvarkos interesus;*

⇒ *užkirsti kelią neramumams ir nusikaltimams;*

⇒ *apsaugoti žmonių sveikatą ir moralę;*

¹⁴² Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000. P. 145.

- ⇒ *apsaugoti kitų žmonių teises ir gerą vardą;*
- ⇒ *užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui;*
- ⇒ *garantuoti teismo autoritetą ir nešališkumą.*

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatose nėra suformuluoto draudimo riboti saviraiškos laisvės siekiant užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą.

Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių. „Tai būtina, nes nusikalstamumas pažeidžia svarbiausias asmens teises ir laisves, saugias gyvenimo sąlygas, neigiamai veikia visuomenės gerovę, valstybės ekonominio, kultūrinio, politinio gyvenimo pagrindus. Plintant nusikalstamumui, ypač organizuotam, korupcijai, yra griunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba jiems, nustatytai tvarkai. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą“¹⁴³. Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostata, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu bei dezinformacija, reiškia ir tai, jog įstatymų leidėjas privalo įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad tautinės, rasinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymas, šmeižtas bei dezinformacija, jeigu jais kėsinamasi iš esmės paneigti atitinkamas konstitucines vertybes, būtų persekiojami kaip nusikalstami veiksmai ir už juos būtų nustatyta teisinė atsakomybė kaip už nusikalstamus veiksmus.

Taigi pagal Konstituciją laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su bet kokiais teisei priešingais veiksmais, kuriais kurstoma tautinė, rasinė, religinė ar socialinė neapykanta, prievarta bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba kitaip yra dezinformuojama visuomenė ar atskiri jos nariai. Kitaip būtų nepaisoma konstitucinio atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų Konstitucijos nuostatų. „Teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę, be kitų požymių, suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumas nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra vienas iš prioritetinių šiuolaikinės mūsų valstybės

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.

uždavinių. Jam įgyvendinti rengiamos priemonės, padedančios sudaryti prielaidas kontroliuoti nusikalstamumą kaip socialinį reiškinį¹⁴⁴.

Konstitucinis teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta svarbi įsitikinimų ir jų raiškos laisvės **sąlyga**: žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas¹⁴⁵. Taipogi Konstitucijoje įsakmiai nurodoma, kad informacijos ribojimas turi būti reglamentuojamas įstatymu. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt. Pažymėtina, kad Konstitucija tik nustato galimybę riboti informacijos gavimą įstatymu, tačiau tokio ribojimo nedetalizuoja ir palieka tai įstatymo nuožiūrai.

Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Svarstant, ar konkretus ribojimas yra būtina reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės atitinka siekiamą teisėtą tikslą¹⁴⁶. Įstatymais asmens teisės gali būti apribotos tik tiek, kiek yra būtina vešiesiems interesams ginti, tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo privalo būti protingas santykis. Šiam tikslui pasiekti gali būti nustatytos tokios priemonės, kurios būtų pakankamos ir ribotų asmens teises ne daugiau yra būtina¹⁴⁷.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją **riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų**:

► tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus;

► ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 109–3004.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 49–1424.

¹⁴⁶ Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003. P. 251.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2001. Nr. 85–2977.

► yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo¹⁴⁸.

Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinais reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui. „[...] nėra reti atvejai, kai valstybės, visuomenės interesai yra pervertinami, nesuprantant ar nenorint suprasti, kad nėra kažkokių abstrakčių valstybės, visuomenės interesų, kad svarbiausi interesai yra žmogaus teisių ir laisvių gerbimas ir apsauga, paskui – protingas jų įgyvendinimo reglamentavimas, o visi draudimai turi būti proporcingi, t.y. nustatyti ir taikytini tik tiek, kiek to reikia konkrečiam tikslui pasiekti“¹⁴⁹. „Proporcingumo principas reikalauja, kad naudojamos priemonės atitiktų tą tikslą, kurio jomis siekiama. Taigi nukrypti nuo bendros taisyklės leidžiama tik tiek, kiek yra būtina keliamiems tikslams pasiekti. Bausmės turi būti proporcingos pažeidimo sunkumui. O tam tikram ratui asmenų neturi būti užkraunama sunki našta vien tik tam, kad pasiektų kokį nors tikslą, mažai reikšmingą kitiems asmenims“¹⁵⁰. Konstitucinis teismas yra konstatavęs, kad galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyrą¹⁵¹.

Jau minėtina, kad pagal Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį laisvę gauti ir skleisti informaciją galima riboti tik įstatymu, tada, kai yra būtina apsaugoti šioje dalyje nurodytas konstitucines vertybes – žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, konstitucinę santvarką. Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus, baigtinis, taigi kaip neleidžiantis laisvės gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 straipsnio 3

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 105–3318.

¹⁴⁹ 7. Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje // Vilnius, 2006. P. 29.

¹⁵⁰ Tatham A. Europos Sąjungos teisė // Vilnius, 1999. P. 103.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio

dalyje *expressis verbis* nepaminėtas, konstitucines vertybes¹⁵². Paminėtina ir tai, kad Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta informacijos laisvė gali būti laikinai apribota įvedus karo ar nepaprastąją padėtį (Konstitucijos 145 straipsnis).

4.3.2. Neteiktina informacija ir atsisakymas teikti informaciją

Ribojant asmens teisę į informaciją viešoji informacija valstybės „dėka“ tampa viešai neskelbiama arba viešai neplatinama informacija.

A. Panomariovas, nagrinėdamas viešai neskelbiamą informaciją – paslaptį kaip socialinį teisinį reiškinių¹⁵³, teigia, kad viešai neskelbiama informacija savo ruožtu gali būti skirstoma į:

- ▶ viešai neskelbiamą informaciją, sudarančią vieną ar kitą paslaptį¹⁵⁴;
- ▶ viešai neskelbiamą informaciją, kuri nėra pripažįstama paslaptimi, tačiau dėl tam tikrų etinių, religinių, kultūrinių ir pan. priežasčių yra viešai neskelbiama (neplatinama)¹⁵⁵.

Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo 1 straipsnio 3 dalyje išvardinti atvejai, kada šis įstatymas nėra taikomas (žr. 2 priedą). Be kitų šiame straipsnyje išvardintų atvejų, **neteiktina informacija, kuri sudaro valstybės, tarnybos, komercinę, profesinę, banko paslaptį**. Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnyje nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, taip pat kitos įstaigos, įmonės ir organizacijos neteikia viešosios informacijos rengėjams ir (ar) platintojams, kitiems asmenims informacijos, kuri pagal įstatymus yra valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar banko paslaptis arba yra privati informacija. Minėtina, kad žmogaus teisė ieškoti informacijos, ją gauti ir skleisti nėra absoliuti. Teisės į informaciją apribojimus lemia šios konstitucinės vertybės santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei visuomenės būtinus poreikius. „Vienas tokių poreikių – būtinybė visuomenės ar individo interesų labai apsaugoti tam

¹⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“ // Žin., 2005. Nr. 113–4131.

¹⁵³ Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškiny // Jurisprudencija. 2002 T. 32 (24).

¹⁵⁴ **Paslaptis** – konkrečiam žmogui, žmonių grupei, visuomenei (valstybei) vertinga, reikšminga informacija, kuri yra patikėta arba kurią žino ribotas asmenų skaičius ir kuri yra tinkamai bei pakankamomis priemonėmis apsaugota nuo atskleidimo. Pagal: Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškiny // Jurisprudencija. 2002 T. 32 (24).

¹⁵⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos teisės aktai numato atsakomybę už pornografinio turinio produkcijos gaminimą, platinimą (BK 309 str.) ir kt.

tikras žinias. Tai yra valstybės, komercinės, profesinės, technologijos paslaptys ar žinios apie žmogaus privatų gyvenimą. Valstybė ypač svarbias karines, ekonomines, politines ar kitokias žinias, kurių atskleidimas ar praradimas gali pakenkti nacionaliniams interesams, skelbia esant valstybės paslaptis. Siekiant užkirsti kelią tokių žinių pagarsinimui, įstatymu nustatoma jų apsauga, apribojamas naudojimas. Tačiau bendrų interesų apsauga demokratinėje valstybėje negali paneigti žmogaus teisės į informaciją apskritai. Šios problemos sprendimą žmogaus teisių ir laisvių doktrina ir ja besiremianti tarptautinė ir nacionalinė teisė sieja su teisinių vertybių racionali santykiu, laiduojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė¹⁵⁶.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir tarptautinių teisės aktų žmogui garantuota teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą reiškia, kad nei valstybė, nei joks kitas fizinis ar juridinis asmuo neturi teisės kištis į privatų asmens gyvenimą, pažeisti žmogaus asmeninę paslaptį. Pats „neliečiamumas“ gali būti suprantamas kaip teisė turėti privataus gyvenimo paslaptį. Kaip ir žmogaus teisė į informaciją, asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisė nėra absoliuti. Tai, kad teisė į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą gali būti pažeista, nulemia visuomenės interesai, kuriuos saugodama valstybė įstatymo nustatyta tvarka, neperžengdama protingumo ribų gali šią teisę pažeisti.

Privačios informacijos teikimo tvarką apibrėžia Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Šio įstatymo 5 straipsnyje nustatyti asmens duomenų teisėto tvarkymo kriterijai.

Asmens duomenys gali būti tvarkomi, jeigu:

- 1) duomenų subjektas duoda sutikimą;
- 2) sudaroma arba vykdoma sutartis, kai viena iš šalių yra duomenų subjektas;
- 3) pagal įstatymus duomenų valdytojas yra įpareigotas tvarkyti asmens duomenis;
- 4) siekiama apsaugoti duomenų subjekto esminius interesus;
- 5) įgyvendinami oficialūs įgaliojimai, suteikti valstybės bei savivaldybių institucijoms arba trečiajam asmeniui, kuriam teikiami asmens duomenys;
- 6) reikia tvarkyti dėl teisėto intereso, kurio siekia duomenų valdytojas arba trečiasis asmuo, kuriam teikiami asmens duomenys, ir jei duomenų subjekto interesai nėra svarbesni.

Pažymėtina, kad duomenų teikimui nepakanka konstatuoti esant teisėtą asmens duomenų tvarkymo kriterijų – turi būti užtikrinti bendrieji duomenų tvarkymo principai (8 priedas).

Pažymėtina, kad asmens duomenų tvarkymas bus laikomas teisėtu, jeigu:

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslaptių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.

⇒ asmens duomenys bus tvarkomi teisėtai (atitiks įstatymo straipsnių nuostatas) ir turint iš anksto nustatytą teisėtą tikslą;

⇒ jų bus tvarkoma tik tiek, kiek reikia minėtam tikslui pasiekti ir jie bus tvarkomi esant teisėto tvarkymo kriterijui.

Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo vykdymą prižiūri ir kontroliuoja Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. Pažymėtina, kad Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad pareiškėjas turi teisę gauti privačią informaciją apie save. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija padeda duomenų subjektui įgyvendinti jo teisę susipažinti su savo asmens duomenimis.

Komercinė paslaptis ir informacijos tapimas ja apibrėžtas ir detalizuotas Civilinio kodekso 1.116 straipsnyje ir Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 3 dalyje. Minėtame Civilinio kodekso straipsnyje nustatyta, kad komercinė paslaptis yra informacija, turinti tikrą ar potencialią (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama dėl šios informacijos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą; o pripažinta tokia informacija gali būti bendrovės valdybos arba vadovo sprendimu. Subjektas, įskaitant valstybines institucijas, disponuojantis konfidencialia, komercinės paslapties statusą turinčia informacija, turi pareigą saugoti jam patikėtą informaciją ir neatskleisti jos tretiesiems asmenims.

Komercinė paslaptis ir informacijos tapimas ja – tai dalykai, priskirtini civilinių santykių reglamentavimui, todėl viešojo administravimo institucijos, kurioms tokia pareiga nėra įsakmiai nustatyta įstatyme, neturi teisės vertinti, ar pareiškėjo prašoma informacija iš tiesų yra komercinė paslaptis, ar ne. Vertinimas pažeistų teisėtumo principą, reiškiantį, kad viešojo administravimo subjekto veikla turi remtis įstatymu ir atitikti jo reikalavimus, o atlikdamas administracinius veiksmus, susijusius su asmenų teisėmis ir laisvėmis, šis subjektas negali peržengti jam įstatymų suteiktos kompetencijos ribų¹⁵⁷, bei nepiktnaudžiavimo valdžia principą, reiškiantį, kad viešojo administravimo institucijoms draudžiama vykdyti veiklą neturint tam suteiktų įgaliojimų arba priimti sprendimus pagal savo kompetenciją siekiant kitų, negu įstatymų nustatyta, tikslų¹⁵⁸.

Valstybės ir tarnybos paslapčių sąvokos pateikiamos Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme. Šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nustatytas, kad valstybės paslaptis – nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, žvalgybos, kontržvalgybos, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui, teritorijos vientisumui, gynybinei galiai, padaryti žalos valstybės

¹⁵⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹¹–648/2003 UAB „Palink“ v. VMI prie Finansų ministerijos.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Žin., 1999. Nr. 60–1945.

interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad tarnybos paslaptis – nustatyta tvarka įslaptinta politinė, karinė, ekonominė, teisėsaugos, mokslo ir technikos informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės ar jos institucijų interesams arba sudaryti prielaidas neteisėtam valstybės paslaptį sudarančios informacijos atskleidimui, sukelti pavojų žmogaus sveikatai.

Informacijos įslaptinimas – tai duomenų priskyrimas valstybės ar tarnybos paslapčiai, atitinkamos slaptumo žymos suteikimas, įslaptinimo termino nustatymas ir reikiamos apsaugos suteikimas. Informacijos įslaptinimo pagrindas – įstatymo 7 straipsnyje išdėstytas įslaptintos informacijos kategorijų sąrašas (4 priedas). Remiantis šiuo sąrašu paslapčių subjektų parengti ir nustatyta tvarka patvirtinti detalūs įslaptinamos informacijos sąrašai bei konkrečios įslaptinamos informacijos turinys. Jei informacija atitinka bent vieną šiame straipsnyje nurodytą kategorijų ir jeigu jos atskleidimas ar praradimas sukeltų grėsmę valstybės ar jos institucijų interesams, žmogaus gyvybei ar teisėtiems visuomenės interesams, ji turi būti įslaptinama.

Įslaptinta informacija turi būti patikima griežtai laikantis principo „Būtina žinoti“. Šis principas reiškia, kad įslaptinta informacija gali būti patikėta *tik* atitinkamus leidimus dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija turintiems asmenims, kuriems vykdant tarnybines pareigas reikalinga susipažinti su įslaptinta informacija. Asmeniui gali būti patikėta tokios apimties įslaptinta informacija, kokios reikia jo pareigoms atlikti.

Lietuvos Respublikos įslaptintos informacijos, žymimos slaptumo žymomis „Visiškai slaptai“, „Slaptai“, „Konfidencialiai“, apsaugos veiksmus ir kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų paslaptį sudarančios informacijos, perduotos Lietuvai, apsaugos veiksmų įgyvendinimą Lietuvos Respublikos institucijose koordinuoja Paslapčių apsaugos koordinavimo komisija.

Neteisėtas atskleidimas ar specialaus naudojimosi informacija, sudarančia vieną ar kitą paslaptį, režimo pažeidimas užtraukia asmeniui materialinę, civilinę, drausminę, administracinę ar baudžiamąją atsakomybę.

Kalbant apie valstybės paslapties ir teisės į informaciją santykį, reikia pažymėti, kad Konstitucinis teismas yra konstatavęs, jog „žmogaus teisės ir laisvės yra didžiausia teisinė vertybė, todėl įstatymų leidėjas paprastai nustato tokius valstybės paslapties apsaugos būdus ir priemones, kurie nesudarytų sąlygų nepagrįstai apriboti žmogaus teisę į informaciją. Įstatymo kaip teisės šaltinio forma ir jo priėmimo būdas geriausiai laiduoja, kad konstitucinės santvarkos sąlygojami bendri interesai apsaugoti valstybės paslaptį bus suderinti su žmogaus teisės ieškoti informacijos, gauti ir skleisti ją užtikrinimu. Tiek tokios žmogaus teisės ir laisvės, tiek jas

ribojančio įstatymo tarpusavio sąveikos principo laikymasis yra reikšminga žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo garantija¹⁵⁹.

Viešojo administravimo institucijos ne visais atvejais privalo teikti pareiškėjų prašomą informaciją. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo 16 straipsnyje nustatyta, kad **įstaiga gali atsisakyti teikti informaciją, jeigu:**

- ▶ 1) pagal pareiškėjo prašymą reikėtų sukurti dokumentus ar informacijos rinkmenas ir tai būtų susiję su neproporcingai didelėmis darbo ir laiko sąnaudomis;
- ▶ 2) prašymo turinys yra nekonkretus;
- ▶ 3) tas pats pareiškėjas pakartotinai prašo tos pačios informacijos;
- ▶ 4) prašoma informacija jau buvo viešai paskelbta; tokiu atveju įstaiga per 5 darbo dienas nuo prašymo gavimo įstaigoje dienos nurodo pareiškėjui jos paskelbimo šaltinį;
- ▶ 5) įstaiga tam tikros informacijos rinkimą ir tvarkymą nutraukia pasikeitus įstaigos funkcijoms.

Šiais atvejais pareiškėjui turi būti išsiųstas pranešimas, kuriame nurodoma atsisakymo suteikti informaciją priežastis ir šio sprendimo apskundimo tvarka.

Viešojo administravimo įstatymo 19 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai prašymą nagrinėja teismas, prašymas grąžinamas pareiškėjui pateikiant reikalingą informaciją. Naujojoje Viešojo administravimo įstatymo redakcijoje, įsigaliosiančioje nuo 2007 m. sausio 1 d., 23 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu paaiškėja, kad, pradėjus administracinę procedūrą, skundą tuo pačiu klausimu pradėjo nagrinėti ir teismas, administracinė procedūra sustabdoma, kol teismas išnagrinės skundą, ir apie tai pranešama asmeniui. Tokiu būdu užtikrinamas teisminės valdžios nepriklausomumo principo įgyvendinimas.

Tad pirmiausia turėtų būti nustatoma, ar pareiškėjo kreipimasis dėl informacijos suteikimo atitinka formos reikalavimus. Jei prašymas formalius reikalavimus atitinka, įvertintinas jo turinys ir nustatoma:

- 1) ar įstaiga kompetentinga suteikti prašomą informaciją;
- 2) ar prašoma informacija teiktina, t.y. ar teisės aktai nenustato apribojimų tokios informacijos naudojimui;
- 3) ar pareiškėjo prašymas vykdytinas, t.y. ar neegzistuoja atsisakymo teikti informaciją pagrindas.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.

Apibendrinant pažymėtina, kad žmogaus teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe. Informacijos laisvės ribas lemia šios konstitucinės vertybės susidūrimas su kitomis Konstitucijoje saugomomis vertybėmis, išreiškiančiomis tiek kitas pagrindines teises, tiek kitų asmenų teises ir teisėtus interesus arba būtinus visuomenės poreikius. Siekiant derinti skirtingus interesus ir nepažeisti jų pusiausvyros tam tikrais atvejais gali būti naudojamas vienas iš interesų derinimo būdų – asmens teisių ir laisvių ribojimas, tačiau ribojimu negali būti paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei esmė. Demokratinėje visuomenėje riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima tik įstatymu, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus. Ribojimo reikalingumas demokratinėje visuomenėje turi būti apspręstas, pirmiausia, ribojimo tikslo bei paskirties ir, antra, ribojimo priemonių atitikimo siekiamam teisėtam tikslui. Kiekvienas žmogus negali patirti jokių kitokių apribojimų, kaip tik įstatymo numatytųjų, vien tam, kad garantuotų deramą kitų žmonių teisių ir laisvių pripažinimą bei gerbimą siekiant patenkinti teisingus moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimus demokratinėje visuomenėje.

Ribojant asmens teisę į informaciją viešojo informacija valstybės „dėka“ tampa viešai neskelbiama arba viešai neplatinama informacija. Visuomenės noras būti atvirai ir būtinybė užtikrinti kiekvieno asmens, visuomenės ar valstybės saugumą suponuoja pareigą valstybei sukurti pagrįstą teisinį mechanizmą, garantuojantį viešai neskelbiamos informacijos, sudarančios vieną ar kitą paslaptį, apsaugą, apibrėžti paslapčių veikimo ribas bei informacijos, kuri galėtų būti pripažinta paslaptimi, apimtis. Įstatymo kaip teisės šaltinio forma ir jo priėmimo būdas geriausiai laiduoja, kad konstitucinės santvarkos sąlygojami bendri interesai apsaugoti atitinkamą paslaptį bus suderinti su žmogaus teisės ieškoti informacijos, gauti ir skleisti ją užtikrinimu. Čia turi galioti žmogaus teisės ir laisvės bei jas ribojančio įstatymo tarpusavio sąveikos principas, kurio laikymasis garantuotų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą.

Teisės doktrinoje formuojasi teisės į informaciją ribojimo koncepcija, kuri yra labai svarbi sudarant sąlygas tinkamai įgyvendinti žmogaus teises ir laisves.

Išvados

1. Teisingumo principo imperatyvumas lemia tam tikrus privalomus teisinio reguliavimo tikrumo ir stabilumo įgyvendinimo veiksmus, siekiant laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir lūkesčius.

2. Teisės į informaciją teisinis reguliavimas yra saistomas teisinės valstybės principo ir šią teisę reglamentuojančių įstatymų normų paskirtis – ne kas kita, kaip konstitucinių principų įgyvendinimas ir tuo pačiu tinkamo asmens informacijos laisvės realizavimo užtikrinimas.

3. Konstituciškai įtvirtinta valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms pareiga vertintina ne tik kaip pati pareiga, bet ir kaip svarbiausias demokratinės, socialiai orientuotos valstybės tikslas. Informacijos prieinamumas traktuotinas kaip aktyvios pilietinės visuomenės, kurioje ugdoma teisinės sąmonė bei savarankiškai mąstantis pilietis, sugebantis savarankiškai pasinaudoti savo teisėmis ir vykdyti savo pareigas, vystimosi pagrindas.

4. Viešosios informacijos sąvoka tapatinama su atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principais. Įstaigos turi pareigą teikti asmeniui visą informaciją apie savo veiklą, įskaitant ir veiklą vidaus administravimo srityje.

5. Informacijos laisvės ribas lemia šios konstitucinės vertybės susidūrimas su kitomis Konstitucijoje saugomomis vertybėmis, išreiškiančiomis tiek kitas pagrindines teises, tiek kitų asmenų teises ir teisėtus interesus arba būtinus visuomenės poreikius. Demokratinėje visuomenėje riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima tik įstatymu, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus. Ribojimo reikalingumas turi būti apspręstas, pirmiausia, ribojimo tikslo bei paskirties ir, antra, ribojimo priemonių atitikimo siekiamam teisėtam tikslui.

6. Ribojant asmens teisę į informaciją viešoji informacija valstybės „dėka“ tampa viešai neskelbiama arba viešai neplatinama informacija. Visuomenės noras būti atvirai ir būtinybė užtikrinti kiekvieno asmens, visuomenės ar valstybės saugumą suponuoja pareigą valstybei sukurti pagrįstą teisinį mechanizmą, garantuojantį viešai neskelbiamos informacijos, sudarančios vieną ar kitą paslaptį, apsaugą, apibrėžti paslapčių veikimo ribas bei informacijos, kuri galėtų būti pripažinta paslaptimi, apimtį.

7. Įstatymo kaip teisės šaltinio forma ir jo priėmimo būdas geriausiai laiduoja, kad konstitucinės santvarkos sąlygojami bendri interesai apsaugoti atitinkamą paslaptį bus suderinti su žmogaus teisės ieškoti informacijos, gauti ir skleisti ją užtikrinimu. Čia turi galioti žmogaus teisės ir laisvės bei jas ribojančio įstatymo tarpusavio sąveikos principas, kurio laikymasis garantuotų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą.

8. Teisės doktrinoje formuojasi teisės į informaciją ribojimo koncepcija, kuri yra labai svarbi sudarant sąlygas tinkamai įgyvendinti žmogaus teises ir laisves.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Apžvelgus žmogaus teises bendrai bei saviraiškos laisvės ir teisės į informaciją konstitucinę prigimtį, darytinios išvados:

1. Žmogaus teisės – nuo žmogaus asmenybės neatsiejamos esminės žmogaus vertybės, kurias pripažįsta valstybė. Tuo pačiu jos yra sudėtinga teisinė kategorija, kadangi žmogaus teisės turi Konstitucijos įtvirtintą tam tikrą norminį turinį ir suponuoja teisinį santykį tarp asmens ir viešosios valdžios institucijų tikslu apsaugoti esmines žmogiškąsias vertybes bei poreikius nuo nepagrįsto viešosios valdžios institucijų įsikišimo.

2. Saviraiškos laisvė yra vienas iš atspirties taškų, nuo kurio plėtojamos ir kitos teisės, tame tarpe ir teisė į informaciją, pripažintos vertybėmis, garantuojamos ir saugomos valstybės. Konstitucijos saugoma vertybė – teisė į informaciją – užtikrina asmens žmoniškąjį orumą socialinio gyvenimo srityje.

3. Teisinėje demokratinėje valstybėje žmogus, įgyvendindamas konstitucines teises ir laisves, neišvengiamai turi prisiimti ir pareigą visuomenei – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Pareiga nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių liečia ir saviraiškos laisvę, taip kaip ji nėra visiškai absoliuti, jei ja piktnaudžiaujama siekiant varžyti analogišką ar panašią kito žmogaus teisę.

Išanalizavus informacijos, kaip socialinio fenomeno, svarbą pilietinės visuomenės kūrimosi procese, darytinios išvados:

1. Reikšmingumą informacijai suteikia žmogus, nes informacija yra vertybė, kurią jis gali įsigyti ir pasinaudoti siekdamas įgyvendinti savo teises. Informacijos vertingumas pripažįstamas kaip žmogaus poreikis, žinojimo matas vardan prasmingo ir teisingo žmogaus elgesio. Teisinė informacija praneša teisės subjektui jo teisių ir pareigų turinį, kuriuos jam nustatė valstybė.

2. Pilietinės visuomenės formavimasis neatsiejamai susijęs su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, kaip kiekvienos asmenybės, vertingumo pripažinimo idėja ir asmenybės įsipareigojimais visuomenei. Teisinė valstybė negali plėtotis kaip teisinė, neturėdama svarbiausios prielaidos – pilietinės visuomenės, grindžiamos teisės prioritetu, kurios pagrindinis tikslas apsaugoti ir garantuoti žmogaus teises.

3. Galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir laisvai jas skleisti – būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti. Demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina informacijos laisvę kaip objektyvų visuomenės poreikį, nes tik būdama informuota visuomenė stebi procesus, juos vertina, gali įtakoti pokyčius.

4. Tik esant informacijos laisvei asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių, nes ši laisvė yra svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, o tuo pačiu – pilietinės visuomenės raidos ir demokratijos užtikrinimo garantas.

Išnagrinėjus, kaip teisė į informaciją žmogui garantuojama tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, darytinos šios išvados:

1. Visuomenės teisė gauti informaciją apie dalykus, įtakančius jos gyvenimą, yra pripažįstama tarptautiniu mastu.

2. Europos Sąjungos institucijos įgyvendina piliečių teisę į Europos Sąjungos institucijų informaciją tikslu – stiprinti demokratijos principus ir pagarbą pagrindinėms žmogaus teisėms. Europos Sąjungos teisės į informaciją reglamentavimas sudaro sąlygas piliečiams ir kitiems Europos Sąjungoje gyvenantiems asmenims gauti informaciją apie Europos Sąjungos institucijų veiklą. Tinkamas teisės gauti informaciją įgyvendinimas traktuojamas ne tik kaip svarbi žmogaus teisė, bet ir kaip tinkamo administracinio elgesio standartas.

3. Vadovaujantis Europos Sąjungos teisės gauti informaciją politika, kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė turėtų siekti veiksmingo teisės į informaciją įgyvendinimo ir riboti šią teisę tik tuo atveju, jeigu jos įgyvendinimas pakenktų kai kurių visuomenės ir asmeninių interesų apsaugai.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindu įtvirtinta žmogaus teisių ir laisvių sistema iš esmės atitinka Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų bei šiuolaikinei civilizuotai valstybei keliamus reikalavimus. Saviraiškos laisvę įtvirtina Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos.

5. Teisę į informaciją reglamentuojantys Lietuvos Respublikos įstatymai priimti siekiant užtikrinti svarbios Konstitucinės nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, įgyvendinimą bei siekiant, kad žmogui nebūtų kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, kad pilietis įstatymo nustatyta tvarka galėtų gauti valstybės įstaigų turimą informaciją bei informaciją apie jį patį.

Apžvelgus teisės į informaciją reguliavimą, viešosioms institucijoms nustatytą pareigą teikti informaciją ir teisiniu reglamentavimu nustatytą teisės į informaciją apribojimų sąlygas bei apimtį, darytinos šios išvados:

1. Teisės į informaciją teisinis reguliavimas yra saistomas teisinės valstybės principo ir šią teisę reglamentuojančių įstatymų normų paskirtis – ne kas kita, kaip konstitucinių principų įgyvendinimas ir tuo pačiu tinkamo asmens informacijos laisvės realizavimo užtikrinimas.

2. Konstituciškai įtvirtinta valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms pareiga vertintina ne tik kaip pati pareiga, bet ir kaip svarbiausias demokratinės, socialiai orientuotos valstybės tikslas. Informacijos prieinamumas traktuotinas kaip aktyvios pilietinės visuomenės, kurioje ugdoma teisinės sąmonė bei savarankiškai mąstantis pilietis, sugebantis savarankiškai pasinaudoti savo teisėmis ir vykdyti savo pareigas, vystimosi pagrindas.

3. Valstybė nenorėdama pažeisti pusiausvyros tarp asmeniui garantuotų teisių ar laisvių bei pačios visuomenės interesų naudoja asmens ir visuomenės interesų suderinimo būdą – asmens teisių bei laisvių ribojimą vardan viešojo intereso ar teisėto tikslo. Apribojimų leistinas ribas nulemia santykis tarp saugomų vertybių bei tuo metu valstybėje galiojantys teisinių vertybių prioritetai.

4. Demokratinėje visuomenėje riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima tik įstatymu, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus. Ribojimo reikalingumas turi būti apspręstas ribojimo tikslo bei paskirties ir ribojimo priemonių atitikimo siekiamam teisėtam tikslui.

5. Visuomenės noras būti atvirai ir būtinybė užtikrinti kiekvieno asmens, visuomenės ar valstybės saugumą suponuoja pareigą valstybei sukurti pagrįstą teisinį mechanizmą, garantuojantį viešai neskelbiamos informacijos, sudarančios vieną ar kitą paslaptį, apsaugą, apibrėžti paslapčių veikimo ribas bei informacijos, kuri galėtų būti pripažinta paslaptimi, apimtis.

Darbe atlikus teisės aktų, reglamentuojančių teisę į informaciją, teorinį-praktinį tyrimą, darytina išvada, kad viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumo galimybes ir ribojimus lemia teisinio reguliavimo mechanizmas, kurio pagrindą sudaro konstitucinės teisės ir pareigos, ir sąlygų tinkamai įgyvendinti konstitucines žmogaus teises siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės sudarymas.

Atsižvelgiant į pagrindines darbo išvadas bei viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumo galimybių ir ribojimų teisinio reglamentavimo nuostatas, siūlome:

1. Nustatant teisės į viešųjų institucijų informaciją ribas ir apimtis griežtai laikytis teisingumo principo.

2. Formuoti teisės doktrinoje teisės į informaciją ribojimo koncepciją, kuri yra labai svarbi sudarant sąlygas tinkamai įgyvendinti žmogaus teises ir laisves.

3. Kurti tokį teisės į informaciją teisinio reguliavimo mechanizmą, kuris užtikrintų kiekvieno asmens, visuomenės, valstybės saugumą ir žmogaus teisių garantiją.

4. Plėtoti teisinę valstybę kaip teisinę, teisiniu reglamentavimu sudarant sąlygas pilietinės visuomenės formavimuisi.

5. Vadovaujantis Europos Sąjungos teisės gauti informaciją politika, siekti veiksmingo teisės į informaciją įgyvendinimo ir riboti šią teisę tik tuomet, jeigu jos įgyvendinimas pakenktų kai kurių visuomenės ir asmeninių interesų apsaugai.

6. Įstatymu reglamentuojant teisės į informaciją įgyvendinimą laikytis žmogaus teisės ir laisvės bei jas ribojančio įstatymo tarpusavio sąveikos principo tam, kad būtų garantuotas pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas ir priešingų interesų derinimas.

7. Asmeniui garantuotas teisės bei laisvės riboti tik vardan viešojo intereso ar teisėto tikslo, apribojimų ribas nustatant atsižvelgiant į santykį tarp saugomų vertybių bei dabartinėje valstybėje galiojančių teisinių vertybių prioritetų: žmogus – visuomenė – valstybė. Svarstant ribojimo būtinumą atsižvelgti į ribojimo tikslo bei paskirties ir ribojimo priemonių atitikimą siekiamam teisėtam tikslui.

LITERATŪRA

I. Konstitucija ir Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 34–847.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 89–2007.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1995. Nr. 106–2381.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso normoms“ // Žin., 1996. Nr. 126–2962.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1997. Nr. 15–314.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 109–3004.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukščiausiosios tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1999. Nr. 90–2662.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“ // Žin., 2000. Nr. 17–419.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 49–1424.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 54–1587.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39–1105.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 105–3318.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2001. Nr. 85–2977.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2002. Nr. 104–4675.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“ // Žin., 2005. Nr. 113–4131.

II. Kiti teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40–987.
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68–2497.
3. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // Žin., 2004. Nr. 2–2.
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žin., 2002. Nr. 77–3288.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 30 d. reglamentas (EB) Nr. 1049/2001 dėl galimybės visuomenei susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais. <http://www.lrs.lt/>; prisijungimo laikas: 2006-10-30.
6. Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985. Nr. 1–1 (su vėlesniais pakeitimais).
7. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Žin., 1999. Nr. 13–308.
8. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žin., 2004. Nr. 50–1632.
9. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Žin., 2000, Nr. 64–1914.
10. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Žin., 1996. Nr. 63–1479.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 89–27411 (su vėlesniais pakeitimais).
12. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 74–2262 (su vėlesniais pakeitimais).
13. Lietuvos Respublikos Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas // Žin., 2000. Nr. 44–1247.
14. Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 102–2317.
15. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Žin., 2000. Nr. 90–2777.
16. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas // Žin., 1995. Nr. 53–1290.
17. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas // Žin., 1999. Nr. 105–3019.
18. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Žin., 1999. Nr. 60–1945.

19. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo pakeitimo įstatymas // Žin., 2006. Nr. 77–2975.
20. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996. Nr. 71–1706; Žin., 2006. Nr. 82–3254.
21. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymas // Žin., 2005. Nr. 139–5008.
22. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994. Nr. 15–249.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 1491 „Dėl piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo viešojo administravimo ir kitose institucijose pavyzdinės tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2002. Nr. 95–4105.

III. Dokumentų rinkiniai, žodynai

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993.
2. Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Vilnius, VĮ Teisinės informacijos centras. 2000.
3. Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. Vilnius, Europos Tarybos informacijos ir dokumentalistikos centras. 2000.

IV. Specialioji literatūra

1. Akehurst M, Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas // Vilnius, 2000.
2. Andruškevičius A. Administracinės teisės principai ir normų ribos // Vilnius, 2004.
3. Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė // Vilnius, 2005.
4. Barčkutė O., Mikalauskienė A., Skyrius R. Ekonominė informatika // Vilnius, 1999.
5. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė // Vilnius, 2001.
6. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai // Vilnius, 2004.
7. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas // Vilnius, 2003.
8. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė // Vilnius, 2004.
9. Paine T. Žmogaus teisės // Vilnius, 2003.
10. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija – paslaptis kaip socialinis teisinis reiškiny // Jurisprudencija. 2002 T. 32 (24). P. 83-94.
11. Pranevičienė B. Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje // Vilnius, 2003.

12. Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kt. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė // Vilnius, 2003.
13. Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje // Vilnius, 2006.
14. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai // Vilnius, 2005.
15. Tatham A. Europos Sąjungos teisė // Vilnius, 1999.
16. Vadapalas V. Tarptautinė teisė // Vilnius, 1998.
17. Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2000.
18. Vaišvila A. Teisės teorija // Vilnius, 2004.
19. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija // Vilnius, 2000.

V. Lietuvos teismų praktika

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. birželio 16 d. sprendimas byloje byla Nr. A⁸–559/2003 pagal pareiškėjo A. B. apeliacinį skundą administracinėje byloje.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 3 d. nutartis byloje Nr. A¹⁵–430/2005 pagal pareiškėjo A. I. apeliacinį skundą administracinėje byloje *A.I. v. Klaipėdos miesto savivaldybė*.
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gruodžio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹¹–648/2003 *UAB „Palink“ v. VMI prie Finansų ministerijos*.

VI. Kiti šaltiniai

1. Atkočiūnienė Z., Mieželiienė A. Kompiuteriniai informacijos ištekliai (mokomoji medžiaga) // Vilnius, 2000. <http://www.pprc.lt/profilinis/kaita/pagrindinis.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-27.
2. <http://www.osf.lt/TransInt/ALipstoPranesimas.doc>; prisijungimo laikas: 2006-09-29.
3. JUSTITIA 2005. Nr. 3(57).

VII. Interneto svetainių adresai

1. Lietuvos Respublikos Seimas – <http://www.lrs.lt/>
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė – <http://www.lrvk.lt/>
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – <http://www.lrkt.lt/>
4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – <http://www.lat.lt/>
5. Teisinės informacijos centras – <http://litlex.cust.lt/Litlex/>

Dauparienė R. **Viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumo galimybės ir ribojimai** / vadovas doc. dr. Dainius Žilinskas. – Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Administracinės teisės ir proceso katedra. – Vilnius, 2006.

SANTRAUKA

Pagrindinis šio darbo tikslas – įvertinti administraciniu teisiniu požiūriu teisės į viešųjų institucijų informaciją įgyvendinimo galimybes ir nustatyti viešosios informacijos leistinas ribas bei teisės į informaciją apribojimų sąlygas, nagrinėjant teisės į informaciją teisinį reguliavimą.

Konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo Tautos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio. Šis Tautos siekis sietinas su pilietinės visuomenės stiprėjimu, pagarbos žmogaus teisių principams įsigalėjimu, tinkamo viešojo administravimo organizavimu.

Saviraiškos laisvė ir teisė į informaciją yra vienos pagrindinių žmogaus teisių. Teisė į informaciją traktuojama kaip svarbi asmens konstitucinė teisė. Konstitucijos nuostatos skelbia, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Tačiau žmogaus teisė į informaciją nėra laikoma absoliučia vertybe ir tam tikrais atvejais valstybės gali būti ribojama. Valstybė nenorėdama pažeisti pusiausvyros tarp asmeniui garantuotų teisių ar laisvių bei pačios visuomenės interesų naudoja asmens ir visuomenės interesų suderinimo būdą – asmens teisių bei laisvių ribojimą vardan viešojo intereso ar teisėto tikslo. Apribojimų leistinas ribas nulemia santykis tarp saugomų vertybių bei tuo metu valstybėje galiojantys teisinių vertybių prioritetai. Demokratinėje visuomenėje konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės ribojamos tik įstatymu, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus. Ribojimo reikalingumas apsprendžiamas ribojimo tikslo bei paskirties ir ribojimo priemonių atitikimo siekiamam teisėtam tikslui.

Darbe išnagrinėjus teisės į viešųjų institucijų informaciją įgyvendinimo galimybes ir viešosios informacijos teikimo leistinas ribas bei teisės į informaciją apribojimų sąlygas, nustatyta, jog viešosiose institucijose esančios informacijos prieinamumo galimybes ir ribojimus lemia teisinio reguliavimo mechanizmas, kurio pagrindą sudaro konstitucinės teisės ir pareigos, ir sąlygų tinkamai įgyvendinti konstitucines žmogaus teises siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės sudarymas.

Dauparienė R. **Accession possibilities and restrictions to information in Public institutions**/ Scientific advisor assoc. prof. dr. Dainius Žilinskas. –Mykolas Riomeris University, Faculty of Law, Department of Administrative Law. – Vilnius, 2006.

SUMMARY

The main goal of the thesis is to evaluate the implementation possibilities of the right to information in public institutions in respect of the administrative law as well as to determine admissible boundaries of public information and restrictions of the right to information while analysing legal aspects of the right to information. A constitutional principle of the state is a universal principle lying at the basis of the Lithuanian legal system and the Constitution. The principle of the constitutional state can be interpreted in accordance with the objectives of an open, just and harmonious civil society and constitutional state declared at the preamble of the Constitution. This objective of the nation relates to the development of a civil society, respect to the human rights principles and appropriate organization of public administration.

The freedom of self-expression and the right to information are listed among the main human rights. The right to information is recognized as a very important personal constitutional right. Constitutional provisions state that no one can hinder a person from seeking, obtaining and spreading information or ideas. However, the right to information is not considered to be absolute worth and can in certain cases be restricted by the state. While trying to keep a balance between the freedoms and rights guaranteed to a person and the interests of the society, the state applies restrictions of personal rights and freedoms in the name of the public interest and legal goal as a way to harmonize the interests of the society and a person. Admissible boundaries of the restrictions are determined by the importance of the protected values and effective priorities of the legal values. Constitutional freedoms and rights of a person in a democratic state can be restricted only by the law so as to protect the freedoms and rights of other people as well as values and goals determined in the Constitution. The necessity of the restrictions is determined by the purpose of the restrictions and how relevant they are to the legal goal.

The thesis has analysed the implementation possibilities of the right to information in public institutions and admissible boundaries of presenting public information as well as conditions under which the right to such information can be restricted. To conclude it can be said that accession possibilities of the information in public institutions and restrictions to it are determined by a legal mechanism which prioritizes the constitutional rights and duties and conditions for an appropriate implementation of constitutional human rights in order to achieve the objective of an open, just and harmonious democratic society and constitutional state.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VISUOMENĖS INFORMAVIMO ĮSTATYME (ŽIN., 1996.
NR. 71–1706; ŽIN., 2006. NR. 82–3254) ĮTVIRTINTI PAGRINDINIAI VISUOMENĖS
INFORMAVIMO PRINCIPAI**

1.	Lietuvos Respublikoje laidojama Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtinta informacijos laisvė
2.	Viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, žurnalistai ir leidėjai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi profesinės etikos normų, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatų, padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatina visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprina valstybės nepriklausomybę, ugdo valstybinę kalbą, tautinę kultūrą ir dorovę
3.	Viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai
4.	Naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas tokių reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie demokratinėje visuomenėje būtini Lietuvos valstybės saugumui, teritorijos vientisumui, viešajai tvarkai, konstitucinei santvarkai apginti, teisminės valdžios nešališkumui garantuoti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir kitas teises

**TEISĖS GAUTI INFORMACIJĄ IŠ VALSTYBĖS IR SAVIVALDYBIŲ ĮSTAIGŲ
ĮSTATYMO (Žin., 2005. Nr. 139–5008) NUOSTATŲ NETAIKYMO ATVEJAI**

Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas, išskyrus jo 7 straipsnyje nustatytą privačios informacijos teikimą ir viešojo administravimo funkcijų vykdymą, netaikomas:

- ▶ informacijai, kurios tvarkymas yra veikla, nesusijusi su valstybės ir savivaldybių institucijoms ar įstaigoms teisės aktais pavestų funkcijų vykdymu;
- ▶ informacijai, į kurią valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos turi pramoninės nuosavybės teises ar trečiosios šalys turi autorių, gretutines ar duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teises;
- ▶ informacijai, kuria disponuoja Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, kiti iš valstybės biudžeto išlaikomi transliuotojai;
- ▶ informacijai, kuria disponuoja mokyklos, bibliotekos, mokslinių tyrimų įstaigos;
- ▶ informacijai, kuria disponuoja muziejai, teatrai ar koncertinės įstaigos, Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsteigtos įstaigos;
- ▶ informacijai, kuri yra įstatymais pripažįstama kaip neteiktina dėl nacionalinio ar visuomenės saugumo, šalies gynybos interesų, statistinių duomenų panaudojimo apribojimo arba kuri sudaro valstybės, tarnybos, komercinę, profesinę, banko paslaptį, kitais įstatymų nustatytais atvejais;
- ▶ informacijai, kurios teikimą reglamentuoja kiti įstatymai;
- ▶ kai asmuo turi teisės aktų nustatyta tvarka pagrįsti informacijos, kurios jis prašo, panaudojimo tikslą;
- ▶ kai viešojo administravimo institucijos informacija tarpusavyje keičiasi tarnybinės pagalbos atvejais.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ASMENS DUOMENŲ TEISINĖS APSAUGOS ĮSTATYMO
(ŽIN., 1996. NR. 63–1479) NUOSTATOS, NURODANČIOS, KOKIAIS ATVEJAIS
DUOMENŲ SUBJEKTUI DUOMENYS SUSIPAŽINTI NEPATEIKIAMI**

Duomenų subjektui duomenys susipažinti nepateikiami, jeigu:

⇒ tai gali pakenkti Lietuvos Respublikos saugumui, viešajai tvarkai ar kitu būdu gali padaryti žalos Lietuvos Respublikos interesams įstatymų nustatytais atvejais;

⇒ duomenys yra glaudžiai susiję su trečiojo asmens interesais ir jų paskelbimas ar perdavimas gali padaryti žalos pastarajam, todėl duomenys turi būti laikomi paslapyje, jeigu tai neprieštarauja įstatymams;

⇒ duomenys gali pakenkti paties subjekto interesams.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS IR TARNYBOS PASLAPČIŲ ĮSTATYMO 5
STRAIPSNYJE (ŽIN., 1999. NR. 105–3019) ĮTVIRTINTAS ĮSLAPTINTOS
INFORMACIJOS KATEGORIJŲ SĄRAŠAS**

Valstybės paslaptį gali sudaryti:

- 1) informacija apie valstybės gynybinį rezervą bei suvestiniai duomenys apie mobilizacinį materialinių išteklių rezervą;
- 2) valstybės institucijų veiklos karo padėties sąlygomis planai;
- 3) informacija apie vertybinių popierių, dokumentų, banknotų, monetų technologinės apsaugos elementų kūrimą, gamybą ir naudojimą;
- 4) informacija apie naujausius mokslo ir technikos laimėjimus, naujus technologinius procesus, leidžiančius kokybiškai tobulinti ginkluotę, specialiąją ir karinę techniką;
- 5) informacija apie derybas su užsienio valstybėmis bei tarptautinėmis organizacijomis, taip pat su užsienio valstybėmis bei tarptautinėmis organizacijomis susijusi informacija, kurios praradimas arba atskleidimas gali pakenkti valstybių tarpusavio santykiams, valstybės interesams arba sutarčių pasirašymui;
- 6) kovos su terorizmu bei diversijomis planai;
- 7) informacija apie Ignalinos valstybinės atominės elektrinės apsaugos organizavimą;
- 8) duomenys apie vyriausybinių ir specialųjų ryši užtikrinančių kabelinių magistralių, įrengimų įjungimo, elektros tiekimo bei nekriptografinių apsaugos sistemų detaliąsias schemas;
- 9) duomenys apie šifrus, šifravimo techniką ir su tuo susijusius dokumentus, šifravimo darbų organizavimą bei atlikimą;
- 10) paslapčių subjektų informacinių sistemų, kartotekų, elektroninio pašto slaptažodžiai, kodai, jų suteikimo sistema, kompiuterinės informacijos tinklų kodavimo algoritmai;
- 11) informacija apie radijo dažnių, šaukinių naudojimą, telekomunikacijų tinklų sandarą, ryšio schemas bei jungiamųjų linijų, radijo stočių projektavimą, statybą ir eksploatavimą valstybės apsaugos ir gynybos tikslams;
- 12) valstybės gynybos, kariuomenės ir kitų ginkluotųjų pajėgų valdymo ir vadovavimo, valstybės sienos apsaugos planai, taip pat detalizuoti kariuomenės, atskirų jos rūšių, kitų krašto apsaugos sistemos institucijų ir ginkluotųjų pajėgų organizacinės bei techninės plėtros planai;

13) mobilizaciniai kariuomenės ir jos rūšių, kitų ginkluotųjų pajėgų išdėstymo planai, mobilizacinio pranešimo ir mobilizacinio išdėstymo valdymo schema, taip pat informacija apie kariuomenės bei kitų ginkluotųjų pajėgų veiksmus ir karinių vienetų valdymą aliarmo parengties pakopų įvedimo atveju;

14) informacija apie ginklų, šaudmenų, sprogmenų, kovinės technikos, specialiųjų priemonių ir specialiosios technikos gamybos programas ir planus;

15) detalizuoti duomenys apie kariuomenės, kitų krašto apsaugos sistemos institucijų ir ginkluotųjų pajėgų, operatyvinės veiklos subjektų, Ginklų fondo prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės aprūpinimą ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, kovine technika, specialiosiomis priemonėmis, taip pat informacija apie operatyvinės veiklos subjektų aprūpinimą specialiąja technika;

16) ginklų registro duomenys, kai ginklo savininkas, valdytojas ar naudotojas yra krašto apsaugos sistemos institucija, vidaus reikalų sistemos institucija, Valstybės saugumo departamentas, prokuratūra, Ginklų fondas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, taip pat detalizuoti duomenys apie operatyvinės veiklos subjektų turimus ginklus, šaudmenis, sprogmenis, kovinę techniką, specialiąsias priemones bei specialiąją techniką;

17) detalizuoti duomenys apie operatyvinės veiklos subjektų lėšas ir išlaidas operatyvinei veiklai vykdyti, ginklams, šaudmenims, sprogmenims, kovinei technikai, specialiosioms priemonėms bei specialiajai technikai įsigyti;

18) informacija apie operatyvinės veiklos subjektų slaptuosius dalyvius, jų kiekybinę ir personalinę sudėtį, materialinę techninę aprūpinimą;

19) informacija apie operatyvinės veiklos subjektų slaptųjų dalyvių, apdraustų valstybiniu socialiniu draudimu bei privalomuoju sveikatos draudimu, įskaitos duomenis, valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokas, šių asmenų ir jų šeimų narių turto ir pajamų deklaravimo duomenys;

20) informacija apie operatyvinės veiklos subjektų operatyvinės veiklos organizavimą, priemonių ir metodų naudojimą, taip pat operatyvinių veiksmų metu gauta informacija;

21) informacija, kurią esami ar buvę kitų valstybių specialiųjų tarnybų darbuotojai ar bendradarbiai savanoriškai suteikė operatyvinės veiklos subjektams;

22) įslaptinti liudytojo ar nukentėjusio asmens tapatybę nustatantys duomenys;

23) duomenys apie asmenis, kuriems pagal Lietuvos Respublikos įstatymus taikoma apsauga nuo nusikalstamo poveikio, tokios apsaugos priemonių organizavimą;

24) Lietuvos Respublikos topografiniai žemėlapiai, kuriuose nurodytos valstybinės reikšmės, strateginių, karinių ir rizikos objektų charakteristikos bei paskirtis, taip pat karinės paskirties žemėlapiai.

Informacija, išvardyta 1-24 punktuose, jei jos atskleidimas ar praradimas negali padaryti žalos valstybės interesams ir jei tokiai informacijai pagal jos svarbą nereikia aukštesnio apsaugos lygio, paslapčių subjekto sprendimu gali būti išlaptinama kaip tarnybos paslaptis.

Tarnybos paslaptį gali sudaryti:

- 1) detalizuoti duomenys apie valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančios informacijos apsaugos organizavimą, išlaptintos informacijos apskaitą bei tvarkymą;
- 2) detalizuoti duomenys apie asmenų, kurių darbas susijęs su išlaptintos informacijos naudojimu ar jos apsauga, kandidatūrų tikrinimo tvarką bei eigą, taip pat tikrinimo metu surinkta informacija apie asmenis;
- 3) asmenų, padariusių ar įtariamų padarius nusikaltimus, paieškos ir sulaikymo, policijos kompleksinių priemonių ir operacijų organizavimas bei detalūs planai;
- 4) valstybės institucijų ar jų padalinių saugomų asmenų ir svarbių objektų apsaugos organizavimas, tokių objektų projektavimo, statybos ir remonto darbų dokumentai;
- 5) informacija apie operatyvinės veiklos subjektų sąveiką su savivaldos institucijomis, įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis;
- 6) detalizuoti duomenys apie Lietuvos kariuomenės, taip pat krašto apsaugos sistemos institucijų, vidaus reikalų sistemos institucijų, Valstybės saugumo departamento operatyvinių, specialiųjų padalinių kiekybinę ir personalinę sudėtį, materialinį techninį aprūpinimą;
- 7) duomenys apie krašto apsaugos sistemos institucijų, vidaus reikalų sistemos institucijų, Valstybės saugumo departamento operatyvinių, specialiųjų padalinių pareigūnų, apdraustų valstybiniu socialiniu draudimu, įskaitą, valstybinio socialinio draudimo įmokas;
- 8) suvestiniai duomenys apie valstybės materialinių išteklių rezervą;
- 9) valstybės institucijų padalinių veiklos ekstremalių situacijų metu detalūs planai;
- 10) informacija apie specialiųjų krovinių gabenimo organizavimą ir taktiką;
- 11) duomenys apie krašto apsaugos sistemos institucijų, vidaus reikalų sistemos institucijų, Valstybės saugumo departamento padalinių aprūpinimą ryšio technika ir įranga, naudojamus dažnius ir šaukinius;

12) informacija apie krašto apsaugos sistemos institucijų, vidaus reikalų sistemos institucijų, Valstybės saugumo departamento, prokuratūros, Lietuvos banko, Ginklų fondo prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės saugomų ginklų, šaudmenų, asmens saugos ir aktyviosios ginties, radiacinės ir cheminės saugos, specialiųjų degazavimo priemonių ir inžinerinės technikos saugojimo bei apskaitos normas, paskirstymą ir apsaugos organizavimą;

13) informacija, gauta iš bankų ir kitų kredito įstaigų jų priežiūros tikslams;

14) nacionalinės ir bazinės valiutos kurso nustatymo projektai bei duomenys apie Lietuvos banko vykdomų atpirkimo sandorių, terminuotų indėlių, Vyriausybės, Lietuvos banko vertybinių popierių aukcionų dalyvius ir jų siūlymus, likvidumo paskolas.

Paslapčių subjektai, vadovaudamiesi išlaptinamos informacijos kategorijų sąrašu, sudaro detalius išlaptinamos informacijos, susijusios su jų veikla, sąrašus. Detaliuose išlaptinamos informacijos sąrašuose turi būti numatytos išlaptinamos informacijos slaptumo žymos, jos išlaptinimo terminai arba išslaptinimo sąlygos. Detalius išlaptinamos informacijos sąrašus tvirtina ir juos keičia paslapčių subjektų vadovai, suderinę su Lietuvos Respublikos paslapčių apsaugos koordinavimo komisija.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS PACIENTŲ TEISIŲ IR ŽALOS SVEIKATAI
ATLYGINIMO ĮSTATYMO (ŽIN., 1996. NR. 102–2317) NUOSTATOS,
REGLAMENTUOJANČIOS PACIENTO TEISĘ Į INFORMACIJĄ**

6 straipsnis. Teisė į informaciją

1. Pacientas turi teisę gauti informaciją apie sveikatos priežiūros sistemoje teikiamas paslaugas ir galimybes jomis pasinaudoti.

2. Pacientas turi būti informuotas apie jį gydančio gydytojo ir slaugančio darbuotojo vardą, pavardę, pareigas ir kvalifikaciją.

3. Pacientas turi būti informuojamas apie sveikatos priežiūros ar slaugos įstaigos vidaus tvarkos taisykles ir tvarką, kiek tai susiję su jo buvimu toje įstaigoje. Pacientas turi teisę reikalauti ir gauti diagnozės, gydymo ir slaugos aprašymą.

4. Pacientas turi teisę į informaciją apie savo sveikatos būklę, ligos diagnozę, medicininio tyrimo duomenis, gydymo metodus ir gydymo prognozę. Informacija pacientui turi būti pateikta jam suprantama forma paaiškinant specialius medicinos terminus. Informuodamas apie gydymą, gydytojas turi paaiškinti pacientui gydymo eigą, galimus gydymo rezultatus, galimus alternatyvius gydymo metodus ir kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui sutikti ar atsisakyti siūlomo gydymo, taip pat apie pasekmes atsisakius siūlomo gydymo. Informacija neturi būti pateikta pacientui prieš jo valią, tačiau toks jo noras turi būti aiškiai išreikštas ir apie tokį paciento pageidavimą turi būti pažymima jo ligos istorijoje.

5. Pacientui pageidaujant, turi būti pateikta ligos istorija ar kiti jo medicininiai dokumentai, išskyrus atvejus, kai tai iš esmės gali pakenkti paciento sveikatai ar net sukelti pavojų jo gyvybei (apie tai sprendžia jį gydantis gydytojas ar gydytojų konsiliumas. Tokiais atvejais apie informacijos teikimo ribojimus gydantis gydytojas pažymi ligos istorijoje.

6. Pacientas turi teisę prašyti, kad jo lėšomis būtų padarytos jo ligos istorijos ir (ar) kitų dokumentų kopijos. Ši paciento teisė gali būti ribojama tik Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka. Gydytojas privalo paaiškinti pacientui įrašų ligos istorijoje reikšmę. Jeigu paciento reikalavimas yra pagrįstas, gydytojas privalo ištaisyti, užbaigti, panaikinti, paaiškinti ir (ar) pakeisti netikslius, neišsamius, dviprasmiškus duomenis arba duomenis, nesusijusius su diagnoze, gydymu ar slauga. Jeigu gydantis gydytojas nesutinka su tokiu paciento pageidavimu, tai paciento pageidavimo pagrįstumą sprendžia gydytojų konsiliumas.

7. Informacija nepilnamečiui pacientui, jo tėvams ar globėjams turi būti pateikta jiems suvokiama forma. Jeigu yra nesutarimų tarp nepilnamečio ir jo tėvų ar globėjų, gydantis gydytojas, pateikdamas informaciją, turi vadovautis nepilnamečio paciento interesais.

8. Nepilnametis pacientas, kuris, gydytojo nuomone, gali teisingai vertinti savo sveikatos būklę, turi teisę savarankiškai kreiptis ir spręsti dėl jam siūlomo gydymo. Gydantis gydytojas nepilnamečio tėvų ar globėjų prašymu turi informuoti nepilnamečio įstatyminius atstovus apie gydymą, tačiau, nepilnamečiui paprašius, tokia informacija gali būti ir nesuteikta, jeigu tai iš esmės gali pakenkti nepilnamečio paciento interesams, jeigu kiti teisės aktai nenustato kitaip. Jeigu nepilnametis yra hospitalizuotas, apie tai turi būti informuojami jo tėvai ar globėjai.

9. Pacientas turi teisę sužinoti kito specialisto nuomonę apie savo sveikatos būklę ir siūlomą gydymą.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS PACIENTŲ TEISIŲ IR ŽALOS SVEIKATAI
ATLYGINIMO ĮSTATYMO (ŽIN., 1996. NR. 102–2317) NUOSTATOS,
REGLAMENTUOJANČIOS PRIVATAUS GYVENIMO NELIEČIAMUMĄ**

10 straipsnis. Privataus gyvenimo neliečiamumas

► Pacientų privatus gyvenimas yra neliečiamas. Informacija apie pacientų gyvenimo faktus gali būti renkama ligos istorijai pacientų sutikimu ir jei, gydančio gydytojo nuomone, tai yra būtina diagnozuoti ligą, gydyti ar slaugyti.

► Visa informacija apie paciento sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia net ir po paciento mirties. Tokios konfidencialios informacijos saugojimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir Sveikatos apsaugos ministerijos teisės aktai. Konfidenciali informacija gali būti suteikta kitiems asmenims tik turint raštišką paciento sutikimą arba jei tai numato šis ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

► Sutikimas nėra būtinas, jei informacija yra suteikiama asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems gydant ar slaugant pacientus, atliekantiems pacientų sveikatos ekspertizę, taip pat institucijoms, kurioms Lietuvos Respublikos įstatymai suteikia teisę kontroliuoti sveikatos priežiūros veiklą.

**LIETUVOS RESPUBLIKOS PACIENTŲ TEISIŲ IR ŽALOS SVEIKATAI
ATLYGINIMO ĮSTATYMO (ŽIN., 1996. NR. 102–2317) NUOSTATOS,
ĮTVIRTINANČIOS PACIENTŲ DOKUMENTUOSE ESANČIOS INFORMACIJOS
KONFIDENCIALUMĄ**

12 straipsnis. Pacientų dokumentuose esančios informacijos konfidencialumas

1. Nepilnamečio paciento tėvai ar globėjai turi teisę susipažinti su nepilnamečio paciento dokumentais, jeigu tai neprieštarauja šio įstatymo 6 straipsnio 7 ir 8 dalių* reikalavimams. Psichikos ligonio atstovo teisę susipažinti su paciento dokumentais nustato Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas.

** 7. Informacija nepilnamečiui pacientui, jo tėvams ar globėjams turi būti pateikta jiems suvokiama forma. Jeigu yra nesutarimų tarp nepilnamečio ir jo tėvų ar globėjų, gydantis gydytojas, pateikdamas informaciją, turi vadovautis nepilnamečio paciento interesais.*

8. Nepilnametis pacientas, kuris, gydytojo nuomone, gali teisingai vertinti savo sveikatos būklę, turi teisę savarankiškai kreiptis ir spręsti dėl jam siūlomo gydymo. Gydantis gydytojas nepilnamečio tėvų ar globėjų prašymu turi informuoti nepilnamečio įstatyminius atstovus apie gydymą, tačiau, nepilnamečiui paprašius, tokia informacija gali būti ir nesuteikta, jeigu tai iš esmės gali pakenkti nepilnamečio paciento interesams, jeigu kiti teisės aktai nenustato kitaip. Jeigu nepilnametis yra hospitalizuotas, apie tai turi būti informuojami jo tėvai ar globėjai.

2. Reikalavimai dėl informacijos konfidencialumo netaikomi:

1) kai susipažinti su informacija kreipiasi teismas, komisija ar kitos valstybės institucijos, kurioms tokią teisę suteikia Lietuvos Respublikos įstatymai;

2) kai informacija apie paciento sveikatos būklę yra suteikiama šio įstatymo 10 straipsnio 3 dalyje* numatytais atvejais.

** jei informacija yra suteikiama asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems gydant ar slaugant pacientus, atliekantiems pacientų sveikatos ekspertizę, taip pat institucijoms, kurioms Lietuvos Respublikos įstatymai suteikia teisę kontroliuoti sveikatos priežiūros veiklą.*

BENDRIEJI DUOMENŲ TVARKYMO PRINCIPAI

(Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo (Žin., 1996. Nr. 63–1479) 3 straipsnis)

- ▶ asmens duomenys turi būti renkami apibrėžtais ir teisėtais tikslais, nustatytais prieš renkant asmens duomenis, ir paskui tvarkomi su šiais tikslais suderintais būdais;
- ▶ tvarkomi tiksliai, sąžiningai ir teisėtai; tikslūs ir, jei reikia dėl asmens duomenų tvarkymo, nuolat atnaujinami;
- ▶ netikslūs ar neišsamūs duomenys turi būti ištaisyti, papildyti, sunaikinti arba sustabdytas jų tvarkymas;
- ▶ tapatūs, tinkami ir tik tokios apimties, kuri būtina jiems rinkti ir toliau tvarkyti;
- ▶ saugomi tokia forma, kad duomenų subjektų tapatybę būtų galima nustatyti ne ilgiau, negu to reikia tiems tikslams, dėl kurių šie duomenys buvo surinkti ir tvarkomi.

Asmens duomenys, surinkti kitais tikslais, gali būti tvarkomi statistikos, istoriniais ar mokslinio tyrimo tikslais tik įstatymų nustatytais atvejais, kai įstatymuose nustatytos tinkamos duomenų apsaugos priemonės. Duomenų valdytojas privalo užtikrinti, kad išdėstyti asmens duomenų tvarkymo principai būtų įgyvendinti.